

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANA SANAT DALI
İTERAKTİF MEDYA TASARIMI PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÖZEL EĞİTİM UYGULAMA MERKEZİ (OKULU)
HAYAT BİLGİSİ I DERS KİTABININ GÖRSEL
İLETİŞİM TASARIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**M. EMİR FİDAN
15720008**

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi MEHMET EMİN KAHRAMAN**

**İSTANBUL
2019**

**T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANA SANAT DALI
İTERAKTİF MEDYA TASARIMI PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ÖZEL EĞİTİM UYGULAMA MERKEZİ (OKULU)
HAYAT BİLGİSİ I DERS KİTABININ GÖRSEL
İLETİŞİM TASARIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**M. EMİR FİDAN
15720008**

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi MEHMET EMİN KAHRAMAN**

**İSTANBUL
2019**

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANA SANAT DALI
İTERAKTİF MEDYA TASARIMI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖZEL EĞİTİM UYGULAMA MERKEZİ (OKULU)
HAYAT BİLGİSİ I DERS KİTABININ GÖRSEL
İLETİŞİM TASARIMI AÇISINDAN
İNCELENMESİ

M. EMİR FİDAN

15720008

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih:

Tezin Savunulduğu Tarih: 17.06.2019

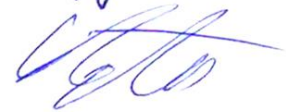
Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur

Unvan Ad Soyad

İmza

Tez Danışmanı

Jüri Üyeleri

: Dr. Öğr. Üyesi N. Emin KAHRAMAN
: Prof. Dr. Hatice ÖZ Pektaş
Dr. Öğr. Üyesi ERHAN TOY

İSTANBUL
HAZİRAN, 2019

ÖZ

ÖZEL EĞİTİM UYGULAMA MERKEZİ (OKULU) HAYAT BİLGİSİ I DERS KİTABININ GÖRSEL İLETİŞİM TASARIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ M. Emir Fidan Haziran, 2019

Bu araştırma, öğrenme güçlüğü olan öğrenciler için ders kitaplarının nasıl tasarlanması gerektiği sorusuna cevap aramak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2017 tarihine yayınladığı Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu), Hayat Bilgisi 1 ders kitabı incelenmiştir.

Kitap, en yaygın kullanılan eğitim araçlarından biridir. Türkiye'de, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan ders kitapları, temel eğitim aracı olarak kullanılmaktadır. Ders kitabının eğitim aracı olması durumu, özel eğitim öğrencileri için de geçerlidir. Günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı özel eğitime ihtiyaç duyan farklı gereksinim türlerinden öğrenciler için ders kitabı yayınlamaktadır. Bu kitaplar, farklı okullar ve gereksinim düzeyleri özelinde hazırlanmaktadır.

Çalışmada, özel eğitim öğrencilerinden zihinsel yetersizliği olanlar için kitap tasarımının nasıl olması gerektiğine dair bakış açıları ortaya koymak amaçlanırken seçilen mevcut ders kitabının tasarımı, görsel öğeleri, tasarımın hedef kitleye uygunluğu gibi özellikleri incelenmiştir. Bu kapsamda özel eğitim okullarında görev yapan öğretmenlerle görüşülmüş, öğretmenlerin mevcut ders kitabı hakkında deneyimlerine dair bilgi toplanmıştır.

Elde edilen veriler ışığında mevcut ders kitabında tespit edilen sorunlar göz önünde bulundurularak yeni bir tasarım önerisi ortaya konmuştur. Daha sonra grafik tasarım alanından uzmanlardan görüş alınarak bu tasarım geliştirilmiştir. Hayat Bilgisi I ders kitabına ilişkin öneri amaçlı bu çalışmada yazılar, görseller, boşluklar ve renk gibi unsurlar öğrencilerin ilgi ve algısına hitap edecek şekilde yapılandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Görsel İletişim Tasarımı, Özel Eğitim, Ders Kitabı

ABSTRACT

THE REVIEW OF THE LIFE STUDIES I TEXTBOOK USED IN TRAINING SCHOOL OF SPECIAL EDUCATION IN TERMS OF VISUAL COMMUNICATION DESIGN

M. Emir Fidan

June, 2019

This research is conducted to find answers to the question of how to design textbooks for students have learning disability. For this research, Life Science 1 textbook, Training School of Special Education published by the Ministry of National Education in 2017 was examined.

Book is one of the most widely used educational tools. In Turkey, the textbooks published by the Ministry of National Education, are used as a basic training tool. A basic training tool is used for special learning students, as well. Today, the Ministry of National Education publishes textbooks for students who have different disabilities and need special education. These books are prepared considering different schools and disability levels.

In this study, it is aimed to present different aspects of how book design should be for mentally disabled students which is one of the special education students. For this purpose, visual elements and the appropriateness for the target audience of the design of the selected existing, textbook was examined. In this context, teachers working in special education schools were interviewed and the data about the teachers' experiences about the current textbook was gathered

In the light of the data obtained, a new design proposal was put forward considering the problems identified in the current textbook. Then, this design was improved with the help of the opinions of experts in the graphic design field. In this study, which is a suggestion for Life Science I textbook, the elements such as texts, visuals, spaces and color are tried to be structured in a way that appeals to the students' interest and perception.

Key Words: Visual Communication Design, Special Education, Textbook

ÖN SÖZ

Bu tez ile özel eğitime gereksinim duyan öğrenciler için tasarım odaklı çözümler üretmek hedeflenmiştir. Bu bağlamda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan ve ilgili okullarda okutulan “Hayat Bilgisi I” ders kitabı örneğinden yola çıkılmıştır. Özel Eğitim Uygulama Merkezi’nde okutulan ders kitaplarının tasarım açısından fark edilir problemlerinin olması, bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Görsel iletişim tasarımı alanından yapılacak bir bakış açısıyla ders kitaplarının söz konusu öğrenci grubuna daha iyi hitap edeceği düşünülmüştür.

Çalışma kapsamında anket ve görüşmeler gerçekleştirilmiş, bu sayede kullanıcıların ihtiyaçları tespit edilmeye çalışılmıştır. Kullanıcı ihtiyaçları gözetilerek kurgulanan bir tasarımın nasıl bir görünümde olacağı, yaptığım tasarım önerisinde ortaya konmaya çalışılmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi’ne göre herkes eğitim hakkına sahiptir. Bu çalışma ile özel eğitim öğrencilerinin özenle hazırlanmış, işlevsel kitaplarla eğitim görme hakkına sahip olduğu gerçeği vurgulanmak istenmiştir. Konu, somut problemlere temas etmesi ve bir fayda sağlama potansiyeli sebebiyle tercih edilmiştir.

Konu seçimi dâhil olmak üzere tez sürecimde desteklerini esirgemeyen danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Emin KAHRAMAN’a, tezimi tamamlamamda büyük emeği geçen ve bu bağlamda hakkını ödeyemeyeceğim hocam Prof. Hatice Öz PEKTAŞ’a, destekleri sebebiyle Hilal AĞCAKAYA ve Gaye POÇAN’a, burada ismen saymadığım emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Ayrıca lisansüstü öğrencilerin araştırmalarına kütüphanelerinin kapılarını açan İstanbul Teknik Üniversitesi yönetimine teşekkürü borç bilirim. Bu tezi, tüm eğitim hayatımın maddi ve manevi tek destekçisi anneme ithaf ediyorum. Tez sürecimde bana destek olan aileme, arkadaşlarıma ve hocalarıma teşekkürlerimle.

İstanbul; Haziran, 2019

M. Emir Fidan

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	3
1.2. Araştırmanın Amaç ve Önemi	4
1.3. Varsayım ve Sınırlılıklar	5
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
2.1. Özel Eğitim	6
2.1.1. Özel Eğitim Nedir?	6
2.1.2. Özel Eğitimin Tarihçesi	10
2.1.3. Türkiye’de Özel Eğitimin Gelişimi.....	12
2.2. İletişim ve Tasarım.....	15
2.2.1. Amaç olarak İletişim	16
2.2.2. Yöntem olarak Tasarım.....	18
2.2.3. Ortam Olarak Görsellik.....	19
2.3. Görsel İletişim Platformu olarak Kitap	21
2.4. Ders Kitabında Tasarım ve Görsel Düzen	22
2.4.1. Fotoğraf ve İllüstrasyon	26
2.4.2. Tipografi.....	27
2.5. Türkiye’de Ders Kitabı Yayıncılığı	27
2.6. Ders Kitabı Tasarımında Ölçüt ve Standartlar	28
2.7. Özel Gereksinimi Olanlar için Tasarım	30
2.8. İlgili Çalışmalar.....	33
3. YÖNTEM	37
3.1. Araştırmanın Yöntemi.....	37

3.2. Evren ve Örneklem	37
3.3. Verilerin Toplanması	39
3.4. Verilerin Çözümlemesi	40
4. BULGULAR VE YORUM	41
4.1. Anket Verilerinin Çözümü	41
4.2. Bulguların Yorumlanması	54
4.3. Ders Kitabı Tasarım Önerisi	57
4.4. Ders Kitabı Tasarım Önerisine Dair Uzman Görüşleri	69
4.5. Uzman Görüşlerinin Değerlendirilmesi ve Tasarımda Güncelleme	74
4.6. Ders Kitabı Tasarım Örneği	81
5. SONUÇ	89
6. KAYNAKÇA	92
EKLER	98
Ek 1. Özel Eğitim Kurumlarında Okul, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2017-2018 Öğretim Yılı)	98
Ek 2. Ders Kitabı Öğretmen Değerlendirme Formu	100
Ek 3. Örnek Ders Kitabı Tasarımı Uzman Değerlendirme Formu	101
ÖZ GEÇMİŞ	102

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1:	“Kitabın genel görünümü ve tasarımı öğrenciler için ilgi çekicidir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.....	41
Tablo 2:	“Kapak tasarımı, hitap ettiği kitle için ilgi çekici ve başarılıdır” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.....	42
Tablo 3:	“Seçilen yazı karakterleri, okunurluğu olumlu yönde etkilemektedir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.....	43
Tablo 4:	“Kullanılan yazı boyutu, öğrencilerin gelişim ve algı özelliklerine uygundur” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.....	44
Tablo 5:	“Metinler, önem derecesine göre (farklı renk veya boyut kullanılarak) vurgulanmıştır.” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler	46
Tablo 6:	“Sayfa düzeninde boşluk-doluluk oranı dengelidir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler	47
Tablo 7:	“Satırlar arası boşluklar yeterli seviyededir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.....	48
Tablo 8:	“Her ünite, tasarımı itibariyle belirli bir bütünlük, uyum ve görsel devamlılığa sahiptir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.	49
Tablo 9:	“Görsel unsurlar, metni desteklemektedir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.....	50
Tablo 10:	“Görseller, kitlenin algı düzeyi ve gelişim özelliklerine uygundur”. ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.....	51
Tablo 11:	“Konuya örnek teşkil eden görseller başarıyla seçilmiştir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.	52
Tablo 12:	“Tasarım öğeleri ve görsel unsurlar, öğrenmeyi destekleyici niteliktedir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.	53

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:	“Kitabın Genel Görünümü ve Tasarımı Öğrenciler için İlgi Çekicidir” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik.....	42
Şekil 2:	“Kapak Tasarımı, Hitap Ettiği Kitle için İlgi Çekici ve Başarılıdır” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik.....	43
Şekil 3:	“Seçilen Yazı Karakterleri, Okunurluğu Olumlu Yönde Etkilemektedir” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik.....	44
Şekil 4:	“Kullanılan Yazı Boyutu, Öğrencilerin Gelişim ve Algı Özelliklerine Uygunudur” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik	45
Şekil 5:	“Metinler, Önem Derecesine Göre (Farklı Renk veya Boyut Kullanılarak) Vurgulanmıştır.” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik	46
Şekil 6:	“Sayfa Düzeninde Boşluk-Doluluk Oranı Dengelidir” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik.....	47
Şekil 7:	“Satırlar Arası Boşluklar Yeterli Seviyededir” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik.....	48
Şekil 8:	“Her Ünite, Tasarımı İtibariyle Belirli Bir Bütünlük, Uyum ve Görsel Devamlılığa Sahiptir” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik	49
Şekil 9:	“Görsel Unsurlar, Metni Desteklemektedir” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik.....	50
Şekil 10:	“Görseller, Kitlenin Algı Düzeyi ve Gelişim Özelliklerine Uygunudur”. İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik	51
Şekil 11:	“Konuya Örnek Teşkil Eden Görseller Başarıyla Seçilmiştir” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik.....	52
Şekil 12:	“Tasarım Öğeleri ve Görsel Unsurlar, Öğrenmeyi Destekleyici Niteliktedir” İfadesine Verilen Cevaplara Ait Yüzdelerle İlgili Grafik..	53
Şekil 13:	Mevcut Ders Kitabı, Kapak Sayfaları	58
Şekil 14:	Tasarım Önerisi, Arka ve Ön Kapak.....	58
Şekil 15:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfalar.....	59
Şekil 16:	Tasarım Önerisi, İç Sayfalar	59
Şekil 17:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfalar.....	60
Şekil 18:	Tasarım Önerisi, İç Sayfalar	60
Şekil 19:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfalar.....	60
Şekil 20:	Tasarım Önerisi, İç Sayfalar	60

Şekil 21:	Mevcut Ders Kitabı, İçindekiler Bölümü.....	61
Şekil 22:	Tasarım Önerisi, İçindekiler Bölümü.....	61
Şekil 23:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa.....	61
Şekil 24:	Tasarım Önerisi, İç Sayfa.....	61
Şekil 25:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa.....	62
Şekil 26:	Tasarım Önerisi, İç Sayfalar	62
Şekil 27:	Tasarım Önerisi, İç Sayfalar	62
Şekil 28:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa.....	63
Şekil 29:	Tasarım Önerisi, İç Sayfa.....	63
Şekil 30:	Tasarım Önerisi, İç Sayfa.....	63
Şekil 31:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfalar.....	64
Şekil 32:	Tasarım Önerisi, İç Sayfalar	64
Şekil 33:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfalar.....	65
Şekil 34:	Tasarım Önerisi, İç Sayfalar	65
Şekil 35:	Tasarım Önerisi, İç Sayfalar	65
Şekil 36:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa.....	66
Şekil 37:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa.....	66
Şekil 38:	Tasarım Önerisi, İç Sayfalar	66
Şekil 39:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa.....	67
Şekil 40:	Tasarım Önerisi, İç Sayfa.....	67
Şekil 41:	Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa.....	68
Şekil 42:	Tasarım Önerisi, İç Sayfa.....	68
Şekil 43:	Tasarım Önerisi, İç Sayfa.....	68
Şekil 44:	Uzman Görüşü Öncesi Tasarım. Arka ve Ön Kapaklar.....	75
Şekil 45:	Uzman Görüşü Sonrası Tasarım. Arka ve Ön Kapaklar.....	75
Şekil 46:	Uzman Görüşü Öncesi Tasarım. İçindekiler Sayfası	76
Şekil 47:	Uzman Görüşü Sonrası Tasarım. İçindekiler Sayfası	77
Şekil 48:	Uzman Görüşü Öncesi Tasarım.	77
Şekil 49:	Uzman Görüşü Sonrası Tasarım	78
Şekil 50:	Uzman Görüşü Öncesi Tasarım.	79
Şekil 51:	Uzman Görüşü Sonrası Tasarım.	79
Şekil 52:	Ders Kitabı Tasarım Örneği Kapak Sayfası.....	81
Şekil 53:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	82
Şekil 54:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	82
Şekil 55:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	83

Şekil 56:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	83
Şekil 57:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	84
Şekil 58:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	84
Şekil 59:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	85
Şekil 60:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	85
Şekil 61:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	86
Şekil 62:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	86
Şekil 63:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	87
Şekil 64:	Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar.....	87
Şekil 65:	Ders Kitabı Tasarım Örneği Arka Kapak.....	88

KISALTMALAR

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

BEP : Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı

ICOGRADA : International Council Of Graphic Design Associations (Uluslararası Grafik Tasarım Dernekleri Konseyi)

1. GİRİŞ

Eğitim, temel anlamıyla bir davranış değiştirme sürecidir. Öğrenim, kazanım, kültürlenme gibi kavramlar etrafında gelişen bu süreç, tarih boyunca farklı şekillerde tanımlanmıştır. Sözcük etimolojik, sözlüksel ve kavramsal olarak çeşitli anlamlara sahiptir.

Türkçe bir sözcük olan eğitim, *eğitmek* fiilinden gelmektedir. Fiilin kökenine ilişkin muhtelif görüşler mevcuttur. Yaygın bir görüşe göre fiil, eğ- kökünden türemiştir ve bu kök “bükmek, uygulamak, öğretmek, yetiştirmek, geliştirmek, alıştırmak, egemenlik altına almak, yenilgiye uğratmak, ezmek, kırmak, yönlendirmek” gibi anlamlara gelmektedir (Eyuboğlu, 1989, 76).

Nişanyan ([31.01.2019]; 2013, 60) ise sözcüğün, Dil Devrimi döneminde Divan-ü Lügat’it Türk’ten tespit edilen “iğid-“ fiilinden geldiğini ve Eski Türkçe’de “hayvan veya köle beslemek, yetiştirmek” anlamı taşıırken günümüzde yeni bir anlam kazandırıldığını ifade eder.

Kelime, Türk Dil Kurumuna göre bugünkü sözlük anlamıyla:

- a. 1. Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye. 2. *eğt.* Eğitim bilimi

şeklinde tanımlanır (TDK, [31.01.2019]).

Sözcüğün kavramsal altyapısı ise felsefe ve eğitim bilimlerinin alanına girmektedir. İdealizm, Realizm, Pragmatizm, Varoluşçuluk, Marksizm gibi eğitimi etkileyen akımların yanı sıra Daimicilik (Perennialism), Esasicilik (Essentialism), İlerlemecilik (Progressivism), Yeniden Kurmacılık (Reconstructionism), Politeknik Eğitim, Naturalizm (Doğalcılık) gibi eğitim felsefesi akımlarının da kendilerine ait tanımları söz konusudur (Arslan, M. ve diğ., 2009; Arslan, A. ve diğ. 2017).

Realizme göre eğitim; yeni kuşağa kültürel mirası aktararak onları topluma uyuma hazırlama sürecidir. Pragmatizme göre eğitim; kişiyi yaşantıları inşa yoluyla yeniden yetiştirme sürecidir. Marxizme göre eğitim; insanı çok yönlü eğitime doğayı denetleyerek onu değiştirecek ve üretimde bulunacak biçimde yetiştirme sürecidir. Natüralizme göre eğitim; kişinin doğal

olgunlaşmasını artırma ve onun bu özelliğini göstermesini sağlama işidir (Sönmez, 1991, 41-42'den aktaran Arslan, M. ve diğ., 2009, 11).

Eğitim alanıyla ilgili akademik çalışmalar, eğitim bilimlerinin tanımları üzerinde birleşir. Bu tanımların bazılarına göre eğitim (Aydın, 2009):

- “Geniş anlamda bireylerin toplumun standartlarını, inançlarını ve yaşama yollarını kazanmasında etkili olan tüm sosyal süreçlerdir” (Smith, Stanley ve Shores, 1957, 1'den aktaran Aydın, 2009, 9).
- “Kişinin toplumsal ve kişisel yeteneklerinin geliştirilmesini kapsayan toplumsal süreçlerin tümüdür” (Good, 1959'dan aktaran Aydın, 2009, 9).
- “En geniş manasıyla, hayatın sosyal bağlamda sürekliliğinin sağlanmasıdır” (Dewey, 1997, 3).

Türkiye’de eğitim literatüründe ise Ertürk’ün: “Eğitim, bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir” şeklindeki tanımı kabul görmektedir (Ertürk, 1984, 12).

Tanımların ışığında eğitim, doğru yapılandırılması gereken önemli bir süreçtir. Bu önemli süreç, çoğu zaman belirli araçlar vasıtasıyla alıcıda karşılık bulur. Ders kitapları, eğitim-öğretim süreçleri için bilgi kaynağı olan temel araçlardan biridir. Eğitim araçları içerisinde yer alan ders kitaplarının biçim ve içeriğe dair özelliklerinin özenle hazırlanması gerekmektedir.

Ders kitapları, temelde içeriği itibarıyla yetkin ve öğrenci özelliklerine uygun olmalıdır. Bununla beraber etkili bir eğitim için biçimsel olarak, tüm görsel unsurlarıyla iyi bir şekilde hazırlanmalıdır. Bu mevzunun ise görsel iletişim tasarımı alanına girdiği açıktır.

Görsel iletişim tasarımı, insan iletişimindeki problemlere etkili görsel çözümler getirmeyi konu edinen bir alandır. Görsellik üzerine yapılan bu alan, üretimleriyle betimsel çözümler sunar. Bir görsel iletişim nesnesi ve ürünü olarak kitap da bu tasarım disiplininin konu ve hareket alanına girer.

İletişim tasarımı, iletişim süreçleri ve çıktılarını yönetirken hedef kitleyi her zaman odak noktasında tutar. Bu noktada hiçbir görsel iletişim tasarımı ürününün, hedef kitesinden bağımsız olması düşünülemez. Görsel iletişim tasarımı, hedeflediği kitleye doğru ve etkili bir görsel dille hitap etmeyi amaçlar.

Eğitimde hedef kitle, ğrenci özellikleri olarak ifade edilen bir karşılığa sahiptir. Öğrenci zellikleri şeklindeki bir ifadeyle öğrencinin yaş, gelişim ve öğrenme özellikleri kastedilmektedir. Ders kitapları, hangi yaş ve algı grubundaki öğrenciye yönelik ise görsel öğeler de ona göre düzenlenir.

Bu çalışmada, hedef kitlesi özel eğitim öğrencileri olan ders kitaplarının görsel iletişim tasarımı penceresinden bakılarak nasıl tasarlanması gerektiği sorusuna cevap aranmaktadır. Literatürün işığında yapılan bu araştırma beraberinde zel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu)'nde okutulan mevcut bir ders kitabının incelenmesi, değerlendirilmesi ve tespit edilen problemlere dair zm nerileri getirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmamız başlıca olarak “Giriş”, “Kavramsal ereve ve İlgili Araştırmalar”, “Yöntem”, “Bulgular ve Yorum” ile “Sonuç” bölümlerinden oluşmaktadır.

Özel eğitim kitaplarının görsel iletişim tasarımı açısından incelendiği bu çalışmada “Giriş” bölümünde eğitim, görsel iletişim tasarımı gibi çalışmanın temeli olan konulara değinilmiş, araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayım ve sınırlılıkları alt başlıklarla ortaya konmuştur.

“Kavramsal ereve ve İlgili Araştırmalar” bölümünde araştırmanın iki temel unsuru olan “zel Eğitim” ve “Görsel İletişim Tasarımı” konularına yer verilmiş, çalışmayla yakın veya uzak derecede ilgili olan önceki çalışmalara değinilmiştir.

“Yöntem” bölümünde araştırmanın yapısal dayanağı hakkında bilgi verilmiş, araştırmada tercih edilen yaklaşım, inceleme metotları gibi konular ele alınmıştır.

“Bulgular ve Yorum” bölümünde, *zel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu)*, *Hayat Bilgisi I* kitabıyla ilgili özel eğitim öğretmenleriyle yapılan anketler zerine SPSS analizi ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Sonuç bölümünde ise literatürün işığında ve örnek kitap incelemesi ile ortaya çıkan görsel tasarım üzüm ve önerilerine yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Bu araştırmanın problemini *zel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu)* ders kitaplarının görsel iletişim tasarımı oluşurmaktadır. Çalışma, genel eğitimin dışında kalan özel

eğitim öğrencileri için, algı düzeylerine uygun olarak nasıl kitap tasarlanmalıdır sorunu üzerine yapılanmıştır.

Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu), Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı, "zel Eğitim Okulların 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Kapsamında Dönüşümleri" konulu yönetmeliğe göre ilköğretim düzeyinde I. (1, 2, 3, 4. Sınıf) ve II. kademedede (5, 6, 7, 8. Sınıf) eğitim veren bir kurumdur (MEB, [zel Eğitim Okulların 12 Yıllık...], 2012).

Bu kurum, orta ve ağır düzeyde zihinsel engelli çocuklara ve otizmliler öğrencilere eğitim vermektedir. Daha nceki yıllardaki kurumsal yapılanmada, engel grubu farklı olan söz konusu öğrencilerin eğitimi *Eğitim Uygulama Okulu* ve *Otistik ocuklar Eğitim Merkezi* olmak üzere farklı okullarda yapılırken yeni düzenlemeyle bu öğrenciler, farklı eğitim programlarıyla aynı okullarda eğitim görmektedir (MEB, [zel Eğitim Okulların 12 Yıllık...], 2012).

Çalışmamızda *zel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu)* ders kitaplarıyla beraber ele alınan özel ğrenci grubu ise orta ve ağır düzeyde zihinsel engelli çocuklardır.

Milli Eğitim Bakanlığı, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı kitap listelerine göre zel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) I. ve II. kademelerde toplam 12 adet ders kitabı mevcuttur. Bu çalışmada, mevcut ders kitaplarının eğitim için etkili bir görsel tasarım sunmadığı düşüncesinden yola çıkılmış ve tasarım problemlerine zm nerileri getirmek amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amaç ve nemi

Günümüz insanı, yazılı iletilerden daha çok görsel olanlarla ilgilenmektedir. Dijital ağda, modern teknoloji ile birlikte dikkat süresinin kısaldığı ifade edilmektedir (Postman, 1994). Bu bakımdan dikkat süresinin engel durumu bulunmayan bireylerden daha kısa olduğu bilinen zihinsel engelli öğrencilerin eğitiminde görselliğin doğru bir şekilde kullanılması elzemdir. Görsel iletişim tasarımı alanından yapılacak bir bakış açısıyla; bilginin sunumu, organize edilmesi, görselleştirilmesi gibi işlevler ile klasik ders materyalleri olan kitaplar daha işlevsel hâle gelecektir.

Araştırma, zel eğitime ihtiyaç duyan zihinsel engelli öğrencilerin görsel algı ve öğrenme düzeyini ve özel olarak da *zel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu)* ders kitaplarının tasarımının nasıl olması gerektiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Alt

amaçlar, bu ana amaca hizmet etmektedir. Bunlar arasında tasarıma ve tasarımın yapılandırılmasına dair uzman görüşlerini açığa çıkarmak yer almaktadır.

Çalışma grafik dilin, özel eğitim öğrencilerinin algısına eğilmesi ve ders kitapları için görsel çözümler sunması bakımından önemlidir.

1.3. Varsayım ve Sınırlılıklar

Bu çalışma, bulgular ve yorum bölümüyle, ders materyali olan kitabın görsel incelemesiyle sınırlı olup içerik ve içeriğe dair konular araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu sebeple incelenen kitapların içeriğinin, zihinsel engelliler için uygun olduğu ve çalışma sonucunda oluşan verilerin evreni yansıttığı varsayılmıştır.

Araştırma, *Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu)* ders kitaplarının tasarımı üzerine odaklanmaktadır. Bu kurum, özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerden zihinsel yetersizliği olanlara ve Otizmlili çocuklara farklı eğitim programlarıyla eğitim vermektedir. Bu araştırma, zihinsel yetersizliği olan çocuklar için kitap tasarımı konusunda sınırlıdır. Söz konusu kurumlarda, zihinsel yetersizliği olan çocuklardan, orta ve ağır derecede zihinsel yetersizliği olan öğrenciler eğitim görmektedir. Bu sebeple tasarım için araştırma bu kitleyle sınırlandırılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Özel Eğitim öğrencilerinin eğitiminde kullanılan ders kitaplarının görsel iletişim tasarımı açısından incelendiği bu çalışmanın kavramsal çerçevesini özel eğitim ve görsel iletişim tasarımı olmak üzere başlıca iki alan oluşturmaktadır. Bu bölümün son kısmında ise çalışmamızla ilgili daha önceki araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Özel Eğitim

Özel eğitim; tanımı, ilkeleri, hitap edilen kitle, amaçları, temel kavramları, eğitim ortamları ve öğretmenleriyle birlikte ele alınması gereken bir bütündür.

2.1.1. Özel Eğitim Nedir?

Özel eğitim, temel olarak farklı engel durumları bulunan ve bu sebeple genel eğitim süreçlerinin dışında kalan öğrencilere verilen eğitimi ifade etmektedir. Bu öğrencilerin özel eğitime olan gereksinimleri çeşitli sebeplerle ortaya çıkabilmektedir. Özel gereksinimlerin birbirinden çok farklı engel, yetersizlik veya uyum problemleri içermesi durumu, genelleyci tanımlar yapmayı zorlaştırmaktadır. Farklı tanımlar, özel eğitimin farklı yönlerine temas etmesi bakımından önemlidir:

Dönmez'e göre özel eğitim:

“Fiziksel, zihinsel, iletişimsel, sosyal ve duygusal gelişimlerdeki özellikler nedeniyle normal gelişime göre farklılık gösteren ve normal eğitim öğretimden yararlanamayan, kısmen yararlanan veya yararlandığı halde destek programlarıyla eğitimlerini devam ettiren bireyler için; özel yetiştirilmiş elemanlar tarafından ekip anlayışıyla sunulan, özel yöntem ve araçlarla gerekirse özel mekânlarda her özel gereksinimli grup için farklı olarak geliştirilmiş özel programlarla verilen eğitimidir” (Dönmez, 2018, 20).

Gelişim süreçlerinde oluşan çeşitli nedenlere bağlı olarak; bilişsel, dil, hareket, fizik, sosyal ve duygusal gelişimlerinde ölçme araçlarıyla ölçülebilen düzeyde yetersizlik, yavaşlama, gerileme veya ileride olma sonucunda yaşlılarına göre farklı özellikler görülmesi, özel eğitim gerektiren bireyi tanımlar.

Özel eğitime gereksinim duyan bireyler ile ilgili farklı sınıflandırmalar söz konusudur. Bu sınıflandırmalar, tanımlama amacı güder.

Günümüzde pek çok sınıflandırma, yetersizlik türünün adına göre yapılmaktadır. Diğer sınıflandırmalar arasında ise ilgili birkaç yetersizliği içeren kapsayıcı adlandırmalar ve yaygınlık oranına göre yapılan adlandırmalar yer almaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yönetmeliklerde yayınladığı sınıflandırma şu şekildedir:

- Hafif, Orta, Ağır, Çok Ağır Zihinsel Yetersizlik
- İşitme Yetersizliği
- Görme Yetersizliği
- Ortopedik Yetersizlik
- Sinir Sisteminin Zedelenmesinden Doğan Yetersizlik
- Dil ve Konuşma Güçlüğü
- Özel Öğrenme Güçlüğü
- Birden Fazla Alanda Yetersizlik
- Duygusal Uyum Güçlüğü
- Süreğen Hastalık
- Otizm
- Sosyal Uyum Güçlüğü
- Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu
- Üstün veya Özel Yetenek (Cavkaytar ve diğ., 2018, 12)

Sınıflandırmalar, özel eğitime gereksinim duyan bireylerin çok farklı niteliklere ve gereksinimlere sahip olduğunu ortaya koymaktadır. “Özel eğitime gereksinim duyan çocuklar” kavramı tanımlamalar arasında en kapsayıcı olup zaman zaman hatalı bir şekilde muadil olarak kullanılan “yetersizliği olan çocuklar” kavramının da üst kategorisi olarak varlık göstermektedir. Zira “özel eğitime gereksinim duyan çocuklar” kavramı, betimlediği anlamla üstün zekâlı ve yetenekli olan çocuklar için de kapsayıcı niteliktedir.

Özel eğitimde kullanılan sınıflandırmalar ve etiketlemeler, ciddi bir duyarlılık sahasına temas etmektedir. Son yıllarda bireyin özel gereksinimini ya da yetersizliğini ön plana çıkaracak terimlerin kullanımından kaçınılmakta, bu nedenle “olan”, “gösteren” gibi bağlaçların kullanımı tercih edilmektedir (Eripek, 2005). Özel gereksinimli çocuk” yerine geliştirilen “özel gereksinimi olan çocuk” ifadesi bu kullanıma bir örnektir.

Etiketleme, tüm insanlar için incitici veya gurur kırıcı olabilecek bir mevzudur. Bu konu, özel eğitim öğrencileri ve aileleri için de büyük ölçüde hassasiyet içerir. Fakat diğer taraftan yetersizliğe yönelik bireysel eğitim hizmetlerinin planlanabilmesi ve sağlanabilmesi için tanı, tanımlama ve dolayısıyla etiketlemeye gereksinim duyulmaktadır. Tanılama, eğitim hizmetlerinin yanı sıra söz konusu bireylerin kamu destek ve hizmetlerinden yararlanabilmesi adına da önemlidir. Etiketlemenin olumlu ve olumsuz yönleri üzerine farklı düşünceler ve fikir ayrılıkları mevcuttur.

Pek çok eğitimci tarafından etiketlenme olmalı mı olmamalı mı, sorusuna bulunabilecek yanıtlar incelendiğinde etiketlemenin dezavantajlı yönlerinin daha ağır bastığı görülmektedir (Cavkaytar ve diğ., 2018, 7).

Alternatif görüşler, etiketleme olmadan da özel eğitim hizmetlerinin sunulabileceğini göstermektedir. Bu görüşlerin odağında öğrencilerin yetersizlikleri değil, öğrenme gereksinimleri yer almaktadır. Özel eğitimciler özel gereksinimi olan öğrencilerin öğrenme gereksinimleri ön plana alınarak beceri alanlarına ve izleyeceği programa göre sınıflandırılmasını önermektedir (Heward, 2003'den aktaran Cavkaytar, 2018, 7)

Özel eğitimin, ilgi sahası farklılıklardır ve farklı olanı konu alır. Bu farklılıklar, öğrenme süreçlerinde genel eğitimin dışında kalan ve “özel eğitime gereksinim duyan” öğrencilerle ilgilidir. Bu eğitim türü, hedef kitlesi, öğrenim çıktıları, öğretim yöntemleri ve çoğu zaman mekânı ile genel eğitimden ayrılır. Birey ve gereksinim odaklı bu eğitimde farklı tanımlar söz konusudur.

Kime, neyi, ne amaçla, nasıl gibi soruları cevaplayan bir tanımla özel eğitim, “özel gereksinimi olan bireylerin bağımsız yaşama olasılığını en üst düzeye çıkarmayı hedefleyen, bireysel olarak planlanan, sistematik olarak uygulanan ve dikkatli bir biçimde değerlendirilen öğretim hizmetlerinin bütünüdür” (Eripek ve diğ., 2013, 4).

Türk Millî Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda özel eğitim hizmetlerinin amacı, ihtiyacı olan bireylerin eğitim ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kapasitelerini en üst düzeyde kullanmaları, üst öğrenime, meslek hayatına ve toplumsal yaşama hazırlanmalarıdır. Milli Eğitim Bakanlığı, özel eğitimi, “bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun

ortamlarda sürdürülen eğitim” olarak tanımlanmaktadır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, [02.02.2019]).

Özel eğitim, uluslararası normlar ve insan hakları bağlamında değerlendirildiğinde, bugün varılan noktada belirli ilkeler etrafında ele alınır. Özel eğitimin başarıya ulaşabilmesi için dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler şunlardır (Dönmez, 2018, 21):

- Tüm çocuklar eğitim hakkına sahiptir.
- Özel eğitim öğrencileri için erken tanı elzemdir.
- Erken tedavi ve rehabilitasyon çok önemlidir.
- Kaynaştırma modeli temel alınmalıdır.
- Her çocuk için en uygun çevre sağlanmalıdır.
- Özel eğitimde ekip çalışması esastır.
- Özel eğitimde bireysel yaklaşım esastır.
- Değerlendirme önem taşır.
- Özel gereksinimli bireylerin bütünsel gelişimleri önemlidir ve esastır.
- Eğitime aile katılımı gerekmektedir.
- Özel eğitimde süreklilik önemlidir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Resmi Gazete’de 7 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan 30471 sayılı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde özel eğitimin temel ilkelerini Türk Milli Eğitiminin genel amaç ve temel ilkeleri doğrultusunda sıralanır. Buna göre özel eğitimde:

- a) Eğitim hizmeti sunulurken bireysel farklılıkların, gelişim özelliklerinin ve eğitim ihtiyaçlarının dikkate alınması,
- b) Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılması,
- c) Özel eğitim hizmetlerine erken dönemde başlanması,
- ç) Özel eğitim hizmetlerinin özel eğitim ihtiyacı olan bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan, toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanıp yürütülmesi,
- d) Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitsel performansları doğrultusunda amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitim görmelerine öncelik verilmesi,

- e) Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerini sürdürebilmeleri için kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılması,
- f) Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için BEP geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması,
- g) Ailelerin, özel eğitim sürecinin her aşamasına aktif katılmalarının sağlanması,
- ğ) Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde üniversitelerin ilgili bölümleri ve özel eğitim ihtiyacı olan bireylere yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde çalışılması,

esastır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, [02.02.2019]).

2.1.2. Özel Eğitimin Tarihçesi

Farklı engel türlerinden olup özel eğitime gereksinim duyan bireylerin varlığı insanlığın varlığı kadar eskidir. Buna rağmen söz konusu bireylerin eğitimi mevzusu nispeten yeni bir olgudur. Engeli olan veya olmayan tüm insanların eğitim alma hakkının var olduğu görüşü yakın yüzyıllarda benimsenmiştir.

Faydacılık ilkesiyle hareket edilen eski çağlarda fiziksel veya zihinsel engeli olan bireylere karşı kötü bir tutumun olduğu ifade edilmektedir. Kolstoe ve Frey, Antik Yunan ve Roma dönemini, zihinsel yetersizliği olan bireyler için “imha çağı” olarak nitelendirmiştir (Kolstoe, Frey, 1965). Bu çağda engellilik, “tanrıların cezalandırması” olarak görülmektedir (Tremblay, [02.02.2019]).

Aristo'nun “mükemmel olmayan hiçbir şeyin gelişimine izin vermeyin” ifadesi, çağın bakış açısını ortaya koyması bakımından önemlidir. Büyük dinlerin ortaya çıkışı ve “sevap” ve “günah” kavramlarının toplumlar içinde yer edinmesiyle öldürmeye kadar varan eylemlerin artık kabul görmediği ifade edilmektedir (Dönmez, 2018, 31).

Ortaçağ'a gelindiğinde fiziksel ve zihinsel engelliler, dini kurumlar tarafından korunup kollanmasına rağmen Rönesans'a kadar insan onurunu temel alan görüşler ve özel eğitimle ilgili teknikler ortaya çıkmamıştır (Encyclopaedia Britannica, [02.02.2019]).

Özel eğitimle ilgili ilk deneyimler, bireysel çabalar şeklinde gerçekleşmiştir. Bunlar arasında ilk çalışmalar, işitme ve ardından görme engelliler ile ilgilidir. 1500'lerde İspanya'da, keşiş Pedro Ponce de León, işitme engelli talebelerine kendi geliştirdiği yöntemlerle konuşma, okuma ve yazma eğitimi vermiş ve bu konuda başarılı olmuştur. Bunu takiben İspanyol din adamı ve eğitimci Juan Pablo Bonet tarafından 1620'de

konuyla ilgili ilk kitap yayınlanmıştır. Bu gelişmeler, sağır bireylerin eğitimi konusunda Avrupa’da daha geniş bir ilginin ortaya çıkmasına sebep olmuştur(Encyclopaedia Britannica, [02.02.2019]; Tremblay, [02.02.2019]; Juan Pablo Bonet, [02.02.2019]; Pedro Ponce de León, [02.02.2019]).

Engeli olan bireylerin özel ihtiyaçları olduğu gerçeği ancak 18 ve 19. yüzyıllara gelindiğinde tam olarak kabul görmüş, söz konusu bireylerin eğitilmesi ve topluma kazandırılmasıyla ilgili ilk kurumsal girişimler bu tarihlerde ortaya çıkmıştır (Cavkaytar ve diğ., 2018, 17).

Fransa’da 1760 yılında Abbé Charles Michel de l’Epée tarafından kurulan “Institut pour sourds” adlı işitme engelliler enstitüsü, bu gelişmelerin kurumsal anlamdaki ilk büyük yansıması olarak ortaya çıkmıştır (Tremblay, [02.02.2019]).

İşitme engellilerin eğitimi ile ilgili gelişmelere rağmen 18. yüzyılın sonlarına kadar görme engellilerin eğitimine dair ciddi bir girişimde bulunulmamıştır. Bu konudaki ilk büyük gelişme, Valentin Haüy tarafından 1784’te Paris’te Ulusal Görme Engelli Gençlik Enstitüsü’nün (Institution Nationale des Jeunes Aveugles) kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Haüy’ün başarısı Avrupa ve Amerika’da benzer girişimlerin ortaya çıkması için öncü olmuş; bunu takiben görme engellilere yönelik ilk okullar sırasıyla Liverpool (1791), Londra (1799), Viyana (1804), Berlin (1806), Amsterdam ve Stockholm (1808), Zürih (1809), Boston (1829) ve New York (1831) şehirlerinde açılmıştır (Encyclopaedia Britannica, [02.02.2019]).

Zihinsel engellilere yönelik eğitim amaçlı ilk profesyonel girişimin Fransız hekim Jean Marc Gaspard Itard (1775-1838) tarafından gerçekleştirildiği kabul edilir. Itard, ormanda bulunan ve Victor adı verilen zihinsel engelli çocuğu eğitmek üzere geliştirdiği çalışmasıyla bilinir.

Itard ile başlayan profesyonel çalışmalar, Thomas Hopkins Gallaudet’in (1787-1851) işitmeyenler için parmak alfabesi, Louis Braille’nin (1809-1852) görme engelliler için okuma sistemi, Alfred Binet’in (1857-1911) tanı için önemli olan ilk zekâ testi ve Maria Montessori’nin (1870-1952) zihinsel engelliler için eğitim materyallerini geliştirmesi ile devam etmiştir (Dönmez, 2018, 32).

16. ve 17. yüzyıllarda bireysel çabalar şeklinde başlayıp 18. ve 19. yüzyıllarda yoğunlaşarak kurumsallaşan özel eğitim çalışmaları ancak 20. yüzyıla gelindiğinde gelişmiş ülkelerde evrensel hâle gelmiştir (Encyclopaedia Britannica, [02.02.2019]).

2.1.3. Türkiye’de Özel Eğitimin Gelişimi

Türkiye’de özel eğitimin tarihçesi Osmanlı dönemine kadar tarihlendirilmekle birlikte çağdaş anlamda özel eğitim hizmetlerinin başlangıcı Cumhuriyet dönemine denk gelmektedir.

Türk tarihinde, özel eğitim dâhilinde sayılabilecek bilinen ilk sistemli kuruluşun, Enderûn Mektebi olduğu ifade edilir. Bu kurumun bugün “üstün veya özel yetenekli çocuklar” olarak tanımlanan öğrencilere hizmet verdiği bilinmektedir. Bu öğrenciler özel olarak seçilir, eğitilir ve istihdam edilirdi (Akçamete, Kaner, 1999).

Özel gereksinimleri olan öğrencilere yönelik eğitimin başlangıcı ise 1889 yılı olarak kabul edilir. Bu tarihte Grati Efendi tarafından, İstanbul Ticaret Mektebi bünyesinde işitme ve görme engellilere yönelik sınıflar açılmış fakat bu eğitim 1912 yılında son bulmuştur (Kargın, 2003). Melekoglu vd. ise okulun kapanış tarihini 1919 olarak verir (Melekoğlu ve diğ., 2009).

1921 yılına kadar özel eğitim hizmetlerinde duraksama yaşanmış, bu tarihte İzmir’de açılan “Özel İzmir Sağırlar ve Körler Müessesesi”, 1950 yılına kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı olarak hizmet vermiştir (Kargın, 2003; Akçamete, Kaner, 1999; Melekoğlu ve diğ., 2009; Şenel, 1998). Bazı diğer önemli kaynaklara göre ise okul 1923 ile 1938 yılları arasında hizmet vermiştir (Altay, İra, 2016; Tanyeri, 2016).

Önceleri Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın yürüttüğü özel eğitim hizmetleri, 1951 yılında çıkarılan bir yasa ile Milli Eğitim Bakanlığı’na devredilmiştir (Akçamete, Kaner, 1999). Bu durum, özel gereksinimin yalnızca bir sağlık sorunu olarak görülmesi görüşünün bırakılıp eğitim meselesi olarak kabul edilmeye başlandığını göstermesi bakımından önemlidir.

Cumhuriyet döneminde geliştirilen yönetmelik ve yasalar özel eğitim hizmetleri için önem taşımaktadır. Kamuoyunda “Harika Çocuklar Yasası” olarak bilinen kanun, özel yetenekli öğrencilerin eğitimi açısından bir ilktir. Yasa 1948 yılında “*İdil Biret ve Suna Kan’ın Yabancı Memleketlere Müzik Tahsiline Gönderilmesine Dair Kanun*” adıyla çıkmış ve 1956 yılında “*Güzel Sanatlarda Fevkalade İstidat Gösteren Çocukların Devlet Tarafından Yetiştirilmesi Hakkında Kanun*” adıyla genişletilmiştir (Harika Çocuk Yasası, [04.02.2019]).

1957 yılında ise özel eğitime gereksinim duyan çocuklar için “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiştir (Kargın, 2003).

1960'lı yıllar, özel eğitime gereksinimi olan bireylerin haklarının yasalar ile gözetilmesi bakımından önemlidir. Anayasanın 50. maddesinde geçen “*Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları, topluma yararlı kılacak tedbirleri alır*” hükmü, söz konusu bireyler için önemli bir teminat niteliği taşımaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1961).

1961 tarihinde yayınlanan İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nda, “*Mecburi ilköğrenim çağında buldukları halde zihnen, bedenen, ruhan ve sosyal bakımdan özürlü olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmeleri sağlanır*” hükmü yer almıştır. 25 Nisan 2013 tarihli ve 6462 sayılı Kanunun 1 inci maddesiyle bu maddede yer alan “özürlü” ibaresi “engelli” şeklinde değiştirilmiştir (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961).

Gerçekleştirilen yasal düzenlemeler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde de belirtildiği üzere, herkesin eğitim hakkına sahip olduğu görüşünü destekler niteliktedir. Katedilen adımlar, özel eğitimde evrensel normların takip edildiğini göstermektedir.

Diğer yasal düzenlemeler arasında Özel Eğitim Genel Müdürlüğü'nün kurulması (1980) ve daha sonra Özel Eğitim ve Rehberlik Dairesi Başkanlığına dönüştürülmesi (1983), Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu'nun çıkarılması (1983), Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kurulması (1992) gibi önemli olaylar yer almaktadır (Tarihçe, [05.02.2019]).

Özel eğitim okulları ülkemizde genel olarak özel gereksinim veya yetersizliklere göre yapılan sınıflandırmalarla birbirinden ayrışır. Adlandırmalarda engele yapılan vurgular, 2012 yılında özel eğitim okullarının 12 yıllık zorunlu eğitim kapsamında dönüşümleri ile kısmen azaltılmıştır. Buna bir örnek olarak, Otizmli çocuklara eğitim veren kurum olan “Otistik Çocuklar Eğitim Merkezi” adlandırmasından vazgeçilmesi ve ilgili öğrencilerin yeni kurulan “Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu)” bünyesine dâhil edilmesi gösterilebilir. Yine aynı şekilde “Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler İş Okulu” da engel vurgusundan vazgeçilerek “Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi (Okulu)”ne dönüştürülmüştür (MEB, [Özel Eğitim Okulların 12 Yıllık...], 2012).

Okullaşma, özel eğitimin gerçekleşmesi için gerekli olsa da günümüzde varılan noktada, yetersizliğe yönelik kurumların, özel gereksinimli öğrencilerin tecrit edilmesine sebep olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin, en az kısıtlayıcı ortamda

eğitim alması gerektiği görüşü eğitimciler tarafından kabul edilmektedir. Bunun için ise temel çözüm olarak “kaynaştırma eğitimi” gösterilmektedir. Kaynaştırma eğitimi, özel gereksinimli olan bireylerin genel eğitim hizmetlerinden yararlanan akranlarıyla aynı ortamda eğitim alması anlamına gelmektedir. Kaynaştırma, genel eğitim okullarında gerçekleştirilse de öğrencinin gereksinimlerine göre geliştirilen bireyselleştirilmiş eğitim programlarıyla (BEP) yürütülmektedir. Kaynaştırmanın gerçekleştirilemeyeceği durumlarda ve gereksinim düzeylerinde, özel eğitim okullarının varlığı daha çok önem kazanmaktadır. 2017-2018 yılı Millî Eğitim İstatistikleri rgn Eğitim Raporu’nda özel eğitim kurumlarıyla ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. Bu rapor özel eğitime dair okul, ğrenci, ğretmen ve derslik gibi sayısal bilgileri göstermesinin dışında özel eğitim veren tüm kurum türlerine sistematik bir şekilde yer vermesi bakımından da önemlidir. “zel eğitim kurumlarında okul, ğrenci, ğretmen ve derslik sayısı” başlıklı tabloya göre okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve lise düzeylerinde hizmet veren farklı gereksinim özelliklerine göre yapılandırılan toplam 20 tür okul mevcuttur (Ek 1). Kaynaştırma sınıfı, bir tür özel eğitim kurumu olmadığı için bu okul türü sayısına dâhil değildir.

Kaynaştırma ve bireysel eğitim planı hazırlama gibi konularda eğitimcilere büyük rol düşmektedir. Eğitimcilerin yetiştirilmesi, özel eğitimin gerçekleştirilebilmesi için temel ve zaruri bir konudur. Türkiye’de özel eğitimcilerinin yetiştirilmesi ilk kez 1952 yılında, Gazi Eğitim Enstitüsü’nde kurulan zel Eğitim şubesinde gerçekleştirilmiş fakat bu şube 1955 yılında kapatılmıştır. Ardından Ankara (1965) ve Anadolu (1981) niversitelerinde eğitimler başlamıştır. Günümüzde ise yurt genelindeki üniversitelere yayılan özel eğitim tedrisatı, Eğitim Fakülteleri bünyesinde devam ettirilmektedir (Kargın, 2003).

Özel eğitim, farklı gereksinimleri olan öğrencilerin eğitim ihtiyacını karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır ve gereksinim durumuna göre farklılaşan eğitim programlarıyla öğrenciye yaklaşmaktadır.

2.2. İletişim ve Tasarım

İletişim ve tasarım birlikteliği, geçmişten günümüze birçok farklı kavram ile tanımlanmıştır. Bunlar arasında en bilineni “grafik tasarım” terimidir. Diğer kullanımlar arasında “ticari sanat”, “görsel iletişim tasarımı”, “iletişim tasarımı” gibi ifadeler de yer almaktadır (Durmaz, [05.02.2019]). Anlamsal olarak ise gösterenlerin (signifier) yani bir bakıma lafızların ötesinde bu alan, ‘iletişim sorunlarına tasarım yöntemiyle çözümler getiren’ bir alan olarak varlık göstermektedir.

ICOGRADA¹, adlandırmalarla ilgili olarak eskiden “grafik tasarım” olarak tanımlanan alanın günümüzde grafik iletişim, görsel iletişim, görsel tasarım ve iletişim tasarımı gibi birçok adı olan çoğul bir duruma dönüştüğünü ifade etmektedir (Icograda 2011 Tasarım Eğitimi Manifestosu, [05.02.2019]). Dolayısıyla sözcük veya terimler farklı olsa da pratikte dolaşımda olan anlam esasen aynıdır. Fakat sözcüklerin karşıladığı kapsamlar, nüans ve muadil kullanımlar açısından birer problem olarak öne çıkmaktadır. Adlandırmayla ilgili bu gibi sebeplerden dolayı 2007’de düzenlenen ICOGRADA Genel Kurulu’nda, uygun ifade olarak “iletişim tasarımı” terimi belirlenmiştir (Icograda 2011 Tasarım Eğitimi Manifestosu, [05.02.2019]). Genel kurulda, grafik tasarımın dönüşen içeriğine ilişkin kullanılması gereken en uygun terimin ‘iletişim tasarımı’ olduğu belirtilirken, iletişim tasarımının sadece görsel üretimle ilgili olmadığı, görsel çözümlerin sunum yöntemlerini, organizasyonunu ve analizini de kapsadığı ifade edilmiş; bununla birlikte alan; entelektüel, teknik ve yaratıcı bir aktivite olarak tanımlanmıştır (Durmaz, [05.02.2019]).

Jorge Frascara ise ilk defa 1997 yılında, “grafik tasarım” terimine alternatif olmak üzere, Icograda’nın vurgusundan farklı olarak alanın görsel üretimine yönelik bir atıfla “görsel iletişim tasarımı” şeklindeki ifadeyi öne sürmüştür. Grafik tasarım kavramının kapsamını dar bulan Frascara, yöntem olarak tasarım, amaç olarak iletişim, ortam olarak görsellik şeklinde ifade ettiği üç temel unsur sebebiyle bu terimin alanı tanımladığını savunmuştur (Frascara, 2004, 4). Oysa günümüzde gelinen noktada “görsel iletişim tasarımı” da “iletişim tasarımı” kavramına göre daha dar bir kapsam sunmaktadır² (Icograda 2011 Tasarım Eğitimi Manifestosu, [05.02.2019]).

¹ Uluslararası Grafik Tasarım Dernekleri Konseyi. Günümüzde ico-D olarak varlık göstermektedir.

² Çalışmamız ise görsel tasarım problemlerine yönelik görsel çözüm önerileri ortaya koyma amaçlıdır. Bu sebeple bu çalışma özelinde, kapsam ve sınırlılık bakımından “görsel iletişim tasarımı” terimi uygun bulunmuş ve kullanımı tercih edilmiştir.

2.2.1. Amaç olarak İletişim

İletişim, “İletişim Tasarımı” için temel bir amaçtır. Sözcük, Türk Dili Kurumu sözlüğüne göre:

- a. 1. Duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon.

anlamına gelmektedir (TDK, [05.02.2019]).

İletişim, farklı bağlamlarda farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Kelimenin Latince karşılığı olan “communication”, commun yani halk/topluluk kökünden türetilmiştir ve "bilgi ve düşüncelerin değiş tokuşunu" ifade eder (Türkoğlu, 2004, 19). Türkçe’deki “iletişim” sözcüğü ise “karşılıklı olma” anlamını taşımakla beraber toplumsallaşmaya işaret etmemektedir. İletişim, alandan bazı tanımlara göre şu şekildedir (Mutlu, 2012, 148-149):

“İletişim, bilginin, düşüncelerin, duyguların, becerilerin vb.’nin simgeler kullanılarak iletilmesidir” (Berelson, Steiner, 1964)

“İletişim bir anlam arama çabasıdır; insanın başlattığı, kendisini çevresinde yönlendirecek ve değişen gereksinimlerini karşılayacak şekilde uyarıları ayırt etmeye ve örgütlemeye çalıştığı yaratıcı bir edimdir” (Barnlund, 1968).

“İletişim asıl olarak simgeler vasıtasıyla bir birey veya gruptan diğerine bilgi, düşüncel, tavır ya da duyguların aktarımıdır.” (Theodorson G, Theodorson, A, 1969).

“İletişim iletiler üzerinden gerçekleştirilen toplumsal etkileşimdir” (Gerbner, 1972).

“İletişim, katılımcıların bilgi ürettiği ve bir manaya erişme amacıyla birbirleriyle paylaştıkları bir süreçtir.” (Rogers, Kincaid, 1981).

“İletişim, varlığı sebebiyle dünyayı anlamlandırdığımız ve bu anlamı başkalarıyla paylaştığımız beşeri bir süreçtir” (Masterson, Beebe, Watson, 1983).

“İletişim insanların kollektif olarak toplumsal gerçekliği yaratıp düzenledikleri süreçtir” (Trenholm, Jensen, 1988).

Tanımlardan görüldüğü üzere iletişimle ilgili anlamlandırmalar temel olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan ilki mesaj gönderen ve gönderilen arasında gerçekleşen aktarım sürecine atıf yaparken diğeri iletişimi mekanik bir aktarım süreci olarak görmeyip ortak algılamalar sonucu oluşturulan bir anlam olarak ele almaktadır.

İletişim sürecinin temelinde iletiyi yollayan (gönderen ya da kaynak), iletiyi alıp açımlayan (alıcı ya da hedef) ve ikisi arasında iletinin gönderilmesinde kullanılacak bir iletişim kodlaması (ileti ya da mesaj) yer almaktadır (Oskay, 2011). Becer ise bu

süreci gönderici, mesaj, iletişim aracı, alıcı ve geribildirim olmak üzere beş unsur ve aşama üzerinden tanımlar (Becer, 2015, 14).

İnsan, iletişim olgusunu bilgi aktarımı, tasviri, alışverişi; ikna, açıklama, anlaşma, iş birliği gibi neden ve ihtiyaçlardan dolayı kullanır. Hedef kitle, iletişim süreçlerinin planlanması açısından kilit öneme sahiptir. Doğru kodlanmış bir iletişim sürecinde hedef kitle kaynağa olumlu veya olumsuz bir geribildirimde bulunur. Kaynak ve alıcı arasında kurulan süreç, sözlü veya sözsüz iletilerden oluşabilmektedir.

İletişim türleri, farklı etmenlere göre farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Kullanılan kodlara göre sözlü iletişim, yazılı iletişim ve sözsüz iletişim türleri mevcuttur. Kullanılan kanal veya araçlara göre ise görsel iletişim, işitsel iletişim, dokunma ile iletişim, telekomünikasyon, kitle iletişimi şeklinde bir sınıflandırma söz konusudur (İletişim Süreci ve Türleri, [12.02.2019]).

Görsel iletişim, görülebilen formlardaki fikir ve bilgilerin iletilmesidir. Bu iletişim türü, kısmen veya bir bütün olarak görme yeteneğine dayanmaktadır. Görsel iletişim simgeler, tipografi, çizim, grafik tasarım, illüstrasyon, endüstriyel tasarım, reklamcılık, animasyon, renk ve elektronik kaynakları içeren geniş bir spektrumdur (Visual communication, [12.02.2019]).

Görsel iletişimde, görme duygusu diğer duyuların ötesinde bir işleve sahiptir. İletişim türleride ve süreçlerinde kaynak, hedefe (veya hedef kitleye) erişmek amacıyla iletiyi uygun bir iletişim kanalı ile kodlar (Oskay, 2011, 13). Bu kodlamayı sözcükler, resimler, simgeler seçerek yapar. Tüm bunların, iletişim süreçlerinde dolaşıma girdiğinde alıcıda doğru karşılık bulabilmesi için doğru kodlanması, planlanması, tasarlanması gerekmektedir.

Günümüzde insan, gün içerisinde büyük oranı görsel olmak üzere sayısız iletiye maruz kalmaktadır. Görsel iletiler, alıcının dikkatini çekmesi ve etkili olması yönüyle iletişim sürecinin önemli bir parçasıdır. Becer'e göre insana her gün 1500 ile 1800 arasında ileti gönderilmekte ve dikkat çekmek üzerine kurgulanan bu iletiler, birbirleriyle de rekabet içine girmektedir. Bu rekabet, reklamcılık ve pazarlama alanlarının ilgi sahasına girmektedir. İletilerin alıcıda karşılık bulabilmesi için iletinin kodlanması çok kısa, çarpıcı, dikkat çekici, kolay akılda kalıcı olmalıdır (Oskay, 2011). Bu şekilde kodlanmayan iletiler hedef ya da hedef kitlenin ortamına kadar erişebilse bile onun

tarafından algılanmayacak; hedefin, hedefkitlenin yaşam ortamında bir "gürültü" ögesi olarak kalacaktır (Oskay, 2011).

Birçok iletişim organı, görsel ve sözel iletileri etkili, çarpıcı, dikkat çekici, kolay akılda kalıcı hâle getirmek amacıyla iletişim tasarımcılarıyla işbirliği içine girer. Tasarım, görsel iletişimin planlanması, vücut bulması ve doğru kodlanması için elzemdir.

2.2.2. Yöntem olarak Tasarım

Tasarım fikir, plan, biçim, kompozisyon ve işlev gibi kavramlar etrafında şekillenen bir olgudur ve birçok tanımı söz konusudur. Anlam ve tanımların giriftliğine emsal olarak varlık bulan John Heskett'in tanımı ise "tasarım, bir tasarım üretmek için bir tasarım tasarlamaktır" şeklindedir (Heskett, 2013).

Türk Dil Kurumu tasarım kelimesini:

- a. 1. Zihinde canlandırılan biçim, tasavvur. 2. Bir sanat eserinin, yapının veya teknik ürünün ilk taslağı, tasar çizim, dizayn: Kentsel tasarım. Çevre tasarımı. 3. Bir araştırma sürecinin çeşitli dönemlerinde izlenecek yol ve işlemleri tasarlayan çerçeve, tasar çizim, dizayn. 4. fel. Daha önce algılanmış olan bir nesne veya olayın bilinçte sonradan ortaya çıkan kopyası.

anlamlarıyla açıklar (TDK, [12.02.2019]).

Tasarım, belli başlı öğeler ve ilkeler etrafında şekillenir. Tasarım öğeleri, görsel tasarımın temel birimleridir. Bu öğeler, biçimi oluşturur ve görsel mesajların aktarımına aracılık eder. Tasarım teorisini Maitland E. Graves (1902-1978)'e göre tasarım unsurları çizgi, yön, biçim, boyut, doku, ton ve renk öğelerinden oluşmaktadır. Graves'e göre tüm tasarımlar için en temel malzemeler bunlardır (Visual design elements and principles, [12.02.2019]).

Çizgi: Düz ya da kıvrımlı, kalın ya da ince, sürekli ya da kesik, güvenli ya da keskin özelliklere sahip olabilir. İki görsel unsur arasına konulacak bir çizgi, izleyiciye bunları optik olarak ayırması gerektiğini bildirir (Becer, 2015, 56). Çizgiler biçimsel özelliklerine göre alıcıda farklı mesajlar şeklinde karşılık bulabilmektedir.

Yön: Bir tasarım içinde tasarım unsurları bırakılmak istenen etkiye göre farklı noktalara doğru yönelebilmektedir. Tasarımcı vermek istediği mesaja göre yön unsurundan yararlanabilmektedir.

Biçim: Tasarımda biçimin oluşması, diğer tasarım unsurları yardımıyla gerçekleşir. Tanınabilir nesnelere olan biçimler, çizgilerin bir araya gelmesi ile varlık

göstermektedir. Biçimler organik, eğrisel veya geometrik formlardan oluşabilmektedir.

Boyut/Ölçü: Görsel unsurlar tasarım içinde farklı ölçülerde varlık gösterebilir. Algılama ve etkileme için ölçü unsurundan yararlanır; farklı boyutlandırmalar, alıcı için farklı algı değerlerine sahiptir.

Doku: Yüzey üzerinde varlık gösteren fiziksel özellikler dokuyu ifade eder. Dokular, belirli tekrarlar şeklinde varlık gösterebilir. Doku, diğer unsurlar gibi duyguları yönlendirici bir işleve sahiptir (Becer, 2015, 62).

Ton: Tasarımda kontrast oluşturan bir unsurdur. Görsel hiyerarşinin kurgulanması için önemli bir öğe olarak varlık göstermektedir.

Renk: Renk, görsel iletişimin sayısız imkânını sunan evrensel bir dil olduğu için genellikle tasarımın önemli bir unsuru olarak kabul edilir (Visual design elements and principles, [12.02.2019]). Renklerin insan psikolojisi üzerindeki etkisi, varlığı kabul gören bir araştırma sahasıdır.

Tasarım terminolojisi; mimarlık, endüstriyel ürün, moda, grafik, etkileşim gibi geniş bir alana yayılmaktadır (Pektaş, 2016). Uygulamalı tasarım dalları ise bazı sınıflandırmalara göre endüstriyel tasarım, çevre tasarımı, grafik tasarım olmak üzere üç temel başlıkta ele alınmaktadır (Becer, 2015). Tasarım kavramı, günlük hayatta çoğunlukla görsellik üzerinden zihinlerde karşılık bulmaktadır.

2.2.3. Ortam Olarak Görsellik

Görsellik, tasarlanan iletişimin en temel ortamıdır. Teori ve pratik, görsel olan üzerine anlamlandırma ve üretim sistemleriyle ilgilenir. Görsel olanın tasarımı, hedef kitlenin algı düzeyi ve insan psikolojisi üzerine temellenir. Görsel algı düzey ve farklılıkları, alıcıya uygun mesajın yapılandırılması için önem arz eder.

Görme duyusu, birey ve nesne arasındaki iletişimin oluşmasındaki temel unsurlardan biridir. Algılama, iletilerin izleyiciler tarafından duyu organları aracılığıyla farkına varılma sürecidir. Görsel algılama ise, insanın bilinç düzeyindeki davranışlarının en temel belirleyici öğesidir. Gerçekliğin algılanmasında diğer tüm duyu organlarının yanında temel olan görsel algıdır. İmgeler çok şey anlatır ve herkes imgeyi kendi anlayabileceği şekliyle yorumlar (Parsa, 2007). Görsel algılama, görsel uyarılar yoluyla bilgi edinme ve bu bilginin işlenip yorumlanması olarak da tanımlanmaktadır

(Akçin, 1993, 12). İletişim süreçlerinin tamamlanabilmesi, hedef kitleye ve onun algı düzeyine, kapasitesine bağlıdır.

Görsel algı ve görsel iletişim, birbirleriyle doğrudan ilişkili kavramlar olarak varlık gösterir. İletişim amacıyla tasarlanan iletilerin algılama süreçlerinden bağımsız olması düşünülemez. Görsel algı ve teorisine dair bilinç, tasarımcının kuramsal dayanakları arasında yer alır. Turgut, tasarımcıyı “içeriği ya da metni grafik dile dönüştüren görsel çevirmen” olarak tanımlar (Turgut, 2013, 9).

Görsel algı, tasarım süreçlerinde; tasarım öğelerinin tasarım ilkeleri etrafında bir araya getirilmesinde gözetilmektedir. Görsel algının işleyiş biçimi anlamlandırmada, Gestalt algı kuramının geliştirdiği bakış açılarından yararlanır.

Gestalt kuramı, görsel algıyı anlamlandırması ve ortaya koyduğu ilkelerle tasarıma yol göstermesi bakımından tasarım alanlarında ilgi görmektedir. Bu kuramın en bilinen söylemi “bütün, kendisini oluşturan parçaların bir araya gelmesinden farklı bir şeydir” cümlesidir (Gestalt Psikolojisi, [12.02.2019]). Bu prensip parça bütün ilişkisini, görme duyusu ve zihinsel süreçler ekseninde açıklar. Buna göre tasarım süreçlerini de etkileyen insanın görsel algısında belirli durumlar söz konusudur. Gestalt tasarım ilkeleri yakınlık, benzerlik, tamamlama, simetri, ortak kader, devamlılık olarak sıralanmaktadır.

Bu ilkeler, ortam olarak görselliğin söz konusu olduğu her alan için evrenseldir. Görsel tasarım, görsel iletişimin kurulmasında aracı konumundadır ve herhangi bir medyada işlevsellik gösterebilir. Tasarımda, iletişim görsellik kanalıyla kurulur ve bilgi bu yolla aktarılır. Görsel tasarım, görsel dil konseptiyle ilgilidir ve grafik tasarım, arayüz tasarımı gibi farklı içerik formlarında varlık gösterebilir (Communication design: Visual design, [12.02.2019]). Gestalt kuramı ve ilkeleri, tasarım öğeleri, formları ve ortamları için elzemdir; bu ilkeler, basılı materyal tasarımından arayüz tasarımına kadar birçok ortam için görsel çözümler sunar.

Bir basılı görsel materyal olan kitap, bu ortamlardan biri olarak varlık göstermektedir. Kitap, parça ve bütünde; bilgi aktarımını görsellik üzerinden gerçekleştirilmesiyle, illüstrasyon ve tipografi gibi grafik dilin göstergelerini kullanmasıyla bir görsel iletişim platformu olarak öne çıkmaktadır.

2.3. Görsel İletişim Platformu olarak Kitap

Kitap, “kâğıt sayfalar üzerinde bulunan yazılı ya da basılı malzemenin bir araya getirilerek bir kapak yardımıyla korunmasıyla oluşan bir iletişim aracıdır” (Taşçıoğlu, 2013, 21).

Kitap, tarihten günümüze biçim, malzeme ve içerik yönüyle farklı örneklerle varlık göstermiştir. “Yazı” ile var olan kitap bilgi, duygu, düşünce aktaranıdır ve bir görsel iletişim aracı olarak tasarlanır.

Kitaplar asıl olarak düz metin içermek üzere var olmuşlardır fakat her türlü dili barındırma kapasitesine sahiptirler (Carrión, 1987’den aktaran Taşçıoğlu, 2013, 25). Tasarım alanı, kitap veya diğer ortamlarda bu dillerden görsel olanı, grafik dili kullanır. Brody, tasarımı tıpkı Fransızca, Almanca gibi bir dil olarak görmektedir (Cowley, Williamson, 2007, 221). Bir görsel ürün ortaya koyan tasarım, dilsel iletişimde olduğu gibi bir gösterge ortaya koyar; fakat bu alanın göstergesi çoğunlukla sözel değil, görseldir.

Kitabın detaylı bir tanımı için form ve işlev yönleriyle ele alınması gerekmektedir. Kitap, grafik bir dil ile görsel iletişim amacı taşıyan, bir ya da birkaç bölümden oluşan, sistematik sunum ve sunduğunu koruma amacı taşıyan bir bütündür (Taşçıoğlu, 2013, 23).

Kitap, form ve ortam olarak farklılıklar gösterebilir. Kitabın gelişimi, iletişim tarihiyle de paralellikler gösterir. İletişim tarihinde üç büyük devrimden söz edilir. Bunlar chirografik devrim, Gutenberg devrimi ve elektronik devrimdir. Chirografik devrim, yazının bulunmasıyla; Gutenberg devrimi, matbaanın icadıyla; elektronik devrim ise teknolojik gelişmelerin kitle iletişimini mümkün kılmasıyla gerçekleşmiştir (Baldini, 2000). İletişim tarihinin bu önemli devirleri, kitabın aldığı formların da adeta birer açıklayanıdır. Kitap günümüzde zihinlerde birincil anlam olarak basılı olanı ifade etse de yazılı (el yazması), basılı (matbaa ürünü) ve elektronik (e-kitap) formlarda varlık gösterebilmektedir. Sınıflandırmalar, birçok farklı kritere göre oluşturulabilmektedir. Bazı sınıflandırmalar, bilindik kodeks formatındaki somut kitabı merkezine alır ve yazılı ile basılı kitabı birbirinden ayırır. Bu kapsamda “nesne olan kitap” söz konusudur. Kitap nesnesi, tasarımın kendisi veya taşıyıcısı konumundadır. Kitap tasarımında iç veya dış; parça veya bütünde bir takım görsel unsurlar mevcuttur.

Betimleme, destekleme, ortaya çıkarma veya görselleştirme amaçlı bu unsurlar illüstrasyon, fotoğraf, tipografi, sayfa düzenlemeleri vb. ile görsel varlık gösterir.

Formun dışında, kitap türlerini sınıflandırmada gözetilen bir diğer kıstas ise işlev, dolayısıyla içeriktir. Kitaplar içerik olarak roman, şiir kitabı, sözlük, ansiklopedi veya ders kitabı gibi kimlikler taşıyabilir. Ders kitapları, hedef kitlesi ve misyonuyla diğer türlerden daha ayrı bir önem ve hassasiyete temas eder. Bu kitapların doğru ve etkili tasarımı, genç nesiller ve eğitim politikalarının gerçekleştirilmesi gibi hususlar açısından önemlidir.

2.4. Ders Kitabında Tasarım ve Görsel Düzen

Eğitiminin temelinde davranış değişikliği yaratmak esastır. Bunun gerçekleşmesi için uygun strateji, yöntem ve teknikler geliştirilmelidir. Bu esasların eğitim sürecinin bileşenleriyle ve dahi öğrenciyle iletişime geçebilmesi için ders materyallerine ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde hâlâ okullarda öğretim programına dayalı olarak hazırlanmış ders kitapları, en çok kullanılan öğretim materyali olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıç, Seven, 2006).

Öğretim ortamında en çok kullanılan materyal kitaptır ve bunlar arasında en çok kullanılanı ise ders kitabıdır. Kitaplar içinde ders kitaplarının ayrı bir yeri vardır; bir kitabın ders kitabı olarak nitelendirilmesi için ilgili dersin müfredatına uyum göstermesi gerekmektedir.

Ders kitabı, Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları Yönetmeliğinde “her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları öğretim programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı ile kullanılan basılı eser” olarak tanımlanmaktadır (Ders Kitapları Yönetmeliği, [12.02.2019]).

Türkiye’de konu alanı ders kitabı incelemeleri ile ilgili yayınlar, bir ders kitabının geliştirilmesi için gerekli olan hususları sistematik bir şekilde açıklar. Bu çalışmaların pek çoğu ders kitabının görsel iletişimini, tasarım ve görsel düzen olmak üzere iki ana başlıkta tartışır ve inceler.

Tasarım

Ders kitaplarında tasarım mevzusu, öğrenci özellikleriyle beraber ele alınır ve tasarım öge, kavram ve ilkeleri ile yapılandırılır. Bir ders kitabının etkili bir eğitim materyali

olabilmesi için göze hitap eden unsurlarının, öğrencinin algı düzeyine uygun olarak tasarlanmış olması gerekmektedir. Boşluk, boyut, çizgi, doku, renk ve şekil gibi tasarım öğelerin doğru seçimi, ders kitapları için mutlak önem arz etmektedir.

Boşluk, ders kitaplarında bilgiyi etkili bir şekilde sunmak açısından önemli bir öğedir. Belirlenmiş bir çerçevede, kullanım alanı dışında kalan bölümler boşluk veya espas şeklinde ifade edilir. Boşluklar temel olarak sayfa düzenini etkili kılmaya yaramaktadır. Tutarlı boşluklar, metinlerin okunmasını kolaylaştırırken paragrafları ve diğer öğeleri birbirinden ayırarak algıyı yönlendirebilirler (Kılıç, Seven, 2006, 121).

Kitapların da dâhil olduğu tüm grafik ürünlerde kullanılan öğelerin algılanmasını sağlamak önemlidir. Bunun için sadelik, yalınlık ön koşuldur. Sadeliği, yalınlığı sağlayan ise öncelikle boşluktur. Boşluk olmayan bir alanda öğeleri algılamak zorlaşır (Pektaş, 2001)

Boyut, öğelerin yükseklik ve genişlik gibi ebatlarıyla ilgilidir. Kitaptaki öğelerin boyutu, gelişim düzeylerine göre yapılır; farklı yaş düzeyindeki öğrencilere farklı boyut değerleri hitap etmektedir. Görsel algı düzeyine göre yapılandırılan boyut, öğretici öğelerin etkililiği bakımından önem taşır.

Çizgi, bir noktanın belirli bir yönde devamlılığıyla oluşan tasarım öğesidir. Çizginin farklı formları, algı üzerinde farklı etkiler bırakır. Güngör'e (2005) göre yatay, düz ve paralel çizgiler durağanlık; dikey çizgiler dinamizm, kırık çizgiler ise karmaşa etkisi uyandırır. Çizgiler, düşünceyi veya bilgiyi kolaylıkla görselleştirmeyi sağlar; yönlendirici özellik gösterir; farklı düzeyden unsurları birbirinden ayırır veya tasarıma bir hareket unsuru getirebilir.

Doku, ders kitaplarında kullanımı kolaylaştırmak, nesnelere dikkat çekmek veya nesnelere doğal görüntüsünü yansıtmak amacıyla kullanılır. Dokunun özellikleri nesne algısını etkiler.

Renk, kitap için öncelikli olarak "ilgi çekme" işlevini görür. Renkler, ilgiyi odaklama ve kontrast kurma gibi etkilere de sahiptir. Görsel algı üzerinde önemli etkileri söz konusudur.

Şekil ve form, yüzey üzerinde var olan iki boyutlu biçimleri ve bu biçimlerin yerleşimini ifade eder. Şekillerin bir araya gelmesi ile anlamlı kompozisyonlar yani formlar oluşur. Formların doğru yapılandırılması algının yönlendirilmesi bakımından elzemdir.

Tüm bu tasarım öğeleri, doğru ve etkili tasarımlar için gereklidir. En az tasarım öğelerinin seçimi kadar tasarım ilkelerine uyum sağlamak da önem taşır. Tasarım ilkelerine riayet edilmediği durumlarda doğru işleve hizmet edilemez. Tasarım ilkelerinin gözetilmediği ders kitaplarında estetik ve işlevsel yoksunluk kolaylıkla fark edilir. Ders kitabı tasarımında uyulması gereken başlıca tasarım ilkeleri bütünlük, denge, tekrar, orantı ve görsel hiyerarşi ile vurgudur.

Bütünlük, sayfa içindeki görsel unsurların kendi içerisinde ve de bütün ile kurduğu uyum anlamını taşır. Tasarlanan bir üründe bulunan öğeler, ortak bir amaca hizmet ettiği farkındalığıyla görselleştirilmelidir. Sayfa içerisine yerleştirilen tüm öğeler, birbirlerini etkiler veya kurulan birliktelikle yeni algılara hizmet eder. Bu gibi sebeplerden ötürü tasarımda kullanılan unsurların her birinin bir diğeriyle kurduğu etkileşim ve uyum dikkatle gözetilmelidir.

Denge, sayfa içerisindeki elemanların simetrik veya asimetrik düzenlemelerle yerleşimiyle oluşturulabilir. Temel olarak öğelerin hareketleriyle oluşturduğu düzenden oluşmaktadır. Ders kitaplarında da dengenin iyi yapılandırılması, tasarımın başarısını doğrudan etkiler. Metin, illüstrasyon, tablo gibi elemanlar denge içindeki bir düzende doğru algılamalara hitap eder.

Tekrar, algılanan bir görsel yapının, belirli veya bağımsız sıklıklarla kullanılmasıdır. Tekrar ve görsel devamlılık, öğrencinin ilgisini konuya toplamak ve göz hareketlerini zorlaştırmayacak şekilde yapılandırılmasıyla etkinlik gösterir.

Orantı ve Görsel Hiyerarşi: Ders kitaplarında iç sayfalarda kullanılan, yüzey üzerinde varlık gösteren öğelerin bir orantıya ve hiyerarşiye ihtiyacı vardır. Öğeler önem derecesine göre ön plana çıkabilir veya geri planda kalabilir. Görsel hiyerarşiyi oluşturmada renk, boyut ve boşluk gibi elemanlardan yararlanılabilir.

Vurgu, tasarımda öğrencinin dikkatini çekmeye yarar. Doğru şekilde ve miktarda yapılan vurgular, bilgi aktarımını kolaylaştırır; akılda kalıcılığa hizmet eder. Ders kitaplarında vurgu için resimsel veya tipografik unsurlar tercih edilebilmektedir.

Tasarım ilke ve öğelerinin önemsendiği bir ders kitabında, bilginin estetik ve amacına uygun sunumu kendiliğinden sağlanmış olacaktır (Güvendi Kaptan, 2006, 157).

Görsel Düzen

Görsel düzen, ders kitapları için bir albeni niteliği taşır. Eksik veya yanlış yapılandırılmış bir görsel düzen, oyuncuyu kaybetmeye sebep olabilir. Ders kitaplarının görsel düzeninde karşılaşılan bazı olumsuzluklar şu şekildedir (Kılıç, Seven, 2006, 141):

- Resimlerdeki ayrıntılar, çocuğun yaşına göre düzenlenmemektedir.
- Bir sayfadan başka bir sayfaya geçişte renk ve kompozisyon farklılaşmaktadır. Bu, öğrencilerin dikkatlerini dağıtmaktadır.
- Dağınık ve mat renkler gözü tırmalamaktadır.
- Resim ve yazılar sayfada dengesiz bir şekilde yerleştirilmektedir.
- Öğrenciler, resimlerin çizimlerini yeterli bulmamaktadırlar.
- Kitaplardaki resimler ve fotoğraflar sayfalara uygun yerleştirilmemektedir.
- Grafiksiz şekiller öğrenciler tarafından anlaşılmamaktadır.
- Resimler ilgi çekmemektedir.

Görsel araçlar ders kitaplarında; bilgi vermek, bilgileri desteklemek, ilgi çekmek, konuları özetlemek, olgular veya kavramlar arasındaki ilişkileri göstermek, zihinde canlandırılması güç olan durumları açıklamak ve dağılımların gösterilmesi gibi amaçlarla kullanılmaktadırlar (Kılıç, Seven, 2006, 142).

Ders kitaplarında resim, fotoğraf vb. ifade biçimlerinin çokça bulunması gerekmektedir. Bu önerinin temelinde Piaget'in dört evrede ele aldığı zihinsel gelişimin Bruner tarafından üçe indirilen açıklaması yer almaktadır. Bruner'e göre çocuğun zihinsel gelişim evreleri:

- I. Enaktif düşünme evresi
- II. İkonik düşünme evresi
- III. Simgesel düşünme evresi

olarak sıralanmaktadır (Köksal, 2003, 106).

İlk evrede çocuk, nesnelere doğrudan iletişim kurarken ikinci evrede nesnelere zihinsel imgeleri çocuğun zihnini meşgul eder. Son evre olan üçüncü evrede ise çocuk sembollerle düşünür; bu da Piaget'in on iki yaşında başlattığı "soyut işlemler" devrine denk gelmektedir.

Algı düzeyleri ders kitaplarında var olan görsel öğelerin tasarımı için belirleyici özellik göstermelidir. Görsel düzeni oluşturan öğeler genel olarak görseller (imajlar) ve yazılar (tipografi) olmak üzere iki ana başlıkta sınıflandırılmaktadır.

Nolen ve Goetz, ders kitaplarında yer alabilecek görselleri (imajları) üç biçimde sınıflandırmaktadır. Bunlar; süsleyici resimler, açıklayıcı resimler ve tamamlayıcı resimlerdir (Köksal, 2003, 106).

Bir diğer sınıflandırmaya göre ise kitabın görsel düzenini oluşturan öğeler, gerçekçi görünümünden soyuta doğru bir sıralama içerisinde temsil edilirler. Görsel öğeler arasında gerçekliği en somut haliyle temsil eden fotoğraftır; daha sonra ise resimlemeler, grafikler (grafik, şema, harita vb.) ve yazılar gelmektedir. Yazı, görsel düzenin en soyut ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kılıç, Seven, 2006, 146).

2.4.1. Fotoğraf ve İllüstrasyon

Görsel düzeni oluşturan öğelerden olan fotoğraf, kitap dâhilindeki gerçekçi araçlar arasında yer alır. Fotoğraf, somut gerçekliğe ait bir karenin makine yardımıyla edinilip yüzeye basılması şeklinde zuhur eder. Fotoğraflar ders kitaplarında çeşitli nesne ve olguların tasviri amacıyla kullanılmaktadır. Fakat fotoğraf kullanımı her zaman her kitle için iyi bir tasarım çözümü sunmaz. Fotoğraf kullanımı özellikle ortaokul ve ilkokul düzeyi öğrenciler için uygundur. Fakat daha alt sınıflardaki küçük çocuklar için zorunlu olmadıkça fotoğraf kullanılmamalıdır. Çizimlerin, istenen öğeyi ön plana çıkarma işlevi daha üst seviyededir. Fotoğraflarda ilgi dağıtıcı öğeler ile karşılaşılabilir (Kılıç, Seven, 2006, 146).

Ders kitaplarında fotoğraf gibi “gerçekçi” araçların dışında “benzer” araçlardan da yararlanır. Bu araçlar, anlatılmak istenen kavramları görsellikle tasvir eder; düşünceleri benzer şekillerde ima ederek iletirler. İllüstrasyonlar ders kitaplarında en çok tercih edilen görselleştirme araçlarından biridir ve özellikle küçük yaştaki öğrencilere diğer öğelere nazaran daha iyi hitap etmektedir.

İllüstrasyon, kitap içindeki yazıyı açıklayan ve süsleyen bir görsel öğedir. İllüstrasyon bu işlevlerin dışında estetik tamamlayıcılık niteliğine de sahiptir. Kelime Latince “lustrate” sözcüğünden türemiştir ve aydınlatmak, anlaşılır hâle getirmek anlamını taşımaktadır. İllüstrasyonlar reklam, yayın, bilimsel ve benzeri olmak üzere pek çok alanda kullanılır fakat bunlar arasında ders kitabı yayıncılığı riske edilemeyecek kadar önem taşımaktadır. İllüstrasyon’un çocuk kitabındaki önemi şu şekilde açıklanmaktadır (Songür Dağ, 2015, 51):

1. Resimler çocuğun kitaptaki içeriği kavramasını,
2. Resimlerin özgün dili, kavranan içeriğin akılda kalmasını,

3. Kavranan içeriğin akılda kalması çocuğun yazı dilini kolay öğrenmesini,
4. Resimlerin niteliği de çocuğun estetik beğeni düzeyinin gelişmesini sağlar

Fotoğraf ve illüstrasyonlar dışında ders kitaplarında “düzenleyici” görsel öğeler de bulunur. Bu öğeler grafik, şema, harita veya tablo olarak varlık gösterebilmektedir. Bu öğeler anlatımı güçlendirme ve konular arasındaki ilişkileri açıklama gibi amaçlarla tasarlanmaktadır. Düzenleyici öğelerin okunabilir, algılanabilir ve anlaşılabilir özellikler göstermesi beklenir.

2.4.2. Tipografi

Tipografi, gerek geleneksel gereken sayısal mecra için okunurluk ve okuturluk gibi nitelikler taşımaktadır. Tipografik tasarımlar, biçimsel öğeler olmanın ötesinde, kullanım alanına özgü bir görsel tasarım dili oluşturmaktadır. Ders kitaplarında da özgün ve uygun bir tipografiye ihtiyaç vardır.

Sayfa düzeni içinde yerleşik unsurlardan biri olan yazı, tasarımının bütünü ve okur ile sayfa arasındaki iletişimi doğrudan etkiler. Temel işlevi okunurluğa hizmet olan tipografi, okurun okuma eylemini gerçekleştirebilmesi için en uygun formu arar (Fidan, Kahraman, 2019).

Yazı tipi boyutu kullanıldığı metin için elzemdir. Farklı yazı boyutları okura farklı okuma deneyimleri sunmaktadır. Çok küçük veya gerektiğinden büyük font kullanımlarının her ikisi de okunurluğu olumsuz yönde etkilemektedir.

Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan ders kitaplarında, metne dair bir takım standartlar mevcuttur. Farklı sınıf derecelerindeki öğrenciler için farklı yazı boyutlarının kullanımı söz konusudur.

2.5. Türkiye’de Ders Kitabı Yayıncılığı

Türkiye’de ders kitapları, Millî Eğitim Bakanlığı ve yine Milli Eğitim Bakanlığı’nın gerekli izinleri ile özel yayınevleri tarafından hazırlanmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı, eğitim politikaları ve uygulamalarında belirleyici rol oynamaktadır. Konu alanlarını belirleme, öğretim programlarını hazırlama ve bu programlara göre ders araçlarını belirleme konusunda karar merciidir. Temel ders araçlarından olan ders kitaplarının hazırlanmasında bakanlığa bağlı Talim ve Terbiye Kurulu yetkilidir. Kurul, ders kitaplarının hazırlanmasında inceleme ve değerlendirme görevi yapmaktadır (Kılıç, Seven, 2006).

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda kullanılacak ders kitaplarının Türk Milli Eğitimi'nin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak hazırlanması, ilgili yönetmelikle belirlenmiştir (Ders Kitapları Yönetmeliği, [15.02.2019]).

Bu yönetmeliğin amaç ve kapsamı, eğitim araç-gereçlerinin niteliklerinin belirlenmesi, hazırlanması, hazırlatılması, incelenmesi, incelenmesi, değerlendirilmesi, kabulü, uygunluk süresi, ilanı, yayımlanması, dağıtımı, inceleme ve inceleme ücretleri ve ders kitapları üreten yayınevlerinde aranacak kriterlerle ilgili usul ve esaslar üzerine yapılmaktadır (Ders Kitapları Yönetmeliği, [15.02.2019]).

Yönetmeliğe göre ders kitapları, aşağıda belirtilen usullerle sağlanır (Ders Kitapları Yönetmeliği, [12.02.2019]):

- a) Sipariş
- b) Satın alma
- c) Özel kesimce hazırlama

Bakanlık ve ilgili kurullar, geçmişten günümüze ders kitaplarının hazırlanması ve hizmete sunulması için bir takım görevleri yürütmektedir. Aynı zamanda 1949 yılına kadar, ders kitabı yayıncılığının tek hâkimidir. Bu tarihten sonra ise özel kesime de kitap hazırlama ve sunma imkânı tanınmıştır. Ders kitaplarının hazırlanması ve hizmete sunulması konusunda bakanlık bazı ölçütler geliştirmiştir. Bunlar; bilimsel içerik, dil ve anlatım, eğitsel tasarım, görsel tasarım ve ölçme ve değerlendirme başlıklarıyla ele alınır (Kılıç, Seven, 2006).

2.6. Ders Kitabı Tasarımında Ölçüt ve Standartlar

Kitaplarda yer alan görsel unsurların öğrenciler tarafından bilgi kaynağı olarak algılanabilmesi için bu unsurların belirli ölçütler etrafında tasarlanmış olması gerekmektedir.

Becer, kitap tasarımında değerlendirme ölçütlerini semantik, sentaktik ve pragmatik olmak üzere üç başlıkta ele alır (Becer, 2015, 246):

Bir kitap, anlam yönünden incelendiğinde şu soruların cevaplanması gerekmektedir:

- I. Konuya ve okur kitlesine uygun bir tasarım yaklaşımı söz konusu mu?
- II. Görsel unsurlar, yanlış anlamalara imkan vermeyecek biçimde açıklanabiliyor mu? Görüntü kullanımı bilgilendirici mi, süslemeci amaçla mı ön plandadır?
- III. Metin ve görsel unsurlar mesajın aktarılmasına katkıda bulunuyor mu?

Sözdizimsel olarak tasarım, görsel unsurlar arasındaki ilişkilere cevap arar:

- I. Sayfa düzeni, yazı karakteri, satır boşluğu, marjin ve görsel unsurların boyutunda belirli bir bütünlük ve görsel devamlılık söz konusu mu?
- II. Kitapta kullanılan fotoğraf ve illüstrasyonlarda -benzer ya da farklı amaçlara göre birbirini tamamlayan- belirgin bir stil ve üslup anlayışı var mı?

Pragmatik özellikler, kullanıcı-tasarım ilişkisindeki sorunlara eğilir:

- I. Seçilen kağıt, baskı tekniği ve ciltleme yöntemi kitabın niteliklerine uygun mu?
- II. Fotoğraf ve illüstrasyonların reproduksiyon kalitesi doyurucu mu? Yazılar rahat okunabiliyor mu?
- III. İllüstrasyon stili, seçilen kağıda ve baskı tekniğine uyum sağlıyor mu? Baskıdaki renk kalitesi istenilen düzeyde mi?

Kitap tasarımının tüm bu boyutları birbirini etkiler özelliklerdedir. Ders kitabı tasarımı özelinde ise Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu'nun getirdiği ölçütler şu şekildedir (Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları, [15.02.2019]):

- I. Kapak tasarımı genel tasarım ilkelerine ve ilgili mevzuatta belirlenmiş ilkelere uygun olmalıdır.
- II. Kitap içi tasarım genel tasarım ilkelerine ve ilgili mevzuatta belirlenmiş beklentilere uygun olmalıdır.
- III. Kitap genel tasarım ilkelerine uygun olmalıdır.
- IV. Sayfalar estetik olarak tasarlanmalıdır.
- V. Görsellerde toplumsal, siyasal, ekonomik vb. ayrıma yol açacak öğeler yer almamalıdır.
- VI. Tasarımda kullanılan öğeler öğrencilerin sınıf seviyesine, bedensel, psikolojik gelişimine uygun olmalıdır.
- VII. Görseller anlaşılır ve net olmalıdır.
- VIII. İçerik öğrenmeyi destekleyecek nitelikte görsellerle zenginleştirilmelidir
- IX. Tasarımsal öğelerdeki çizgi, boyut, doku, renk, ışık, gölge, tonlama, perspektif vb. unsurlar öğrenmeye katkı sağlayacak şekilde kullanılmalıdır.
- X. İçerik, görsel tasarım açısından bütünlük, denge, vurgu, hizalama gibi tekniklere uygun hazırlanmalıdır.
- XI. Metin tüm bileşenleriyle temel tasarım ilkeleri göz önünde bulundurularak öğrenmeyi destekleyen ve kolay anlaşılabilir şekilde tasarlanmalıdır.

Görsel tasarım açısından ders kitaplarının belirli standartlar etrafında geliştirilmesi önemlidir. Türk Standartları Enstitüsü (TSE), ders kitaplarıyla ilgili belirli standartlar geliştirmiş; TS 10220 adlı standart, 14 Haziran 1993 tarihli resmi gazetede yayımlanmıştır (MEB ["Ders Kitapları, Ansiklopedi ve Sözlükler" Standardı ile İlgili Tebliğ], 1993).

TS 10220, ders kitabının görünüş, malzeme, renk, fiziki özellikler ve yazı tipi gibi konularda bilgiler vermektedir. Buna göre:

Ders kitaplarının sayfaları düzgün olmalı, leke, delik, kir, kırışık, yırtık, buruşuk, katlanma ve görüş kusurları bulunmamalıdır baskı arka yüze geçmiş olmamalıdır.

Ders kitaplarının kenarları düzgün ve çapaksız kesilmiş olmalı, dikiş ve ciltleme kusurları bulunmamalıdır.

Ders kitabı basımında kullanılan kâğıt beyaz veya beyaz kâğıt kullanmak şartıyla çok açık şekilde renklendirilmiş olmalıdır. Kapak kartonu ise beyaz veya açık renklerde olmak üzere renkli olabilir.

Ders kitabının yaprakları I. hamur (%100 beyazlatılmış kimyevi selülozdan) veya II hamur (en az %60'ı kimyevi selülozdan) kapağı ise b r i s t o l kartondan (%100 beyazlatılmış kimyevi sellülozdan) imal edilmiş olmalıdır.

Ders kitaplarındaki metinler ise 6-7 yaş için 24 punto, 7-8 yaş için 18 punto, 8-9 yaş için 12 punto, 9-11 yaş için 12 punto, 12 yaştan yukarı olanlar için 10 punto büyüklüğünde harf kullanılarak oluşturulmalıdır (MEB ["Ders Kitapları, Ansiklopedi ve Sözlükler" Standardı ile İlgili Tebliğ], 1993).

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı'nın Haziran 2007 tarihinde yayınladığı "Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge"de ise:

İlköğretim birinci sınıflar için 20, ikinci sınıflar için 18, üçüncü sınıflar için 14, dördüncü sınıflar için 12, beşinci sınıflar için 11, daha üst sınıflar için ise 10 puntodan daha küçük harfler kullanılmaz" şeklinde bir açıklama yer almaktadır. (MEB Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi...], 2006).

2.7. Özel Gereksinimi Olanlar için Tasarım

Özel gereksinimi olanlar için tasarım duyarlılığı, yakın dönemlerde ortaya çıkmış bir mevzudur. Bu konuda tasarım literatüründe yer alan birkaç kavram ve yaklaşım söz konusudur. Evrensel Tasarım (Universal Design) ve Erişilebilir Tasarım (Accessible Design) gibi kavramlarla adlandırılan bu yaklaşımlar, tasarımın herkes için olmasını savunmaktadır. Bu kavramların mana ve kapsamaları farklı olmakla birlikte tasarımın özel gereksinimi olan bireylere de seslenebilmesi noktasında birleşirler. Bu yaklaşımlar, mimarlık, endüstriyel tasarım, kentsel tasarım, iletişim tasarımı gibi birden çok uygulama alanında varlık gösterirler.

Evrensel tasarım anlayışının temelinde bir ürünün herkes tarafından kullanılabilir niteliklere sahip olması yer alır. Erişilebilir tasarım ise tasarım sürecinde özel gereksinimi olan grupların odak noktaya yerleştirildiği, ürün özelinde eşit erişim ve eşit kullanım prensiplerinin gözetildiği bir yaklaşımı ifade eder. Evrensel olan tasarımlar, herkese olduğu gibi farklı özel gereksinim gruplarından olan bireylere de hitap etme kaygısı taşıdığı için aynı zamanda “erişilebilir” bir niteliğe sahiptir. Fakat erişilebilir olarak adlandırılan tasarımların tümü, her durumda “evrensel” değildir.

Evrensel tasarım, ürün veya çevrenin, her çeşit insan için herhangi bir uyum sağlama evresine gerek duymadan dizayn edildiği kapsayıcı bir yaklaşımı ifade eder. Bu tasarımlar genellikle adaptif araç olan yardımcı teknolojilerin varlık gerekliliğini ortadan kaldırır niteliktedir. Evrensel tasarım:

- Eşitlik
- Esneklik
- Kolay kullanım
- Algılanabilir bilgi
- Hata yapma toleransı
- Düşük düzeyde fiziksel çaba
- Yaklaşım ve kullanım için gerekli boyut ve alan

gibi temel prensiplere sahiptir (Universal design, [12.02.2019]). Bu ilkeler mimari yapı ve endüstriyel ürünlerle ilgili olup “öğrenme” özelinde çözüm önerileri getirmemektedir. Evrensel tasarım anlayışının öğrenme özelinde var olan karşılığı literatürde “öğrenme için evrensel tasarım” olarak geçmektedir. Öğrenme için evrensel tasarım:

1. Birden çok görev,
2. Birden çok temsil,
3. Birden çok eylem ve ifade ile öğrenmeyi savunur.

Buna göre içerik birden fazla ortamda sunulmalı, öğrencinin katılımı için fırsatlar sunulmalı, öğrenci grubunun ilgisini çekecek farklı yöntemler kullanılmalıdır (Universal Design for Learning, [12.02.2019]).

Fakat bu prensiplerin önerdiği çözümler, doğası gereği basılı materyal kısıtında kalan geleneksel ders kitaplarıyla uyumlu değildir. Basılı ortam özelinde özel gereksinimi olan bireyler için ortaya konulacak çözümler en uygun “erişilebilir tasarım” anlayışıyla bir gerçeklik gösterebilir.

Okurun veya kullanıcının odak noktasına konduğu bir bakış açısı ile erişilebilir tasarım fikri gerçeğe dönüştürülebilmektedir. Zihinsel anlamda özel eğitime gereksinim duyan çocukların, gelişim sürecinde kendi yaş gruplarının altında olduğu bilinmektedir. Söz konusu öğrencilerin zihinsel gelişim özellikleri yaşlarının gerisinde seyrettiği için alt yaş gruplarına özel tasarım dilinin bu öğrenciler için kullanılabilmesi düşünülmektedir.

Basılı iletişim veya tipografik kültür, Gutenberg'den bugüne temelinde kapsayıcılık, kitle iletişimi gibi temellere dayanmaktadır. Masaüstü yayıncılıkta geline günümüz imkânlarında bu iletişimin daha erişilebilir planlanması, grafik tasarımcıların iş sahasına girmektedir. Erişilebilir tasarım için doğru planlanması gereken bir takım önemli araç ve hususlar söz konusudur. Bunlardan bazıları: ızgara (grid) sistemi, öğeler arası hiyerarşi, baskı yüzeyi, renk, görseller, tipografi, boyut, boşluk olarak sıralanmaktadır.

Izgara sistemi, sayfanın ve sayfalardan oluşan bütünün düzenli bir yapı kazanmasını sağlar. Tutarlı bir düzen sağlayan ızgara sistemi, tasarımın bütünlüklü bir yapıya kavuşması için önemlidir. Tutarlı düzen, özel gereksinimi olan bireylerin görsel algısı için kolaylaştırıcı bir etki sağlamaktadır.

Hiyerarşi ilkesi ise bilgiyi organize etmesi ve anlaşılabilir bir düzen hâlinde sunması bakımından önem taşır. Açık bir mantıksal örüntüye sahip bilgi ve grafikler, farklı algı düzeyindeki bireyler için algılanabilir ve anlaşılabilir görsel iletiler olarak anlam bulmaktadır. Karmaşık görsel iletiler önem, vurgu, ardışıklık gibi kıstasların organize edilmesiyle basit ve kolay anlaşılır bir forma dönüşebilmektedir.

Baskı yüzeyi, parlama gibi okunurluğu bozan durumlar sebebiyle önemlidir. Mat kâğıtların tercihi veya arka plan renginin kullanımı gibi tercihler, yüzeye ilgili problemlere çözüm olabilmektedir.

Erişilebilir tasarıma ulaşmak için yönlendirilebilecek araçlardan biri de renktir. Renk, okurun görsel algısıyla doğrudan ilişkiye sahip bir unsurdur. Biyolojik veya mental yaş ve zedelenme gibi durumlar görsel algının farklılık göstermesine sebep olmaktadır. Basılı materyal için yapılan tasarımlarda, dijital ekranlarda da olduğu gibi yüzey üzerindeki unsur (yazı, resim vs.) ve arka plan rengi arasındaki ilişki görme duyusu açısından önem taşır. Arka plan ve öndeki unsur arasındaki ton düzeyindeki zıtlık (kontrast) arttıkça görme ile ilgili daha iyi sonuçlar elde edilmektedir. Yakın renk ve

tonların bir arada kullanımını ise optik bir yanılsamaya sebebiyet verebilmektedir. Bu da görme ve okuma eylemlerinin kalitesinin bozulması şeklinde bir sonuç vermektedir.

Bir görsel ifade biçimi olan illüstrasyon yazı, olay, veya terimleri daha iyi anlaşılır bir hâle getirme kabiliyetine sahiptir. Betimleme, aktarım ve temsil gibi işlevler, bezeme niteliğinin önünde birer işleve sahiptir. Okuma eylemi ile ilgili problemleri olan gruplar için resimler iyi birer anlatım aracıdır. Bu sebeple okuma ile ilgili sıkıntıları olan özel gereksinimli çocuklar için illüstrasyon etkili bir anlatım aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Basılı materyallerde kullanılan bir diğer anlatım aracı tipografidir. Yazı veya tipografi, kullanıldığı alana ve seslendiği kitleye özel bir tasarım diline ihtiyaç duyar. Tipografinin temel kaygısı olan okunurluk, farklı özellikteki okurlar için farklı etmenlere bağlıdır. Yazı, ders kitaplarında okurun iletişime girdiği temel bir unsurdur ve okuma eyleminin kalitesi için ideal formu yakalaması gerekmektedir.

Ders kitaplarında kullanılacak daha büyük punto değerleri görsel algı ve dikkat için işlevsel bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede harflerin daha net seçilmesi kolaylaşacak ve yazıyı okunabilir hâle getiren bir form kazanılacaktır. Yazı boyutu dışında stil de okunabilir bir form için önemli bir etmendir. Temiz ve net görünüm gibi sebeplerle serifsiz yazı karakterleri okunurluk açısından tercih edilmektedir.

Zihinsel manada özel gereksinimi olan öğrenciler için geliştirilecek tasarımların yalın, kolay anlaşılabilir ve dikkat süresini uzatacak nitelikte ilgi çekici olması beklenmektedir. Tipografi, illüstrasyon ve benzeri araçların bu hassasiyet doğrultusunda şekillendirilmesi gerekmektedir.

2.8. İlgili Çalışmalar

Bu çalışma, kavramsal çerçevesi itibariyle, eğitim, özel eğitim, iletişim ve görsel iletişim gibi konulara temas etmektedir. Çalışmamızın esas kapsamı ise özel eğitime gereksinim duyan öğrencilerin ders kitaplarının görsel iletişim tasarımı açısından incelenmesi ile ilgilidir. Bu doğrultuda, görsel iletişim tasarımı ve özel eğitimi ele alan çalışma, bu iki konu temeline dayanmaktadır.

Konu, temas ettiği çeşitli çalışma sahaları gereği geniş bir alanyazına sahiptir. Fakat çalışmamız, özelde bu geniş alanyazın içerisinde konu ve ele alış biçimiyle farklı bir

odağa sahiptir. Literatürde, özel eğitimle veya ders kitaplarının grafik tasarım açısından incelenmesiyle ilgili birçok çalışma bulunmaktadır. Fakat bu iki sahanın ortak noktada bulunduğu yayınlar, nicelik bakımından zenginlik göstermemektedir. Bunlar arasında aşağıda yer alan çalışmalar bulunmaktadır.

Özcan (2010)'ın "İşitme Engellilerin Eğitiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinde, İşitme Engelliler İlköğretim Okullarının okutulan ders kitaplarındaki illüstrasyonların etkilerine yönelik öğretmen görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma betimsel nitelikte bir çalışma olarak gerçekleştirilmiş, veriler görüşme yöntemiyle öğretmenlerden toplanmış, işitme engelliler için eğitim veren Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda okutulan ders kitaplarının grafik tasarım kaideleri açısından uygunluğu araştırılmış, araştırma grubunun görüşleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, işitme engelliler ilköğretim okullarında, işitme engeli bulunan öğrenci gruplarına özel eğitim materyalleri hazırlanması, ders kitaplarının alanında yeterliliğe sahip tasarımcılar tarafından tasarlanması, tasarım sürecine alandan sınıf öğretmenlerinin görüşlerinin dahil edilmesi, ders kitaplarında yer verilen illüstrasyonların işitme engelli öğrencilerin yaş ve gelişim özelliklerine uygun seçimi ve ders kitaplarında yer verilecek görsellerin öğrencilerin günlük hayatlarıyla örtüşmesi gerektiği hususları önerilmiştir.

Kars (2006) "2005-2006 Öğretim Yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Okullarda Okutulan, İlköğretim Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi" adlı tezinde ilköğretim okullarında okutulan hayat bilgisi ders kitaplarını grafik tasarım açısından ele almıştır. Veri toplama aracı olarak inceleme formu ve fotoğraf çekimi gibi muhtelif yöntemler kullanılmıştır. Araştırma verileri, ders kitaplarının birçok özelliğiyle ilgili aksaklıkları ortaya koymuştur. Bu aksaklıklar ders kitabının kapak ve sayfa tasarımı, fiziksel özellikleri ve görsel öğeleri ile ilgilidir. Çalışmanın sonuç bölümünde tespit edilen aksaklıklara yönelik birçok öneri getirilmiştir.

Bangir Alpan (2004)'ın "Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi" adlı doktora tezinde ders kitaplarına yönelik grafik tasarım ilkeleri belirlenmiş ve ders kitapları üzerinden grafik tasarımın öğrenci başarısına ve derse ilişkin öğrenci tutumlarına olan etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular, grafik tasarım ilkeleri gözetilerek düzenlenen

tasarımların öğrencinin dersteki başarısını olumlu etkilediğini ortaya çıkarmaktadır. Öğrenci, öğretmen ve veli görüşleri değerlendirilerek geliştirilen araştırmada, grafik tasarım ilkeleri ışığında düzenlenmiş tasarımların öğrenci üzerinde olumlu etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Şanlıkaya (1998)'nin "Kitap Tasarımında Tipografinin Etkinliği" adlı yüksek lisans tezinde grafik tasarımcıların okurla olan düşünce ve diyaloglarındaki konumunun belirlenmesi ve bu bağlamda çözüme ulaşılması amaçlamıştır. Şiir kitaplarında tipografi etkinliğinin tespit edilmesi mevzusu çalışmanın hedefleri arasında yer almaktadır.

Uluişik (2008), "İlköğretim Beşinci Sınıf Matematik Ders Kitaplarının Görsel Tasarım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinde ilköğretim 5. sınıf matematik kitaplarını (öğretmen kılavuz kitabı, öğrenci ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabı) görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmasında söz konusu kitapların görsel tasarım ilkelerine uygun olup olmadığına ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşlerini değerlendirmiştir. Araştırma sonucunda, Matematik ders kitaplarının metin tasarımı, görsel tasarım, sayfa tasarımı, kapak tasarımı ve üretime yönelik dış yapı özelliklerinin öğretmenler tarafından genel olarak olumlu şekilde değerlendirildiği tespit edilmiştir.

Özel eğitimle ilgili yayınlar ise çalışmamızın bir diğer literatür kaynağı olarak varlık göstermektedir. Konu ile ilgili olarak Sarı (2017)'nin özel eğitimde yapılmış tezleri kategoriler hâlinde sınıflandırıp derlediği kitap önem taşır. Bu kitapta 2005-2015 yılları arasında yayınlanan özel eğitimle ilgili tezlerin akademik camiadaki herkesin işine yaraması hedeflenmiştir (Sarı, 2017, 1).

İlgili tarih aralığında Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Konya Selçuk Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde özel eğitim kapsamında yapılan toplam yüksek lisans ve doktora tezi sayısı 409 olarak tespit edilmiştir. En fazla yüksek lisans tezi %21 ile Gazi Üniversitesi'nde, en fazla doktora tezi ise %31 ile Anadolu Üniversitesi'nde yazılmıştır. Tezlerde kullanılan yöntemler nicel, nitel, tek denekli ve karma olarak varlık göstermektedir. Nicel ve nitel araştırmalarda en çok betimsel yöntem kullanıldığı görülmüştür.

Yazılan tezler, özel gereksinim gruplarına göre de çeşitlilik göstermektedir; bunlar arasında zihinsel, işitme, görme, dil ve konuşma güçlüğü, üstün yetenek, dikkat eksikliği, otizm spektrum bozukluğu, bedensel yetersizlik, süregelen hastalık, birden fazla yetersizlik yer almaktadır. Tez çalışması olarak doktora düzeyinde en fazla otizm spektrum bozukluğu (22 tez), yüksek lisans düzeyinde ise en çok zihinsel engel alanında çalışma (99 tez) yapıldığı görülmüştür.

Fakat özel eğitimle ilgili yapılan bu tezlerin büyük çoğunluğu, tasarım alanına ve bu alanın konularına temas etmemektedir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma evreni ve örneklem, verilerin toplanması ve verilerin çözümlemesi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada amaca yönelik olarak nitel veri analizi tekniklerinden “betimsel analiz” kullanılmıştır. Araştırma kapsamında anket ve görüşme formlarından elde edilen veriler yorumlanmıştır. Veriler, öğrenci özelliklerine ve tasarım kriterlerine uygunluk açısından değerlendirilmiştir. Veriler ışığında incelenen ders kitabı için bir tasarım önerisi geliştirilmiş, bu tasarım uzman görüşleri alınarak güncellenmiştir.

3.2. Evren ve Örneklem

Kitap, en yaygın kullanılan eğitim araçlarından biridir. Türkiye’de, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan ders kitapları, temel eğitim aracı olarak kullanılmaktadır. Ders kitabının eğitim aracı olması durumu, özel eğitim öğrencileri için de geçerlidir. Günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı özel eğitime ihtiyaç duyan farklı gereksinim türlerinden öğrenciler için ders kitabı yayınlamaktadır. Bu kitaplar, farklı okullar ve gereksinim düzeyleri özelinde hazırlanmaktadır. Bunlar arasında okul bazında Özel Eğitim Uygulama Merkezi, Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezi gibi kurumlar; gereksinim bazında ise işitme engelliler, özel yetenekli çocuklar, orta-ağır düzeyde öğrenme güçlüğü olanlar ve otizmliler gibi gruplar yer almaktadır.

Çalışmamızda özel durumu, “orta ve ağır düzeyde zihinsel engelli” olarak nitelendirilen öğrenci kitlesi temel alınmış; bu öğrencilerin devam ettiği, ilköğretim düzeyinde eğitim veren “Özel Eğitim Uygulama Merkezi” ele alınmıştır. Söz konusu okul iki kademe (*Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) I. Kademe* ve *Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) II. Kademe*) olarak varlık göstermektedir. Birinci kademe, 1, 2, 3 ve 4. sınıfları; ikinci kademe ise 5, 6, 7, ve 8. sınıfları ifade etmektedir. Söz konusu okul için mevcut olan kitaplar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Dil ve Konuşma Gelişimi Ders Kitabı

- Hayat Bilgisi 1
- Hayat Bilgisi 2
- Okuma Yazma Kitabı 1
- Okuma Yazma Kitabı 2
- Toplumsal Uyum Becerileri Kitabı
- Matematik Kitabı 1
- Matematik Kitabı 2
- Matematik Kitabı 3
- Beslenme Bilgisi
- Trafik ve İlk Yardım Eğitimi Kitabı 1
- Trafik ve İlk Yardım Eğitimi Kitabı 2

Özel Eğitim Uygulama Merkezi, öğrenme güçlüğü olanlar ve otizmli olanlar olmak üzere farklı gereksinim düzeyinden öğrencilere eğitim veren çatı bir kurum olarak varlık göstermektedir. Fakat bu kurumda, özel eğitimin temel ilkelerinden olan bireye ve gereksinim düzeyine göre özelleştirilmiş ayrı eğitimlerin verildiği muhakkaktır. Çalışmamızda bu kurum için yayınlanan ders kitapları, “orta ve ağır düzeyde zihinsel engelliler” özelinde ele alınmıştır. İnceleme örneği olarak ise Özel Eğitim Uygulama Merkezi I. Kademe, “**Hayat Bilgisi 1**” ders kitabı belirlenmiştir. Bu okulun mevcut ders kitaplarının tamamının aynı komisyon ve tasarımcılar tarafından hazırlanması gerçeğinden yola çıkılmış; evreni en iyi yansıttığı varsayılan bu ders kitabı incelenmek üzere seçilmiştir.

Söz konusu kitap, tasarım, görsel öğeler, tasarımın hedef kitleye uygunluğu gibi kriterler etrafında incelenmiştir. İşitme engelliler ve özel yetenekli öğrencilere yönelik hazırlanan ders kitapları ise araştırmanın dışında bırakılmıştır. Araştırmamızın evrenini Türkiye’de yer alan Özel Eğitim Uygulama Merkezleri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında İstanbul’da yer alan aşağıdaki okullar ile görüşülmüştür:

- Hayriye-Kemal Kusun Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe
- Mediha - Turhan Tansel Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe
- Mevlanakapı Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe
- İstanbul Özel Eğitim Uygulama Merkezi I. Kademe
- Gönül Pınarı Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe
- Gülseren Özdemir Özel Eğitim Uygulama Okulu I. Kademe

3.3. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, literatür tarama, anket ve görüşme ile elde edilmiştir. Araştırma grubunun Özel Eğitim Uygulama Merkezi öğretmenleri olduğu çalışmada ana veri toplama aracı ankettir. Anket, tespit edilen okullarda görev yapan 50 öğretmene uygulanmıştır.

Elde edilen veriler ışığında yeni bir ders kitabı tasarımı geliştirilip grafik tasarım alanından 5 akademisyen (uzman) görüşü alınmıştır (Ek 3: Örnek Ders Kitabı Tasarımı Uzman Değerlendirme Formu). Bu bilgiler ışığında tasarım yeniden güncellenmiştir. Görüşü alınan kişiler metin içerisinde Uzman I, Uzman II, Uzman III, Uzman IV, Uzman V olarak kodlanmıştır.

Anket soruları, tasarımın ve görselliğin öğrenci özelliklerine uygunluğunu ölçme amacı taşımaktadır. Toplam 12 ifadeden oluşan anketin ölçeği, “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” olmak üzere 5 yanıtta oluşmaktadır (Ek 2: Ders Kitabı Öğretmen Değerlendirme Formu).

Anket formunun oluşturulması için farklı kaynaklar incelenmiştir. Bu kaynaklar arasında:

- Becer (2015, 246)’in İletişim ve Grafik Tasarım adlı kitabında yer alan “Kitap Tasarımında Değerlendirme Kriterleri” bölümü,
- Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi’nde yayınlanan “Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulacak Ders Kitaplarının Yarışma Yoluyla Hazırlanmasına İlişkin Şartname” (2004) içerisinde yer alan teknik, tasarım ve düzenleme ile ilgili ölçütler,
- Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın “Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları” [15.02.2019],
- Bangir Alpan (2004)’in “Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi” adlı doktora tezinde geliştirdiği “Ders Kitaplarına Yönelik Grafik Tasarım İlkelerine İlişkin Uzman Değerlendirme Formu”,

- Yel (2003)'in, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu adlı kolektif kitapta yer alan Ders Kitabı İncelemesi: Örnek Bir Çalışma isimli bölümü için geliştirdiği ölçütler,

yer almaktadır (Becer, 2015; Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulacak Ders Kitaplarının Yarışma Yoluyla Hazırlanmasına İlişkin Şartname, 2004; Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları, [15.02.2019]; Bangır Alpan, 2004; Yel, 2003).

Çalışmada geçerliliği ve güvenilirliği artırmak amacıyla yapılandırılmamış, yüzyüze bir görüşme de gerçekleştirilmiştir. Anket dışında yöneltilen sorular, keşif ve idrak amacı taşımaktadır. Görüşmede, ders kitabının:

- Metin/Tipografi
- Görsel Öğeler
- Kapak ve Sayfa Tasarımı

gibi özellikleri üzerine, kullanıcıların karşılaştıkları olumlu veya olumsuz deneyimler öğrenilmeye çalışılmıştır.

3.4. Verilerin Çözümlemesi

Çalışma kapsamında yapılan veri analizi, anket yüzdelerinin değerlendirilmesi ve buna destekleyici olarak görüşme sonuçlarının yorumlanması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme verileri, beşli likert ölçeğinin kullanıldığı anket formu temel alınarak, SPSS programı vasıtasıyla çözümlenmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölüm, Özel Eğitim Uygulama Merkezi Hayat Bilgisi I ders kitabını değerlendirmek amacıyla anket çalışması uygulanan öğretmenlerden edinilen bilgiler ve bu bilgilerin tablo ve grafikler eşliğinde yorumlanmasından oluşmaktadır. SPSS ile analiz edilen anket verileri çözümlenerek konuyla ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

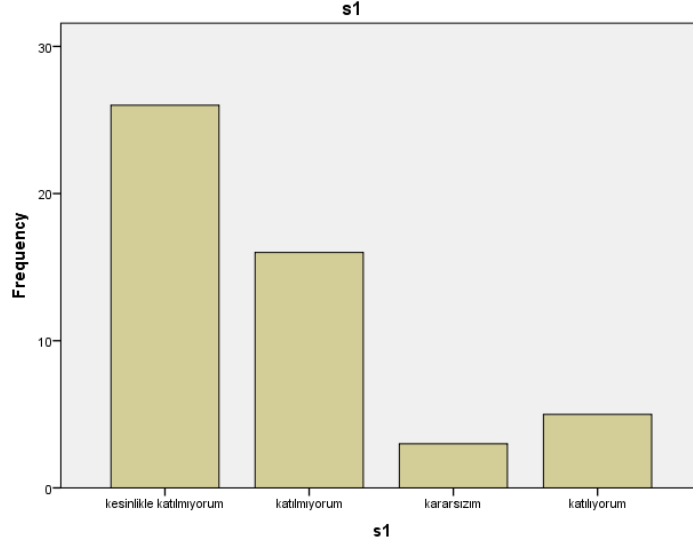
4.1. Anket Verilerinin Çözümü

Bu bölüm anket sorularının yüzdelerinin dökümünden oluşmaktadır. Detaylı yorumlar Bulguların Yorumlanması başlığı altında ele alınmıştır.

Tablo 1: "Kitabın genel görünümü ve tasarımı öğrenciler için ilgi çekicidir" ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler

		s1			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	26	52.0	52.0	52.0
	Katılmıyorum	16	32.0	32.0	84.0
	Kararsızım	3	6.0	6.0	90.0
	Katılıyorum	5	10.0	10.0	100.0
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	100.0
	Toplam	50	100.0	100.0	

Tablo 1'e göre "Kitabın genel görünümü ve tasarımı öğrenciler için ilgi çekicidir" yargısına yönelik öğretmen görüşleri %52 oranla kesinlikle katılmıyorum, %32 oranla katılmıyorum, %6 oranla kararsızım, %10 oranla katılıyorum şeklindedir. Kesinlikle katılıyorum cevabı veren yoktur. Ankete katılan öğretmenlerin görüşüne göre mevcut ders kitabının genel görünümünün ve tasarımının öğrenciler için ilgi çekici olmadığı sonucuyla karşılaşmıştır.

Şekil 1: "Kitabın genel görünümü ve tasarımı öğrenciler için ilgi çekicidir" ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

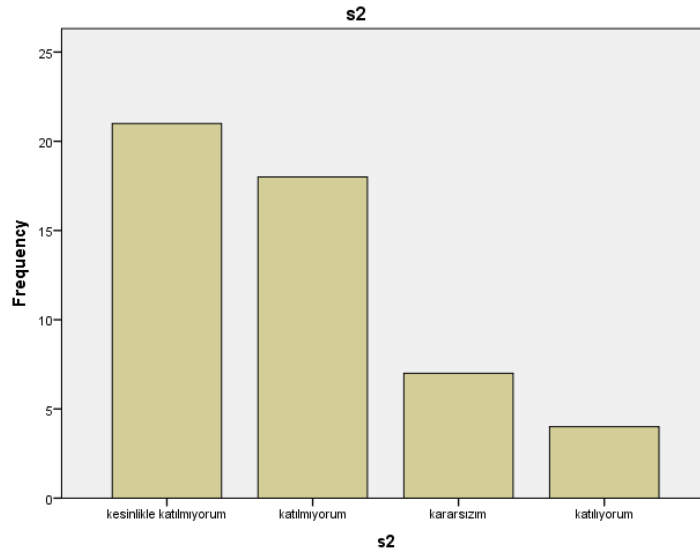
“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %84 gibi geçerliliği kuvvetli bir oran sunmakta; mevcut ders kitabının tasarımının ve görünümünün bu oranda başarılı bulunmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır (Şekil 1).

Tablo 2: “Kapak tasarımı, hitap ettiği kitle için ilgi çekici ve başarılıdır” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler

		s2			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	21	42.0	42.0	42.0
	Katılmıyorum	18	36.0	36.0	78.0
	Kararsızım	7	14.0	14.0	92.0
	Katılıyorum	4	8.0	8.0	100.0
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	100.0
	Toplam	50	100.0	100.0	

Tablo 2’ye göre “Kapak tasarımı, hitap ettiği kitle için ilgi çekici ve başarılıdır” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %42 oranla kesinlikle katılmıyorum, %36 oranla katılmıyorum, %14 oranla kararsızım, %8 oranla katılıyorum şeklindedir. Kesinlikle katılıyorum cevabı veren yoktur. Ankete katılan öğretmenlere göre mevcut ders

kitabının kapak tasarımının, hitap edilen kitle için ilgi çekici ve başarılı olmadığı sonucuyla karşılaşılmıştır.

Şekil 2: “Kapak tasarımı, hitap ettiği kitle için ilgi çekici ve başarılıdır” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

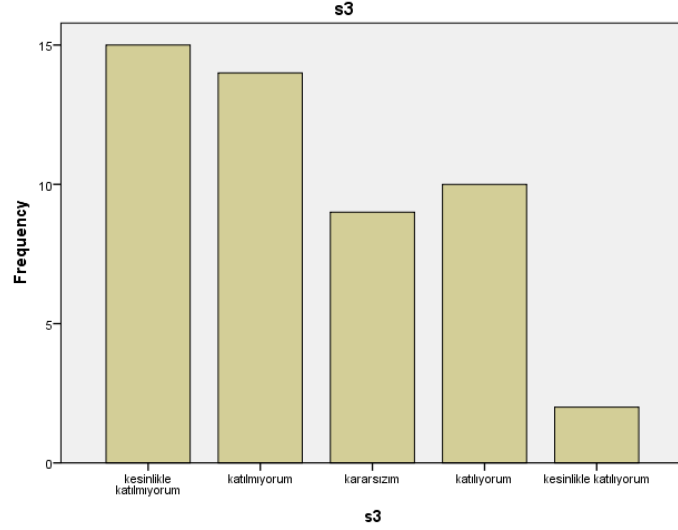
“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %78 gibi geçerliliği güçlü bir oran sunmakta; mevcut ders kitabının kapak tasarımının bu oranda ilgi çekici ve başarılı bulunmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır (Şekil 2)

Tablo 3: "Seçilen yazı karakterleri, okunurluğu olumlu yönde etkilemektedir" ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler

		s3			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	15	30.0	30.0	30.0
	Katılmıyorum	14	28.0	28.0	58.0
	Kararsızım	9	18.0	18.0	76.0
	Katılıyorum	10	20.0	20.0	96.0
	Kesinlikle Katılıyorum	2	4.0	4.0	100.0
	Toplam	50	100.0	100.0	

Tablo 3’e göre “Seçilen yazı karakterleri, okunurluğu olumlu yönde etkilemektedir” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %30 oranla kesinlikle katılmıyorum, %28 oranla

katılmıyorum, %18 oranla kararsızım, %20 oranla katılıyorum, %4 oranla kesinlikle katılıyorum şeklindedir. Ankete katılan öğretmenlere göre mevcut ders kitabında kullanılan yazı karakterlerinin, okunurluğu olumlu yönde etkilemediği sonucuyla karşılaşılmıştır.

Şekil 3: “Seçilen yazı karakterleri, okunurluğu olumlu yönde etkilemektedir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

“Kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %58 gibi geçerliliği güçlü bir oran sunmakta; mevcut ders kitabında kullanılan yazı karakterlerinin okunurluğu olumlu yönde etkilemediği sonucu çıkmaktadır (Şekil 3).

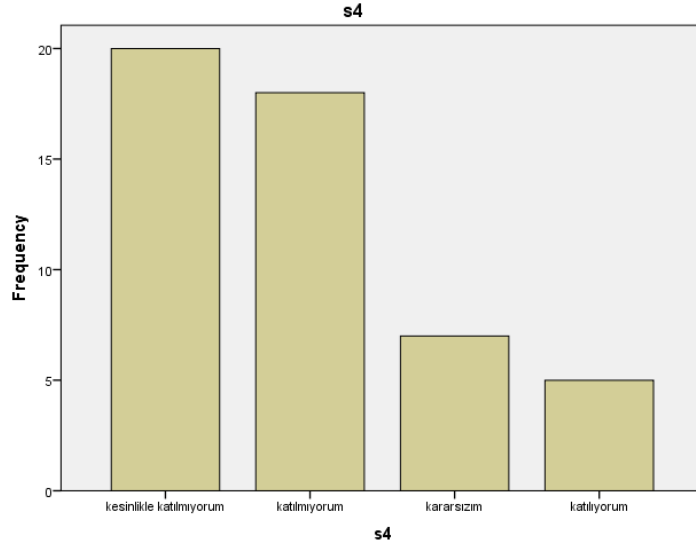
Tablo 4: “Kullanılan yazı boyutu, öğrencilerin gelişim ve algı özelliklerine uygundur” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler

s4

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	20	40.0	40.0	40.0
	Katılmıyorum	18	36.0	36.0	76.0
	Kararsızım	7	14.0	14.0	90.0
	Katılıyorum	5	10.0	10.0	100.0
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	100.0
	Toplam	50	100.0	100.0	

Tablo 4'ye göre “Kullanılan yazı boyutu, öğrencilerin gelişim ve algı özelliklerine uygundur” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %40 oranla kesinlikle katılmıyorum, %36 oranla katılmıyorum, %14 oranla kararsızım, %10 oranla katılıyorum şeklindedir. Kesinlikle katılıyorum cevabı veren yoktur.

Ankete katılan öğretmenlere göre mevcut ders kitabında kullanılan yazı boyutlarının, öğrencilerin gelişim ve algı özelliklerine uygun olmadığı sonucuyla karşılaşmıştır.

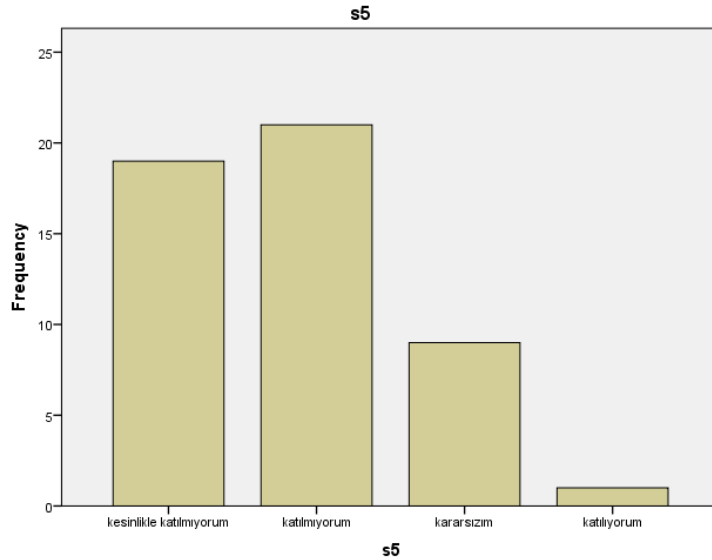
Şekil 4: “Kullanılan yazı boyutu, öğrencilerin gelişim ve algı özelliklerine uygundur” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %76 gibi geçerliliği güçlü bir oran sunmakta; ders kitabında kullanılan yazı boyutlarının bu oranda öğrencilerin gelişim ve algı özelliklerine uygun bulunmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır (Şekil 4).

Tablo 5: “Metinler, önem derecesine göre (farklı renk veya boyut kullanılarak) vurgulanmıştır.” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler

		s5			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	19	38.0	38.0	38.0
	Katılmıyorum	21	42.0	42.0	80.0
	Kararsızım	9	18.0	18.0	98.0
	Katılıyorum	1	2.0	2.0	100.0
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	100.0
	Toplam		50	100.0	100.0

Tablo 5’e göre “Metinler, önem derecesine göre (farklı renk veya boyut kullanılarak) vurgulanmıştır” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %38 oranla kesinlikle katılmıyorum, %42 oranla katılmıyorum, %18 oranla kararsızım, %2 oranla katılıyorum şeklindedir. Kesinlikle katılıyorum cevabı veren yoktur. Ankete katılan öğretmenlere göre mevcut ders kitabında metinlerin önem derecesine göre vurgulanmadığı sonucuyla karşılaşılmıştır.

Şekil 5: “Metinler, önem derecesine göre (farklı renk veya boyut kullanılarak) vurgulanmıştır.” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

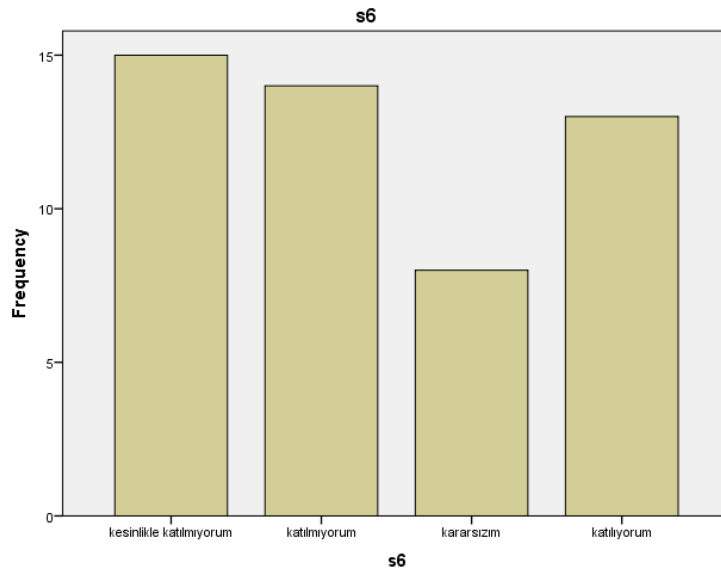
“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %80 gibi geçerliliği güçlü bir oran sunmakta; ders kitabında metinlerin önem derecesine göre

farklı renk veya boyut kullanılarak vurgulanmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır (Şekil 5).

Tablo 6: “Sayfa düzeninde boşluk-doluluk oranı dengelidir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler

		s6			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	15	30.0	30.0	30.0
	Katılmıyorum	14	28.0	28.0	58.0
	Kararsızım	8	16.0	16.0	74.0
	Katılıyorum	13	26.0	26.0	100.0
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	100.0
	Toplam		50	100.0	100.0

Tablo 6’ya göre “Sayfa düzeninde boşluk-doluluk oranı dengelidir” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %30 oranla kesinlikle katılmıyorum, %28 oranla katılmıyorum, %16 oranla kararsızım, %26 oranla katılıyorum şeklindedir. Kesinlikle katılıyorum cevabı veren yoktur. Ankete katılan öğretmenlere göre mevcut ders kitabında sayfa düzeninde boşluk-doluluk oranının dengeli olmadığı sonucuyla karşılaşmıştır.

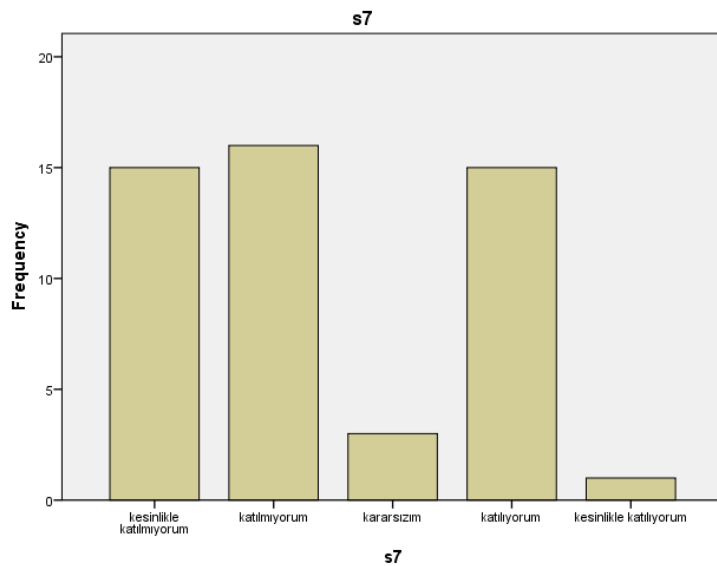
Şekil 6: “Sayfa düzeninde boşluk-doluluk oranı dengelidir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %58 gibi geçerlilik derecesi güçlü bir oran sunmakta; sayfa düzeninde boşluk-doluluk oranının dengeli olmadığı sonucunu pekiştirmektedir (Şekil 6).

Tablo 7: “Satırlar arası boşluklar yeterli seviyededir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.

		s7			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	15	30.0	30.0	30.0
	Katılmıyorum	16	32.0	32.0	62.0
	Kararsızım	3	6.0	6.0	68.0
	Katılıyorum	15	30.0	30.0	98.0
	Kesinlikle Katılıyorum	1	2.0	2.0	100.0
	Toplam	50	100.0	100.0	

Tablo 7’ye göre “Satırlar arası boşluklar yeterli seviyededir” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %30 oranla kesinlikle katılmıyorum, %32 oranla katılmıyorum, %6 oranla kararsızım, %30 oranla katılıyorum ve %2 oranla kesinlikle katılıyorum şeklindedir. Ankete katılan öğretmenlere göre mevcut ders kitabında satırlar arası boşlukların yeterli seviyede olmadığı sonucuyla karşılaşmıştır.

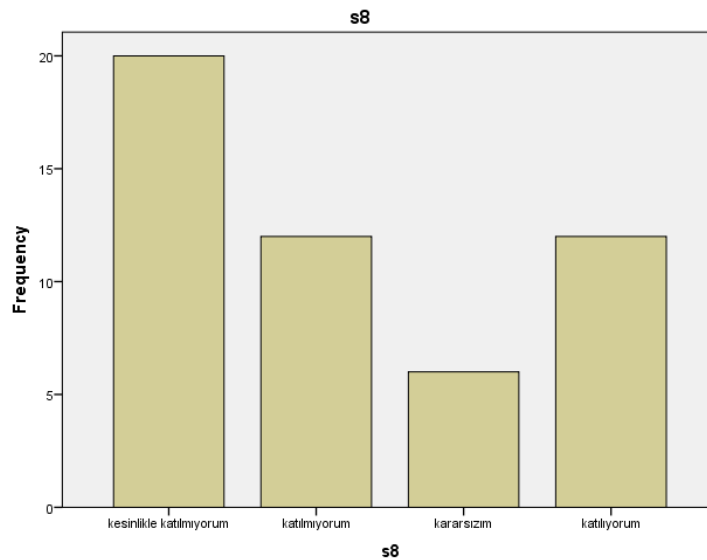
Şekil 7: “Satırlar arası boşluklar yeterli seviyededir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %62 gibi geçerlilik derecesi güçlü bir oran sunmakta; satırlar arası boşlukların yeterli seviyede olmadığı sonucunu pekiştirmektedir (Şekil 7).

Tablo 8: “Her ünite, tasarımı itibariyle belirli bir bütünlük, uyum ve görsel devamlılığa sahiptir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.

		s8			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	20	40.0	40.0	40.0
	Katılmıyorum	12	24.0	24.0	64.0
	Kararsızım	6	12.0	12.0	76.0
	Katılıyorum	12	24.0	24.0	100.0
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	100.0
	Toplam	50	100.0	100.0	

Tablo 8’e göre “Her ünite, tasarımı itibariyle belirli bir bütünlük, uyum ve görsel devamlılığa sahiptir” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %40 oranla kesinlikle katılmıyorum, %24 oranla katılmıyorum, %12 oranla kararsızım, %24 oranla katılıyorum şeklindedir. Kesinlikle katılıyorum cevabı veren yoktur. Ankete katılan öğretmenlere göre mevcut ders kitabında her ünitenin, tasarımı itibariyle belirli bir bütünlük, uyum ve görsel devamlılığa sahip olmadığı sonucuyla karşılaşmıştır.

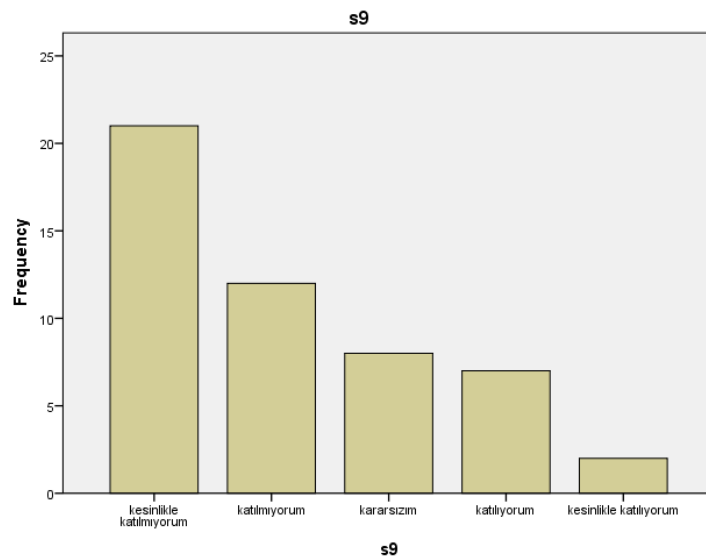
Şekil 8: “Her ünite, tasarımı itibariyle belirli bir bütünlük, uyum ve görsel devamlılığa sahiptir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %64 gibi geçerlilik derecesi güçlü bir oran sunmakta; her ünitenin, tasarımı itibarıyla belirli bir bütünlük, uyum ve görsel devamlılığa sahip olmadığı sonucunu pekiştirmektedir (Şekil 8).

Tablo 9: “Görsel unsurlar, metni desteklemektedir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.

		s9			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	21	42.0	42.0	42.0
	Katılmıyorum	12	24.0	24.0	66.0
	Kararsızım	8	16.0	16.0	82.0
	Katılıyorum	7	14.0	14.0	96.0
	Kesinlikle Katılıyorum	2	4.0	4.0	100.0
	Toplam	50	100.0	100.0	

Tablo 9’a göre “Görsel unsurlar, metni desteklemektedir” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %42 oranla kesinlikle katılmıyorum, %24 oranla katılmıyorum, %16 oranla kararsızım, %14 oranla katılıyorum, %4 oranla kesinlikle katılıyorum şeklindedir. Mevcut kitaptaki görsel unsurların, metni desteklemediği sonucuyla karşılaşmıştır.

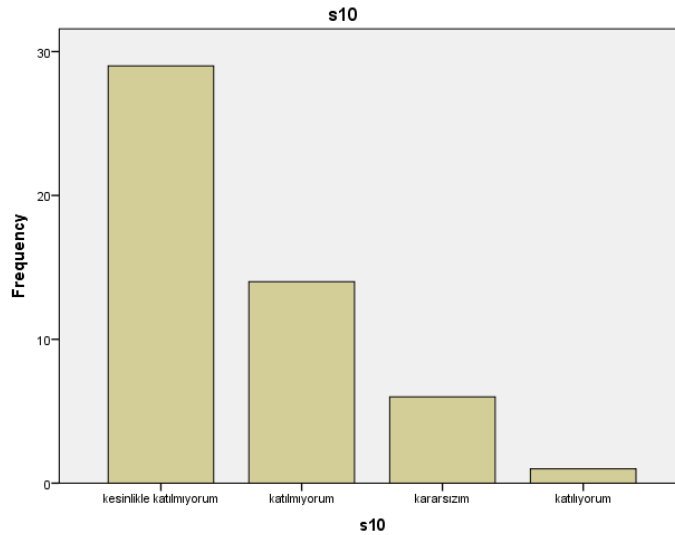
Şekil 9: “Görsel unsurlar, metni desteklemektedir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %66 gibi geçerlilik derecesi güçlü bir oran sunmakta; görsel unsurların, metni desteklemediği sonucunu pekiştirmektedir (Şekil 9).

Tablo 10: “Görseller, kitlenin algı düzeyi ve gelişim özelliklerine uygundur” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.

		s10			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	29	58.0	58.0	58.0
	Katılmıyorum	14	28.0	28.0	86.0
	Kararsızım	6	12.0	12.0	98.0
	Katılıyorum	1	2.0	2.0	100.0
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	100.0
	Toplam	50	100.0	100.0	

Tablo 10’a göre “Görseller, kitlenin algı düzeyi ve gelişim özelliklerine uygundur” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %58 oranla kesinlikle katılmıyorum, %28 oranla katılmıyorum, %12 oranla kararsızım, %2 oranla katılıyorum şeklindedir. Kesinlikle katılıyorum şeklinde bir cevap yoktur. Ankete katılan öğretmenlere göre mevcut ders kitabında görsellerin, kitlenin algı düzeyi ve gelişim özelliklerine uygun olmadığı sonucuyla karşılaşmıştır.

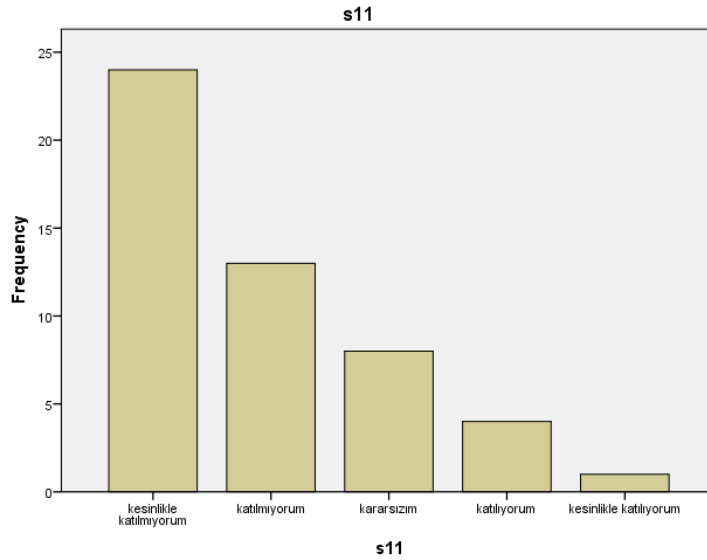
Şekil 10: “Görseller, kitlenin algı düzeyi ve gelişim özelliklerine uygundur” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %86 gibi geçerlilik derecesi güçlü bir oran sunmakta; görsellerin, kitlenin algı düzeyi ve gelişim özelliklerine uygun olmadığı sonucunu pekiştirmektedir (Şekil 10).

Tablo 11: “Konuya örnek teşkil eden görseller başarıyla seçilmiştir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.

		s11			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	24	48.0	48.0	48.0
	Katılmıyorum	13	26.0	26.0	74.0
	Kararsızım	8	16.0	16.0	90.0
	Katılıyorum	4	8.0	8.0	98.0
	Kesinlikle Katılıyorum	1	2.0	2.0	100.0
	Toplam		50	100.0	100.0

Tablo 11’e göre “Konuya örnek teşkil eden görseller başarıyla seçilmiştir” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %48 oranla kesinlikle katılmıyorum, %26 oranla katılmıyorum, %16 oranla kararsızım, %8 oranla katılıyorum, %2 oranla kesinlikle katılıyorum şeklindedir. Ankete katılan öğretmenlere göre mevcut ders kitabında konuya örnek teşkil eden görsellerin başarıyla seçilemediği sonucuyla karşılaşmıştır.

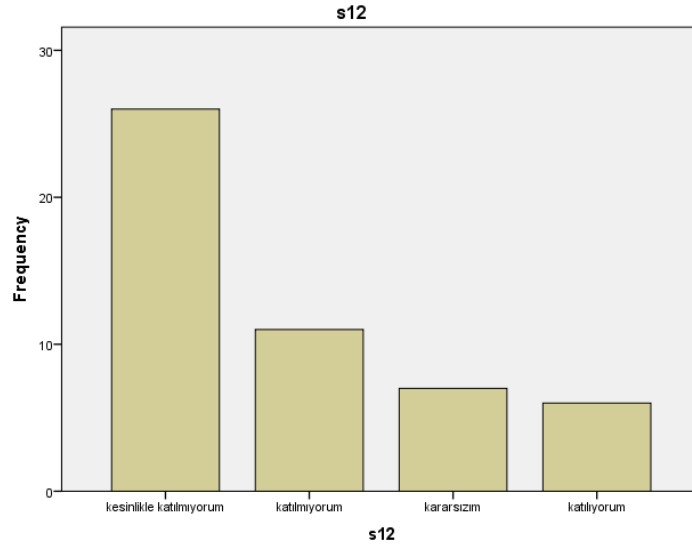
Şekil 11: “Konuya örnek teşkil eden görseller başarıyla seçilmiştir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik

“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %74 gibi geçerlilik derecesi güçlü bir oran sunmakta; mevcut ders kitabında konuya örnek teşkil eden görsellerin başarıyla seçilemediği sonucunu pekiştirmektedir (Şekil 11).

Tablo 12: “Tasarım öğeleri ve görsel unsurlar, öğrenmeyi destekleyici niteliktedir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdeler.

		s12			
		Freka ns	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimsel Yüzde
Geçerli	Kesinlikle Katılmıyorum	26	52.0	52.0	52.0
	Katılmıyorum	11	22.0	22.0	74.0
	Kararsızım	7	14.0	14.0	88.0
	Katılıyorum	6	12.0	12.0	100.0
	Kesinlikle Katılıyorum	0	0	0	100.0
	Toplam	50	100.0	100.0	

Tablo 12’ye göre “Tasarım öğeleri ve görsel unsurlar, öğrenmeyi destekleyici niteliktedir” yargısına yönelik öğretmen görüşleri %52 oranla kesinlikle katılmıyorum, %22 oranla katılmıyorum, %14 oranla kararsızım, %12 oranla katılıyorum şeklindedir. Kesinlikle katılıyorum şeklinde cevap veren yoktur. Ankete katılan öğretmenlere göre mevcut ders kitabında tasarım öğelerinin ve görsel unsurların, öğrenmeyi destekleyici nitelikte olmadığı sonucuyla karşılaşılmıştır.

Şekil 12: “Tasarım öğeleri ve görsel unsurlar, öğrenmeyi destekleyici niteliktedir” ifadesine verilen cevaplara ait yüzdelerle ilgili grafik.

“Kesinlikle katılmıyorum” ve “katılmıyorum” yanıtları birikimsel olarak %74 gibi geçerlilik derecesi güçlü bir oran sunmakta; mevcut ders kitabında tasarım öğelerinin ve görsel unsurların, öğrenmeyi destekleyici nitelikte olmadığı sonucunu pekiştirmektedir (Şekil 12).

4.2. Bulguların Yorumlanması

Bir kitap, hedef kitlesine seslenebilmesi için öncelikle ilgi çekici bir görünüm ortaya koymak zorundadır. Bu kapsamda ilgili durum, düzenlenen ankette "kitabın genel görünümü ve tasarımı öğrenciler için ilgi çekicidir" yargısıyla araştırılmış; kitabın genel görünümünün katılımcılar tarafından ilgi çekici bulunup bulunmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ankete katılan ve ilgili ders kitabını okutan öğretmenlerin cevaplarının öğrenci görüşlerini de yansıttığı varsayılmıştır. Anket verilerine göre kitabın genel görünümü ve tasarımının öğrenciler için ilgi çekici olmadığı çıkarımında bulunulmuştur. Görüşme verileri de bu anket sonucunu desteklemektedir. İlgili tabloda da görüldüğü üzere %84 oranında kitabın genel görünümünün ve tasarımının ilgi çekici bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bir kitabın kapak sayfası, okurun iç sayfalardaki tüm öğelerden önce iletişime geçtiği, önemli bir kısımdır. Kapak sayfasındaki başarı, okurun kitap hakkındaki ilk izlenimini oluşturması bakımından önem taşır. Bu kapsamda ilgili durum, düzenlenen ankette "kapak tasarımı, hitap ettiği kitle için ilgi çekici ve başarılıdır" yargısıyla araştırılmış; bu kısımların katılımcılar tarafından ilgi çekici ve başarılı olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Ankete katılan ve ilgili ders kitabını okutan öğretmenlerin cevaplarının öğrenci görüşlerini de yansıttığı varsayılmıştır. Anket verilerine göre kapak tasarımının öğrenciler için ilgi çekici olmadığı çıkarımında bulunulmuştur. Görüşme verileri de bu anket sonucunu desteklemektedir. İlgili tabloda da görüldüğü üzere %78 oranında mevcut ders kitabının kapak tasarımının ilgi çekici ve başarılı bulunmadığı anlaşılmaktadır. İlgili orana kararsızlar dâhil değildir.

Tipografi, hedeflenen kullanıcı için tasarımı okunur kılma yetisine sahip bir unsurdur. Yanlış tipografik tercihler, okurun ilgisini kaybetmeye sebebiyet verebilmektedir. Bu kapsamda ilgili durum, düzenlenen ankette "seçilen yazı karakterleri, okunurluğu olumlu yönde etkilemektedir" yargısıyla araştırılmış; kullanılan yazıların anket katılımcıları tarafından uygun bulunup bulunmadığı sonucu ortaya konmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda ankete katılan ve ilgili ders kitabını okutan öğretmenlerin cevaplarının öğrenci görüşlerini de yansıttığı varsayılmıştır. Anket verilerine göre seçilen yazı karakterlerinin öğrenci özelliklerine uygunluk göstermediği çıkarımında bulunulmuştur. İlgili tabloda da görüldüğü üzere %58 oranında mevcut ders kitabındaki yazıların okunurluğu olumlu yönde etkilemediği anlaşılmaktadır.

Yazı boyutu, yaş ve algısal gelişim özelliklerine bağlı olarak farklı değerlerle okurda karşılık bulmaktadır. Farklı yaştaki çocuklara farklı yazı boyutlarının hitap ettiği bilinmektedir. Bu kapsamda yazının doğru boyutlandırması bir kitap için elzemdir. İlgili durum, “kullanılan yazı boyutu, öğrencilerin gelişim ve algı özelliklerine uygundur” yargısıyla araştırılmış; kullanılan boyutların anket katılımcıları tarafından uygun bulunup bulunmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Anket verilerine göre kullanılan boyutlandırmanın öğrenci özelliklerine uygunluk göstermediği çıkarımında bulunulmuştur. İlgili tabloda da görüldüğü üzere %76 oranında ders kitabında kullanılan yazı boyutlarının öğrencilerin gelişim ve algı özelliklerine uygun bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bir ders kitabı için metinlerin önem derecesine göre vurgulanması, bilgi hiyerarşisini sağlamak, öğrenciyi içeriğe dair yönlendirmek gibi durumlar açısından önemlidir. İlgili durum, düzenlenen ankette “metinler, önem derecesine göre (farklı renk veya boyut kullanılarak) vurgulanmıştır” yargısıyla araştırılmış; vurgulamanın gerekli durumlarda kullanılıp kullanılmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Ankete katılan ve ilgili ders kitabını okutan öğretmenlerin cevaplarının öğrenci görüşlerini de yansıttığı varsayılmıştır. Anket verilerine göre metinlerin önem derecesine göre farklı renk veya boyutlandırma gibi kullanımlarla vurgulanmadığı çıkarımında bulunulmuştur. İlgili tabloda da görüldüğü üzere %80 oranında katılımcı görüşüyle ders kitabında metinlerin önem derecesine göre farklı renk veya boyut kullanılarak vurgulanmadığı anlaşılmaktadır.

Boşluk, sayfaya ve sayfa içindeki öğelere düzen veren ve aynı zamanda okumayı kolaylaştıran gizli bir tasarım unsurudur. Boşluğun yeterince bulunmadığı sayfa düzenlerinde okurun içeriğe erişmesi, okuma eylemine devam etmesi zor bir durumdur. Boşluk ile ilgili kullanım, düzenlenen ankette “Sayfa düzeninde boşluk-doluluk oranı dengelidir” yargısıyla araştırılmış; katılımcıların görüşü ortaya konmaya çalışılmıştır. İlgili tabloda da görüldüğü üzere %58 oranında bir görüşle mevcut ders kitabındaki boşluk-doluluk oranının dengeli olmadığı anlaşılmaktadır.

Okuma eylemini kolaylaştıran bir başka husus ise satırlar arası boşlukların mevcudiyetidir. Bu kullanım, düzenlenen ankette “satırlar arası boşluklar yeterli seviyededir” yargısıyla araştırılmış; boşlukların yeterli olup olmadığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Anket verilerine göre tüm kitap değerlendirildiğinde satırlar arası boşlukların yeterli seviyede olmadığı sonucuyla karşılaşılmıştır. İlgili tabloda da

görüldüğü üzere %62 oranında bir görüşle satırlar arası boşlukların yeterli seviyede olmadığı anlaşılmaktadır.

Bir kitapta veya herhangi bir tasarımın bütününde ortak bir tasarım dilini kullanmak görsel devamlılık kurma açısından önemlidir. Bunun yapılandırılması kolay algılama, bir mantığa oturtma gibi okur için olumlu sonuçlar verir. Bu kapsamda ilgili durum, düzenlenen ankette “her ünite, tasarımı itibariyle belirli bir bütünlük, uyum ve görsel devamlılığa sahiptir” yargısıyla araştırılmış; katılımcı görüşleri ortaya konmaya çalışılmıştır. İlgili tabloda da görüldüğü üzere %64 oranında bir görüşle her ünitenin, tasarımı itibariyle belirli bir bütünlük, uyum ve görsel devamlılığa sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Yazı ve görsellik kitap formatı içinde birbirini destekleyen unsurlar olarak kullanılır. Görseller, yazının anlatmak istediği olay, durum, nesne veya kavramları betimleme yetisine sahiptir. Okuma yazması olmayan veya bu konuda zorluk çeken insanlar görseller üzerinden bir okuma gerçekleştirebilmektedir; bunun için alfabe gibi bir sistemi öğrenmeye gerek yoktur. Bu sebeple görsellerdeki anlatım gücü, mesajların alıcıya iletimi açısından önem taşımaktadır. Bu kapsamda ilgili durum, düzenlenen ankette “görsel unsurlar, metni desteklemektedir” yargısıyla araştırılmış; katılımcıların görüşü ortaya konmaya çalışılmıştır. Ankete katılan ve ilgili ders kitabını okutan öğretmenlerin cevaplarının öğrenci görüşlerini de yansıttığı varsayılmıştır. Anket verilerine göre görsel unsurların metni desteklemediği çıkarımında bulunulmuştur. Görüşme verileri de bu anket sonucunu desteklemektedir. İlgili tabloda da görüldüğü üzere %66 oranında bir görüşle mevcut kitaptaki görsel unsurların metni desteklemediği anlaşılmaktadır.

Mevcut kitaptaki görsellerle ilgili olarak bir başka araştırma konusu algı ve gelişim özellikleridir. Bu kapsamda düzenlenen ankette katılımcıların görüşü “görseller, kitlenin algı düzeyi ve gelişim özelliklerine uygundur” yargısıyla araştırılmıştır. Anket verilerine göre ilgili tabloda da görüldüğü üzere %86 oranında bir görüşle görsellerin, kitlenin algı düzeyi ve gelişim özelliklerine uygun olmadığı anlaşılmaktadır. Görüşme verileri de bu anket sonucunu desteklemektedir. Kitapta kullanılan karanlık ve net olmayan görsellerin kazanımlara hizmet edemediği, öğrencide bir karşılık bulamadığı ifade edilmiştir.

Mevcut kitaptaki görsellerle ilgili olarak bir başka araştırma konusu konulara örnek teşkil eden görsellerin seçimidir. Bu kapsamda düzenlenen ankette katılımcıların görüşü “konuya örnek teşkil eden görseller başarıyla seçilmiştir” yargısıyla araştırılmıştır. Anket verilerine göre ilgili tabloda da görüldüğü üzere %74 oranında bir görüşle konulara örnek teşkil eden görsellerin doğru seçilmediği anlaşılmaktadır.

Tasarım, bir amaç etrafında geliştirilir ve bir işlevi yerine getirir. Tasarım unsurlarının işlevsiz süslemeler olarak atıl kalması başarısız bir tasarıma işaret eder. Ders kitabında ise amaç öğrenmeyi gerçekleştirmez ve tasarımda kullanılan unsurların öğrenmeyi destekleyici işlevde kullanılması beklenir. Bu kapsamda ilgili durum, düzenlenen ankette “tasarım öğeleri ve görsel unsurlar, öğrenmeyi destekleyici niteliktedir” yargısıyla araştırılmış; katılımcıların görüşü ortaya konmaya çalışılmıştır. Düzenlenen ankette, ilgili tabloda da görüldüğü üzere %74 oranında bir görüşle kitabında tasarım öğelerinin ve görsel unsurların, öğrenmeyi destekleyici nitelikte olmadığı anlaşılmaktadır.

Genel görünüm, kapak tasarımı, tipografi, boyutlandırma, vurgulama, boşluk unsurunun kullanımı, görsel devamlılık, görseller ve tasarım öğeleri ile ilgili tespit edilen bulgular, hedef kitlenin algı düzeyi ve ilgi yönü üzerine fikirler edinmemizi sağlamıştır. Ders kitabında olması ve olmaması gereken kullanımlar, anket verileri ile açığa çıkmıştır. Bu veriler, örnek tasarım çalışmasına kaynaklık etmektedir.

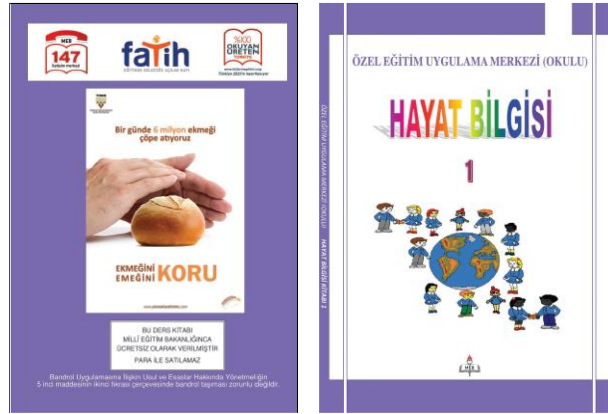
4.3. Ders Kitabı Tasarım Önerisi

Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu), Hayat Bilgisi I ders kitabının tasarımı incelenmiş; bu kapsamda bu ders kitabını kullanan öğretmenlerle görüşülmüş ve mevcut kitabın kullanılabilirliği araştırılmıştır. Ders kitabının kullanılabilirliğini ölçmek amacıyla öğretmenlere yönelik bir anket çalışması ve yüzyüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler doğrultusunda Hayat Bilgisi I kitabının tasarımının nasıl olması gerektiği konusuna öneri getirmek amacıyla bir örnek ders kitabı tasarlanmıştır.

Bu yeni tasarım gerçekleştirilirken ilk aşamada kâğıt üzerine kalemle eksizlerle yola çıkılmış, daha sonra kitapta kullanılacak illüstrasyonlar, vektör temelli bir çizim yazılımı olan Adobe Draw’da resmedilmiştir. Yapılan resimleri düzenlemek, sayfa

düzenini oluşturmak ve sayfaları bir araya getirmek gibi işlemler Adobe Photoshop, Adobe Illustrator ve Adobe InDesign yazılımlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Mevcut kitap kapağı, üzerinde bulunan resimlemeleri ve kompozisyonu ile belirgin bir iletiye sahip değildir. Tasarım önerisinde ise kapak tasarımında algılanabilirlik açısından yalın fakat belirgin formlar tercih edilmiş; mevcut kitaba göre çocuk okura daha iyi hitap edeceği düşünülen bir görsel dil kullanılmıştır. Yapılan resimlemede çocuk figürün elindeki büyütecin bilgiye ulaşma, öğrenme gibi anlamlara atıf yapması hedeflenmiş; bu imgenin Hayat Bilgisi dersinin dış dünyayı tanıtmaya uygun geleceği düşünülmüştür.

Şekil 13: Mevcut Ders Kitabı, Kapak Sayfaları

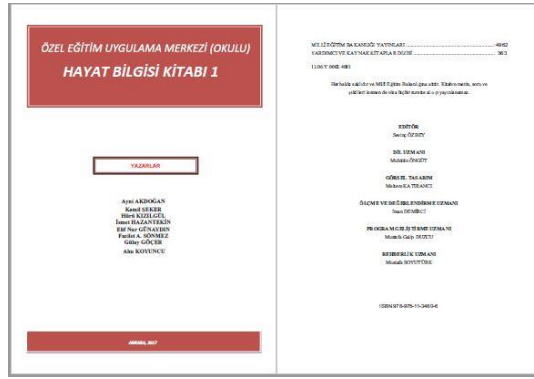
Şekil 14: Tasarım Önerisi, Arka ve Ön Kapak

Mevcut kitap kapağında yer alan tipografi; kullanılan renkleri, parlamaları ve gereksiz gölge kullanımı ile sadelikten uzak, karmaşık bir izlenim vermektedir. Problemleri bir diğer kullanıma örnek olarak kapak sayfasında yer alan "Hayat Bilgisi" yazısının dikey olarak uzatılması ve harflerin biçimlerinin bozulması gösterilebilir (Şekil 13). Tasarım

önerisinde ise karmaşadan uzak, yalın bir tipografik kullanıma gidilmiş; bu kapsamda beyaz renk ve tırnaksız bir font kullanılmıştır.

Mevcut kapakta bulunan işlevsiz çizgiler ve psikoloji üzerinde olumsuz etkileri bilinen mor rengin fonda kullanımı, belirgin problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tasarım önerisinde hedef kitleye daha uyumlu bir fon ve renk düzeni tercih edilmiştir.

Mevcut ders kitabında standart bölümlerden olan yazar, editör, görsel tasarımcı gibi öğelerle ilgili olan künye bölümünde gereksiz öge kullanımı (bordo renkli dikdörtgen formlar), yazı biçiminde ve renkte tutarsızlık (italik, bold, regular biçim; beyaz, siyah, kırmızı renk) gibi problemlerle karşılaşmıştır (Şekil 15). Tasarım önerisinde ilgili bölümlerde daha yalın bir kullanıma gidilmiştir (Şekil 16). Vurgulanması gereken başlıklar bold kullanılmış, siyah metin beyaz zemin ile tam bir kontrast kurulmuştur.

Şekil 15: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfalar

Şekil 16: Tasarım Önerisi, İç Sayfalar

“İstiklal Marşı” ve “Andımız” içerikli sayfalar, fon geçişleri ve tutarsız font kullanımlarıyla öne çıkmaktadır (Şekil 17). Aynı zamanda arka plandaki geçişli renkler okunurluk açısından problem yaratmaktadır. Renk geçişleri, metnin önüne geçerek okunması istenen yazıları geri planda bırakmaktadır. Tasarım önerisinde ise daha sade ve süssüz bir yapıya gidilmiş; karşılıklı sayfalardaki tek bir yazı tipi kullanılarak devamlılık sağlanmaya çalışılmıştır (Şekil 18).

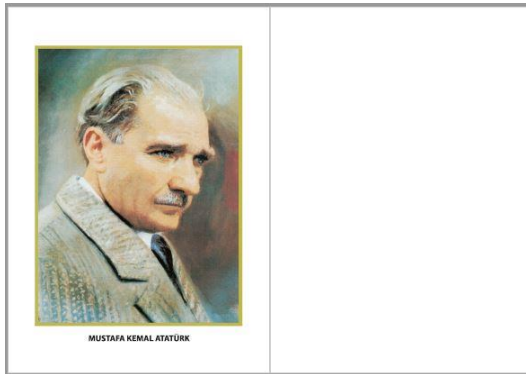

Şekil 17: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfalar

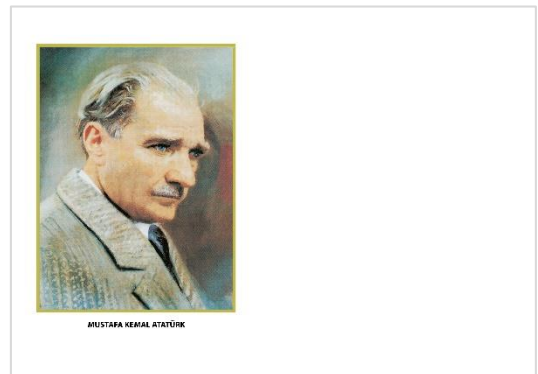

Şekil 18: Tasarım Önerisi, İç Sayfalar

Atatürk görselinin bulunduğu sayfa, ders kitabında bulunması gereken standart sayfalardan biri olduğu için aynı bırakılmış, bir ekleme veya çıkartma yapılmamıştır. Yalnızca boyutlandırma, konumlandırma ve yazı biçiminde ufak değişikliklere gidilmiştir (Şekil 20). Atatürk görselinin ardından gelen sayfa, orjinal kitapta da boş bırakıldığı için tasarım önerisinde de aynı şekilde boş bırakılmış, herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir.

Şekil 19: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfalar

Şekil 20: Tasarım Önerisi, İç Sayfalar

Mevcut ders kitabında bulunan ögelerde sadeleştirmeye gidilerek tasarım önerisinde her sayfada bir kazanıma hizmet edecek yazı ve görsel kullanılmıştır. Örneğin Şekil 25'te tek sayfada görünen Burcu ve Emre'yi tanıtan görseller yeni tasarımda ayrı sayfalara konumlandırılmıştır (Şekil 26, 27).

Şekil 25: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa

Şekil 26: Tasarım Önerisi, İç Sayfalar

Şekil 27: Tasarım Önerisi, İç Sayfalar

Aynı tasarım anlayışı tüm ders kitabında kullanılmıştır. Bir öğrenme, bir sayfaya, bir görsel anlatı şeklinde yerleştirilmiştir. Mevcut kitapta birçok görselin yan yana, alt alta vb. dizilimleri söz konusudur (Şekil 28).

Bu kitabı eğitim materyali olarak kullanan ve ilgi süresinin kısa olduğu bilinen özel eğitim öğrencileri için bu kullanım hatalı görünmektedir. Birçok öge ve bu öğelerle ilgili metinler kafa karışıklığı yaratabileceği gibi çocukların metne ait görsel ve görsele ait metinleri birbirine karıştırabilme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Şekil 28: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa

Şekil 29: Tasarım Önerisi, İç Sayfa

Şekil 30: Tasarım Önerisi, İç Sayfa

“Sınıfımızı Tanıyalım” bölümüne bakıldığında mevcut ders kitabında kullanılan görsellerin karanlık ve düşük çözünürlükte olduğu fark edilmektedir (Şekil 31). Bu hâliyle görseller, kullanım amaçlarına hizmet edemeyecek durumdadır. Mevcut görsellikten yola çıkarak tasarım önerisinde görsellerin net biçimde olması ve dolayısıyla net anlatımlar içermesi hususu dikkate alınmıştır (Şekil 32).

Şekil 31: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfalar

Şekil 32: Tasarım Önerisi, İç Sayfalar

Ayrıca fotoğrafların tamamı için mor renkli bir çerçevenin kullanılıyor olması bir işleve hizmet etmemekte; sayfa içerisinde gereksiz öğeler olarak kalabalık teşkil etmektedir. Bu gibi örnek teşkil eden durumlar sebebiyle tasarım önerisinde mümkün olduğunca işlevi olmayan öge kullanılmamaya çalışılmıştır.

Ders kitabında yer alan “Sınıfımızdaki Araç ve Gereçler” bölümü, kitabın bütününde olduğu gibi fazla öge kullanımı problemi içermektedir. Ayrıca sayfa içerisindeki görsellerdeki içerik, öğrenmeyi yanlış yönlendirme potansiyeline sahiptir. Öğrenciye kavratılmak istenen ne ise yalnızca o gösterilmeli iken ilgili fotoğrafların içeriğinde

gösterilmesi amaçlanan dikkat dağıtıcı başka öğeler de yer almaktadır (Şekil 33). Tasarım önerisinde konturlarla vurgulanmış, kavramları net bir şekilde betimleyen illüstrasyonlar kullanılmıştır. Bu bölümdeki illüstrasyonlara, büyük puntolu yazılar eşlik etmektedir (Şekil 34, 35).

Şekil 33: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfalar

Şekil 34: Tasarım Önerisi, İç Sayfalar Şekil 35: Tasarım Önerisi, İç Sayfalar

“Sınıf Kuralları” bölümünde de kitabın tümünde geçerli olan fotoğraf stili ile karşılaşmaktadır. Kurallara ait fotoğraflar, açık bir görsel yapıda değildir. Fotoğraf

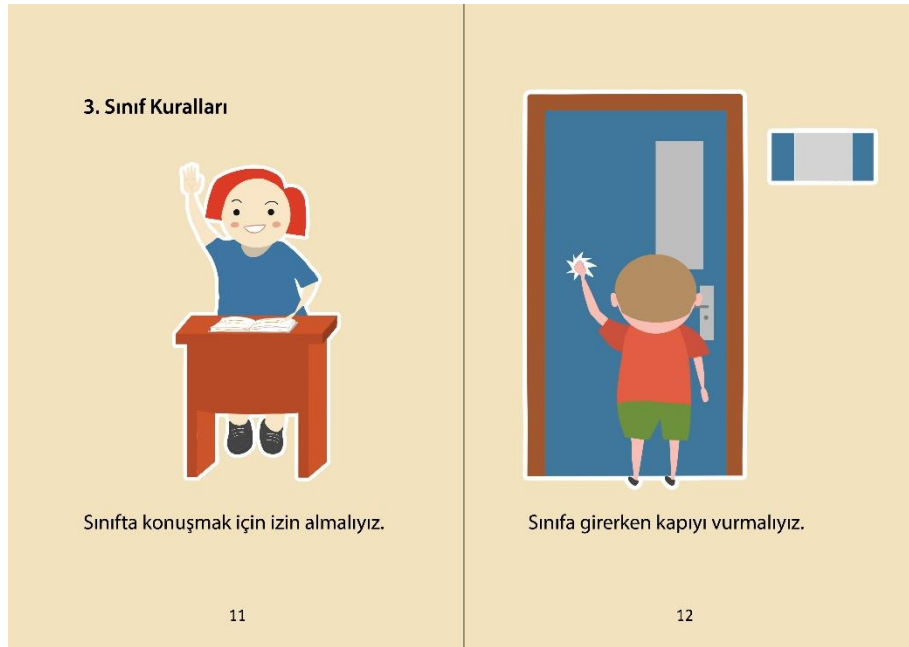
kalitesinin dışında uzak plan çekim ve hareketi tasvir etmekten uzak kompozisyonlarla karşılaşmaktadır. Kitap önerisinde ise figürler, eylemleriyle ne yaptığını açıklar nitelikte resmedilmiştir (Şekil 38).

Şekil 36: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa

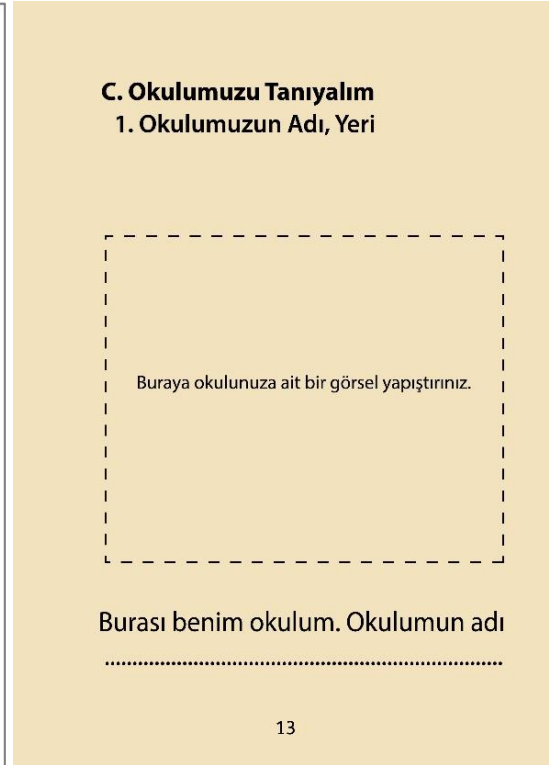
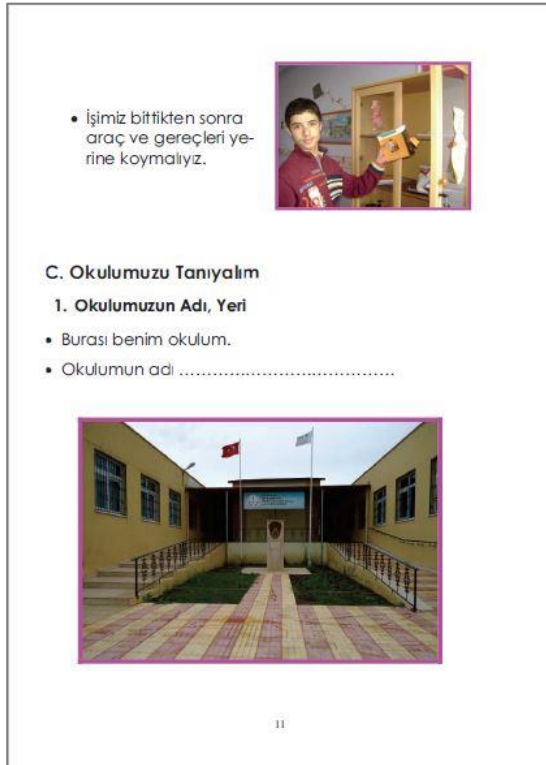
Şekil 37: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa

Şekil 38: Tasarım Önerisi, İç Sayfalar

Ders kitabında var olan “Okulumuzu Tanıyalım” bölümünde okul olduğu tahmin edilen bir mekân görseli kullanılmış; çekim planı, kurumun okul olup olmadığı konusunda dahi şüphe uyandırmaktadır.

Fotoğraf kullanımı yerine okul kavramını sembolize eden bir görsel gösterge kullanılabileceği gibi resimleme yoluna da gitmek uygun olabilirdi. Fakat tasarım önerisinde, araştırma kapsamında öğretmenlerden edinilen bir başka yol ile çözüme gidilmiştir. Buna göre öğretmenler kes-yapıştır etkinliklerinin, bu okul öğrencileri için ilgi çekici ve öğrenmeyi sağlamalaştırıcı nitelikte olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple ilgili tavsiye, uygulanabilir bir örnek olması düşüncesiyle tasarım önerisinde bir sayfaya uygulanmıştır (Şekil 40).

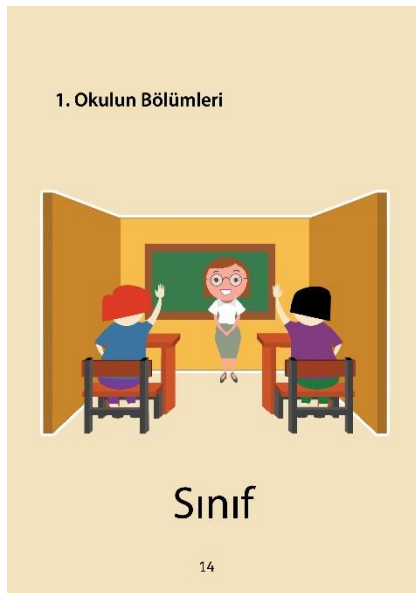
Şekil 39: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa Şekil 40: Tasarım Önerisi, İç Sayfa

“Okulun Bölümleri” başlıklı bölüm, birden çok görselin belirli bir hizalama kaygısı olmadan yerleştirildiği bir çeşitliliğe sahiptir. Sayfada yer alan “müdür odası” ve “müdür yardımcısı odası” gibi görseller, bu kavramlar genele yayıldığında kendi başına bir anlam ifade etmediği gibi içeriğin de sorgulanması gerektiği görüşünü

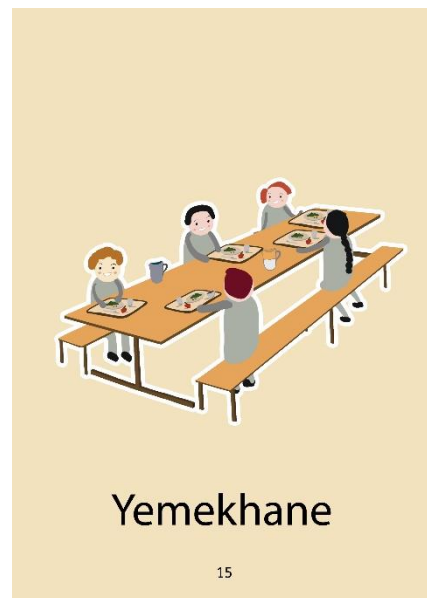
ortaya çıkarmaktadır (Şekil 41). Tasarım önerisinde ise mevcut kitabın aksine odaklanmayı mümkün kılan, görme veya seçme eylemleri için ayrı bir çaba göstermeye ihtiyaç olmayan, ilgi dağıtıcı arka plan veya öğelerden yoksun, yalın görseller kullanılmıştır (Şekil 42, 43).

Şekil 41: Mevcut Ders Kitabı, İç Sayfa

Şekil 42: Tasarım Önerisi, İç Sayfa

Şekil 43: Tasarım Önerisi, İç Sayfa

Yapılan bu alternatif tasarım çalışması, örnek teşkil etmesi amacıyla kitabın bir kısmının yeniden tasarlanmasından oluşmaktadır. Bu kapsamda ilk ünite ele alınmış; görselleştirmeye uygun olmayan kavramlara ait kazanımlar kapsam dışı bırakılmıştır. Örneğin “sınıf araç ve gereçlerini korumalıyız” gibi hareketsiz bir görüntüde verilmesi tam anlamıyla mümkün olamayacak durumlar resmedilmemiştir. Yapılan tasarımların, uygulanması önerilen tasarım anlayışı için numune teşkil ettiği varsayılmıştır.

4.4. Ders Kitabı Tasarım Önerisine Dair Uzman Görüşleri

Bu bölüm, anket ve görüşme verileri ışığında geliştirilen tasarım önerisinin uzmanlar tarafından değerlendirilmesini içermektedir. Grafik tasarım alanından uzmanların (akademisyenlerin) verdiği bu görüşler ile ilk yapılan tasarım güncellenmiştir. Beş akademisyenden beş soruluk bir görüşme formu aracılığıyla bilgi toplanmıştır. Bu sorular tasarım önerisinin olumlu veya olumsuz yönlerini tespit amacı taşımaktadır. Görüşü alınan kişiler metin içerisinde Uzman I, Uzman II, Uzman III, Uzman IV, Uzman V olarak kodlanmıştır.

“Örnek kitap çalışmasının kapak tasarımı hakkındaki düşünceniz nedir?” sorusuna verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Uzman I: Bu kitabın kapak tasarımının hedef kitle gözeterek yapıldığı ve orijinali ile karşılaştırıldığında çizim ve yazı ile hiyerarşik bir tasarıma sahip olduğu gözükmemektedir. Renk çok yoğun bir şekilde kullanılmış, belki beyaz boşluk-renk, tasarımın ihtiyacı duyduğu alanı yaratabilir. Kapak okuyucunun ilgisini çekebilecek tasarım elemanlarının kullanılmasıyla özgün durmakta ve kitap hakkındaki bilgiyi üzerinde taşımaktadır. Resimlemenin kitap hakkında bilgiyi çocuğa aktarabilecek şematik bir temsille çizilmiş olması, kitap kapağı tasarımını başarılı kılmaktadır.

Uzman II: Tipografi yönünden olumsuzluk görünmüyor. Ancak Çocuk figürünün yüzünün görülmesi etkiyi artırır. Okuyucu çocuk ile göz göze gelen bir figür daha etkili olur. İletişimi olumlu etkiler.

Uzman III: Rahat okunabilen ve anlaşılır bir tipografi kullanılmış. Renkler daha canlı olabilir. Çocuk figürünün yüzünün görünmesi öğrencinin kitapla kuracağı bağ açısından daha iyi olabilir.

Uzman IV: Kapak tasarımında yalın formların tercih edilmesi, doğayı temsil eden renklerin seçilmesi, bilgiye ulaşma ve araştırma fikrini sembolize eden büyüteç tutan çocuk figürü ve tipografide serifsiz bir font seçimi ile okunabilirliğin sağlanmış olması nedeniyle konu çerçevesinde doğru bir çözüme yaklaşıldığını düşünmekteyim. Büyüteç tutan figürün önden ya da yandan çözümü ile değerlendirildiğinde daha anlaşılabilir bir yapıya kavuşabileceğini, formların daha özenli bir şekilde, yalın çözümden uzaklaşmadan detaylandırılabilmesi kanaatindeyim.

Uzman V: Kapakta sırtı dönük olarak kullanılan çocuk figürünün, bazı özel gereksinimli çocuklar tarafından yüzü yokmuş gibi algılanabilecek olma ihtimali nedeniyle, sırtının değil de yüzünün görünmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyim. Kullanılan renk tonları (özellikle kahveye dönük yeşil için) baskı aşamasında biraz daha koyu çıkacağından iyice matlaşıp çocuğun ilgisinin azalmasına neden olacağı gibi ruhsal durumunu da olumsuz yönde etkileyebileceğinden daha canlı renkler kullanılmasının daha doğru olacağı görüşündeyim.

Arka kapaktaki görselin iki kapak açıldığında bir tek resim oluşturacak şekilde ön kapağın devamı gibi çizilmesi daha uygun olacaktır.

“Örnek kitap çalışmasının içindekiler sayfası hakkındaki düşünceniz nedir?” sorusuna verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Uzman I: Orijinali ile karşılaştırıldığında içindekiler bölümü başarılı olarak tanımlanabilir. Bu bölümde yazının; bloklara, renklere ve piktogramlara ayrılarak çözümlenmesi, tasarımın bir fikir etrafında gerçekleştiğini göstermektedir. Ancak içindekiler sayfasında var olan beyaz renk, tasarımın bütünlüğünü ayırmış gibi de (diğer sayfalarda farklı renklerin kullanılması) durmakta ve yazı fontu hedef kitleden çok bir yetişkine sesleniyormuş algısını da yaratmaktadır.

Uzman II: İçindekilerde bölüm başlıklarının tümüyle küçük harf olması olumsuz. Dil birlikteli önemlidir. Semboller küçültülerek tüm içindekiler sağ sayfada yer alabilir. Okulumuz deyip altına sayfa numarası vermek gereksiz.

Sayfa numaraları zaten var. İki sütun halinde tümü tek sayfaya sığar. Böylece sayfa numaralarında devamlılık olur. Kopma olmaz.

Uzman III: Renkli zeminlerde 1,2,3 ... rakamlarının kullanılışı dikkat çekici ama zemin ve yazı rengi koyulukları dengelenerek yani zeminler biraz daha koyulaştırılıp rakamlar tamamen beyaz bırakılabilir. Başlıkların ilk harfleri büyük olmalı. Yazıların gri olması iyi ancak biraz daha koyu olabilir. Kullanılan punto büyüklüğü ve tipografik düzen başarılı.

Uzman IV: İçindekiler bölümünün sade bir yapıda düzenlenmiş olması, ünitelerin renk ve iconlar ile kodlanarak canlandırılmış olması öğrencilerin motivasyonları ve dikkatleri açısından olumlu etkiler sağlayacaktır. Orijinal kitapta yer alan alt başlıkların içindekiler bölümünden çıkartılarak ünite bölümüne yerleştirilmesi ile de monotonluk yıkılmıştır.

Tipografi çözümünde başlık renklerinin tek renk düzenlenmesi, boşlukların daha rahat düzenlenebilmesi için puntoların biraz düşürülmesi, ünitelerin parantez içinde yazan sayfa numaralarını başlıktan ayrı algılanabilmesi için fontunun bold yerine semibold ya da regular seçilmesi önerilebilir.

Uzman V: “Sağlıklı Yaşam” konu başlığı yerine, diğer başlıklara uyması ve hedef kitlenin yaşına daha uygun olması gerekçesiyle “Sağlığımız” şeklinde değiştirilmesi çok daha uygun olacaktır.

“Örnek kitap tasarımında yazı/tipografinin kullanımı hakkındaki düşünceniz nedir?” sorusuna verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Uzman I: 0-8 yaş özel eğitime ihtiyaç duyan çocuk olduğunu gözeterek kitap tasarıma bakıldığında, ya yazı fontunun puntosunun büyütülmesine, ya satırlar arası espasın değiştirilmesine, ya da renk kullanımını yeniden değerlendirilmesi ihtiyaç varmış gibi durmakta. Çünkü tek satırlı sayfalarda yazı daha yalın ve sorunsuz gözükürken, satır sayısı çoğaldıkça yazının okunmasında bir zorluk olduğu gözükmektedir. Bu duruma sebep veren zemini renkli olan bazı sayfalarda beyaz renk düşünülen yazının, daha küçük-müş gibi yarattığı algı olabilir. Ayrıca bu sayfalarda yazı ile görselin bloklamasının kopuk durmaması için tasarım bütünlüklü düşünülmelidir.

Uzman II: Yazıların zemin rengine yakın bir tonda olması okumada ciddi sorun yaratmaktadır. Açık ton zemin üzerinde koyu ton yazı kullanımının, koyu ton zemin üzerinde açık ton yazı kullanımından daha okunur olduğu yapılan testlerle kanıtlanmıştır. Beyaz zemin üzerinde % 100 ton değeri olan bir yazıya göre % 70 - 80 ton değeri bulunan bir yazı daha rahat okunmaktadır. (Beyaz zeminlerde yazı %80 gri olmalı) Aşırı siyah/beyaz kontrastlığın olmadığı üçüncü hamur samanlı kağıtlara basılan eski kitaplardaki metinlerin de rahat okunduğunu söylemek mümkündür. Okunurluk açısından harf ve zemin arasında en az %70 ton farkı gereklidir. Zemin 100 değer ise yazılar 30 değerden fazla olmamalıdır. İçindekilerdeki “Giysilerimiz” başlığı üstündeki simge içindeki 4 bu nedenle okunmuyor.

Uzman III: Rahat okunabilen, çocuğun yaşına uygun, anlaşılır bir yazı tipi seçilmiş. Punto büyüklükleri, hiyerarşik düzen de iyi. Başlıkların puntosu diğer yazılara göre birazcık büyük olabilirdi veya bold olabilirdi.

Uzman IV: Seçilen font okunabilirlik ve algılanabilirlik açısından doğru bir tercih olabilir.

Punto seçimlerinde, başlık ve alt başlıklar arasında hiyerarşiyi vurgulamak adına aynı aile fontunda değişiklikler yapmak hareket katıp monotonluğu engelleyebilir.

Uzman V: İçindekiler sayfasında kullanılan punto büyüklükleri kitabın sayfa bütünlüğünü sağlamak için, bölüm sayfalarında kullanılan puntolarla eşdeğer yahut birbirine daha yakın hale getirilmesi gerekmektedir. Muhtemelen pdf. dosyasına çevirirken sorun olmuş olsa da arada bozulan fontların basımdan önce tekrar kontrol edilerek düzeltilmesi gerekmektedir.

Başlıklar ve normal cümleler arasında ufak da olsa hiyerarşi sağlanmalıdır. (Başlıklar biraz daha büyük ya da bold vs olmalı).

“Örnek kitap tasarımında kullanılan görseller hakkındaki düşünceniz nedir?” sorusuna verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Uzman I: İnsan figürü çizimi bir çocuğun çizim algısına yakın olacak geometri ile (çocuklar özellikle insan figürlerini daire, kareler gibi geometri ile betimler) çözümlenmiş olması, araştırılmış ortaya çıkan bilgiyle tasarlanmış bir kitaba vurgu yapmaktadır. Ancak insan figürlerin yarım bırakılarak

tamamlanmaması, (insanı) eksik olarak algılatmaktadır. Bu durum olumsuz bir okumaya sebep verebilir. Resimlemelerde kullanılan beyaz konturun ya tüm resimleme de kullanılması ya da kaldırılması bir tasarım dilini yaratacaktır. Eğer tasarımda bu kadar renk kullanılacaksa konturun kalması daha doğru olabilir.

Uzman II: Atatürk portresi sağ sayfada olmalı. Kitaplarda sağ sayfalar daha değerlidir. Açıldığında önce sağ sayfalar görülür. Solunun boş kalması daha doğru olur.

Görseller daha rahat algılsın diye beyaz kontur çekilmiş. Bu olumlu ama tüm görsellere uygulanmalı. Dil birlikteliği şarttır. Örneğin 9-10-11. Sayfalardaki çanta vb öğeler daha rahat algılanacaktır. 7 deki tahtada yeşil ile kahverengi arasında da olmalı. 8 deki sırada da.

Uzman III: Figürlerde, illüstrasyonda bir dil birlikteliği var ancak yer yer çizgi kalınlıkları, dış kontur kullanımı açısından tutarsızlıklar var. Bunlarda da bütünlük olursa daha başarılı görseller oluşmuş olacaktır. Tiplerler çoğun yaşına uygun ve dikkat çekicidir.

Uzman IV: Kullanılan görsellerde canlı renklerin tercih edilmiş olması, odaklanma açısından olumlu etkiler sağlayabilir. Öğrencilerin dikkat sürelerinin uzaması açısından yalın form çözümlerinin tercih edilmiş olması da olumlu katkılar sağlayabilir. Figürlerdeki pozitif gülen ifadeler kullanılmış olması da aynı yapıyı desteklemektir.

İllüstrasyonlardaki dil bütünlüğünün sağlanması açısından yemekhane görselindeki farklılığın yeniden değerlendirilmesini önerebilirim. Bazı hareket ifadelerinin daha rahat algılanması açısından (Sınıfa girerken kapıyı vurmalyız) ses efektleri (tık-tık) yazı ile görsel içerisinde değerlendirilebilir.

Uzman V: Kullanılan karakterler kimi yerde yarım kimi yerde tam (gövde olarak) kullanılmış, çocukların algılarında karmaşa yaratmamak adına hepsinin tam kullanılması gerekmektedir.

Karakterler, nesnelere biraz daha sempatik, yuvarlak hatlı, daha canlı ve sıcak renklerle kullanılarak çizilebilirdi diye düşünüyorum.

Kız karakterin kaşlarının o denli ince ve kirpiklerinin o denli belirgin olmaması; kirpikler belirgin kalacaksa erkek için de aynı şekilde çok da

abartılmadan belli edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde aynaya bakınca kendi kirpiklerini görseldeki gibi uzun uzun göremeyen kız çocuklarının gelecekteki estetik kaygılarının bilmeden bozmuş hatta ve hatta kirpikli mi kirpiksiz mi olmaları gerektiğini anlayamayacak erkek çocukları için de özgüven sorunlarına çanak tutmuş bir kitap olacaktır.

“Örnek kitap tasarımının genel görünüşü hakkında düşünceleriniz nelerdir?” sorusuna verilen cevaplar aşağıdaki gibidir:

Uzman I: İki kitap karşılaştırıldığında tasarımda ortaya çıkabilecek yanlış anlaşılmaları ortadan kaldırmak için bazı önerilerde bulunulmuştur. Tüm kitap orijinali ile karşılaştırıldığında tasarlanmış olan bu kitabın daha bir bütünlüklü, fikir etrafında toplanmış ve yalınlaştırılmış olarak durduğu gözükmektedir. Bu sebeple örnek teşkil edebilecek bu kitap tasarımı, başarılı bir kitap tasarımıdır.

Uzman II: Genel olarak başarılı. Arka sayfa boş kalmamalı. Kitap hakkında kısa bilgi olabilir. Barkod yeri gösterilebilir. Gerçek kitapda olanlar olmalı.

Uzman III: Çocuğun yaşına ve becerilerine uygun olarak başarılı bir tasarım. Dikkat çekici, eğlenceli, çocuğun sıkılmasını önleyecek renklendirmeler yapılmış. Bir bütün olarak başarılı bir tasarım oluşmuştur.

Uzman IV: Konu çerçevesinde motivasyon arttırıcı canlılıkta, eğlenceli, kolay okunabilecek bir yapıdadır.

Uzman V: Çocuk psikolojisi göz önünde bulundurularak yukarıda belirtilen düzeltmeler yapıldığı takdirde daha amacına uygun bir kitap haline geleceğini düşünüyorum.

4.5. Uzman Görüşlerinin Değerlendirilmesi ve Tasarımda Güncelleme

Uzman görüşleri, örnek kitap çalışmasının kapak tasarımının genel manada başarılı olduğu fikrinde birleşmektedir. Kapak sayfasıyla ilgili uzmanların fikir birliğinde olduğu bir başka konu ise kapak illüstrasyonundaki figürün yüzünün görünür şekilde kullanımının daha uygun olacağıdır. Bu görüşe göre okur ile yüz yüze gelen bir figür, daha etkili bir iletişim kurmaktadır. Uzman önerileri doğrultusunda yapılan ilk çizim güncellenerek yüzü okura dönük bir çocuk figürü kullanılmıştır. Kapakla ilgili bir diğer güncelleme ise Uzman I ve Uzman V'in belirttiği yoğun renk kullanımı ve koyu

tonlarla ilgilidir. Mevcut renkler, çocuklar için daha uygun olacak renklerle güncellenmiştir. Uzman V'in belirttiği üzere ön ve arka kapak birbirini daha tamamlayıcı olacak şekilde güncellenmiştir, tasarıma canlılık getirmesi bakımından yeni eklemeler yapılmıştır. Uzman II'nin kapak tasarımı konusunda "gerçek kitapta olanlar olmalı" görüşünden yola çıkarak örnek tasarım için arka kapak üzerine eklemeler yapılmıştır.

Şekil 44: Uzman Görüşü Öncesi Tasarım. Arka ve Ön Kapaklar.

Şekil 45: Uzman Görüşü Sonrası Tasarım.
Arka ve Ön Kapaklar

İçindekiler sayfası, Uzman IV'ün bahsettiği üzere öğrencilerin dikkatleri açısından olumlu sonuçlar almak amacıyla muhtelif renk ve ikonlarla canlandırılmıştır. Bu ikonlar üniteleri temsil niteliği taşıırken, görsellik yazılı anlatımı desteklemektedir. Uzman II ve III, bölüm başlıklarının küçük harfle başlamasını olumsuz bir özellik olarak değerlendirmiş; bu görüşler uyarınca güncellenen tasarımda harf büyüklükleri düzeltilmiştir. Ayrıca ünite altı, parantez içi sayfa numaralarının gereksiz olduğu ve tekrara düşüldüğüne yönelik görüşlerin varlığı sebebiyle bu kısımlar tasarımdan çıkarılmıştır. Uzman III, ikonların içinde yer alan, üniteleri temsil eden rakamların okunurluk açısından uygun tonlarda olmadığını ortaya koymuş; bu görüşten yola çıkarak rakam altı zeminlerin tonları koyulaştırılmış ve zıtlık yakalamak adına rakamlar tamamen beyaz hâle getirilmiştir. Uzman IV'ün belirttiği başlık renklerinin tenk renge dönüştürülmesi ve boşlukların düzenlenmesi gibi ayarlamalara da gidilmiştir. Aşağıda tüm bu değişiklikler görülebilmektedir.

İçindekiler			
1	2	3	4
okulumuz (1-23)	evimiz ve ailemiz (24-49)	sağlıklı yaşam (50-88)	giysilerimiz (89-102)
A. Okula Başlarken 2 B. Sınıfımızı Tanıyalım 6 C. Okulumuzu Tanıyalım 13 Ç. Yakın Çevremiz 21	A. Ailem 25 B. Evim 32 C. Yakın Akrabalarımız 39 Ç. Misafirlilik Kuralları 41	A. Vücudumuzu Tanıyalım 51 B. Vücut Temizliği 58 C. Sağlıkla Beslenme 64 Ç. Hava Sıcaklığına Uygun Giyinme 70 D. Çevremizin Temizliği 72 E. Kaza Türleri ve Korunma Yolları 74 F. Bulaşıcı Hastalığı Olanlardan Korunma 77 G. Aşı 78 Ğ. Hastalanınca Neler Yapınız? 78 H. Sağlık Kurumları ve Çalışanları 79	A. Giysilerimizi Tanıyalım 90 B. Giysilerde Kullanılan Aksesuarlar 102

Şekil 46:Uzman Görüşü Öncesi Tasarım. İçindekiler Sayfası

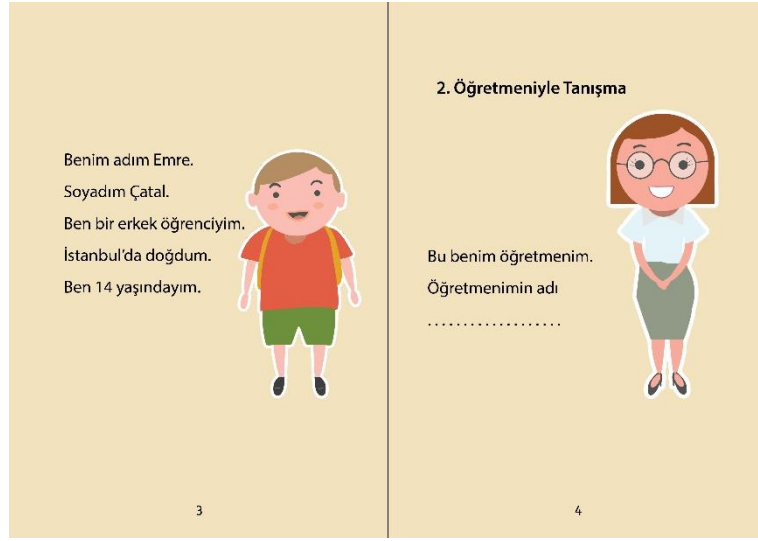
İçindekiler			
1	Okulumuz	3	Sağlıklı Yaşam
A. Okula Başlarken	2	A. Vücudumuzu Tanıyalım	51
B. Sınıfımızı Tanıyalım	6	B. Vücut Temizliği	58
C. Okulumuzu Tanıyalım	13	C. Sağlıklı Beslenme	64
Ç. Yakın Çevremiz	21	Ç. Hava Sıcaklığına Uygun Giyinme	70
		D. Çevremizin Temizliği	72
		E. Kaza Türleri ve Korunma Yolları	74
		F. Bulaşıcı Hastalığı Olanlardan Korunma	77
		G. Aşı	78
		G. Hastalanınca Neler Yapınız?	78
		H. Sağlık Kurumları ve Çalışanları	79
2	Evimiz ve Ailemiz	4	Giysilerimiz
A. Ailem	25	A. Giysilerimizi Tanıyalım	90
B. Evim	32	B. Giysilerde Kullanılan Aksesuarlar	102
C. Yakın Akrabalarımız	39		
Ç. Misafirlik Kuralları	41		

Şekil 47: Uzman Görüşü Sonrası Tasarım. İçindekiler Sayfası

Doğru tipografik tercihler, hedef kitle için okunabilirlik ve algılanabilirliği artırmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmada da hedef kitle için uygun olabilecek tipografi araştırılmış, belirlenmiş ve kullanılmıştır. Uzmanlar, yazı tipinin okunabilirlik adına iyi bir tercih olduğunu belirtmiş; bununla birlikte espaslar, boyutlandırma, zemin-yazı ilişkisi ve vurgulama gibi konularda öneriler getirmiştir. Bu kapsamda Uzman I'nin belirttiği üzere yazı boyutu ve satırlar arası espasın artırılmasına gidilmiş; metin zemin ilişkisi tekrar dikkate alınarak güncellemeler yapılmıştır (Şekil 48-49) .

Şekil 48: Uzman Görüşü Öncesi Tasarım.

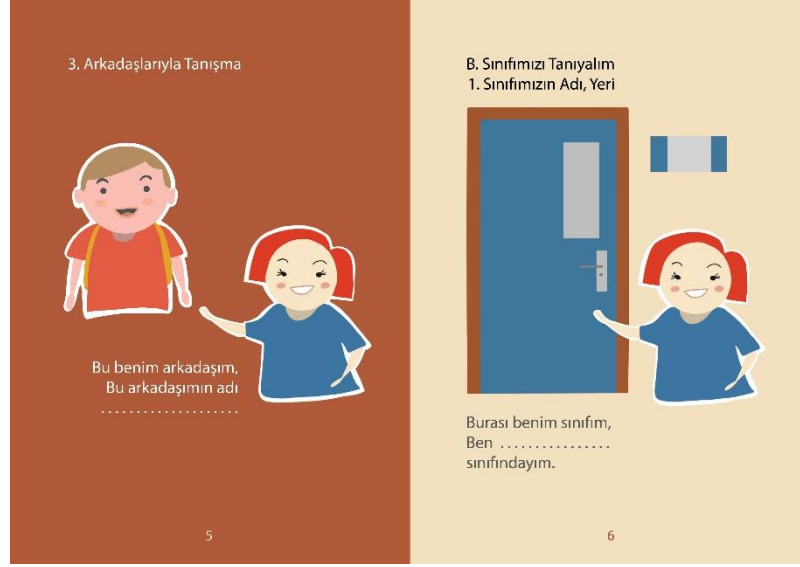
Şekil 49: Uzman Görüşü Sonrası Tasarım

Uzman görüşleri sonrası yazı renkleri kontrast oluşturacak şekilde güncellenmeye çalışılmıştır. Uzman II, yazıların zemin rengine yakın olduğu, açık ton zemin üzerine koyu ton yazı kullanımının daha uygun olacağı uyarısında bulunmuş; bu görüş sonrası ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda iç sayfalardaki metinler siyah, zemin ise açık bir tona çevrilerek son hâlini almıştır.

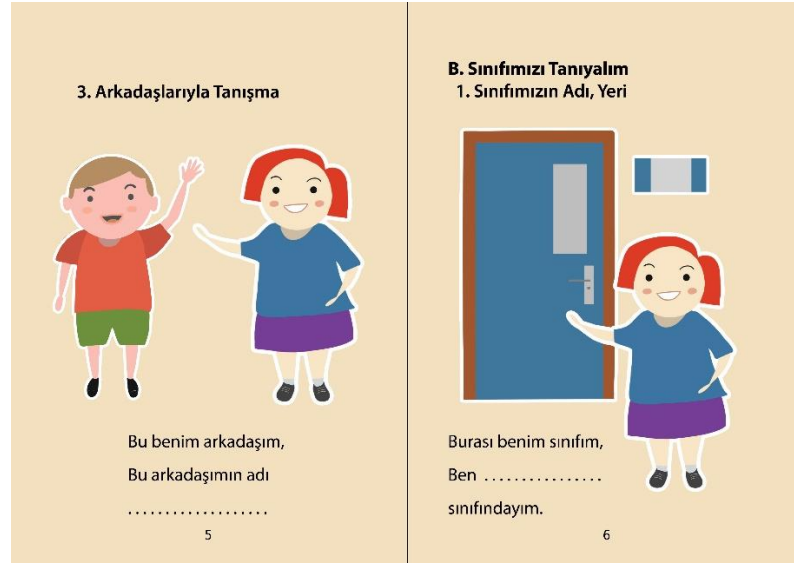
Uzman III ve IV, hiyerarşiyi vurgulamak adına başlıkların puntosunun büyük veya bold kullanımının daha iyi olabileceği önerisinde bulunmuştur. Bu kapsamda boyut artırılmış; birincil başlıklar bold, ikincil başlıklar ise semibold olarak güncellenmiştir. Bu sayede, Uzman IV'ün belirttiği üzere aile fontunda değişiklikler yapmaya yönelik öneri de gerçekleştirilmiştir.

Kitap önerisinde kullanılan görseller hakkındaki genel görüş olumludur. Uzman I'e göre resimlemelerde kullanılan geometri, hedef kitlenin algısına uygunluk göstermektedir. Uzman III de bu görüşü destekleyici olarak, tiplerin çocuğun yaşına uygun ve dikkat çekici olduğunu belirtmiştir. Yine uzmanlara göre yalın formların ve canlı renklerin kullanımı, odaklanma ve dikkat süresinin uzaması açısından olumlu bulunmuştur.

Görseller hakkında uzmanların ortak bir önerisi söz konusudur. Buna göre bazı figürlerin yarım bırakılması, olası yanlış bir algıya müsaittir ve tamamlanması önerilmiştir. Uzman görüşü sonrası tasarımda yanlış bir algı veya karmaşanın önüne geçebilmek amacıyla tüm figürler tam vücut hâlde resmedilmiştir (Şekil 50, 51).

Şekil 50: Uzman Görüşü Öncesi Tasarım.

Şekil 51: Uzman Görüşü Sonrası Tasarım.

Uzman V, kız çocuğu figürü üzerine bir takım öneriler getirmiştir. Bu görüşe göre fazla belirgin çizilen kirpiklerin, özdeşleşme kurabilecek çocuklar üzerinde özgüven problemlerine sebebiyet vermesi olasıdır. Bu görüş dikkate alınarak bir detay olan kirpikler, figürlerden kaldırılmıştır.

Uzman IV'ün belirttiği üzere illüstrasyonlardaki dil bütünlüğünün sağlanması açısından yemekhane görselindeki farklılık yeniden değerlendirilmiştir. Çocuk suretleri kitabın geri kalanıyla uyumlu hâle getirilmiştir.

Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu), Hayat Bilgisi I mevcut ders kitabının tasarımının hedef kitlesine uygun olmadığı öngörüsünden yola çıkılarak yapılan bu araştırmada ilgili ders kitabını okutan öğretmenlerden anket ve görüşme yoluyla görüşler alınmış ve bu veriler kaynaklık etmesi bakımından yeni yapılan tasarım önerimizde kullanılmıştır. Uzman görüşleri ise bu tasarım önerisinin daha iyi bir şekil alması için kullanılmıştır.

Uzman görüşleri değerlendirilirken görüş çokluğu temel alınmıştır. Buna göre çoğunluğun önerisi değişim yönündeyse uygulanmıştır. Uygulanamayan tavsiyelerin tamamı makul sebeplere dayanmaktadır. Örneğin içerikle ilgili öneriler, bu tezin kapsamı dışında kaldığı ve metinsel içeriğe dair bir söylem geliştirmediği için uygulanmamıştır. Benzer bir durum ise ders kitabı standartlarıyla ilgilidir. İlk sayfaların mevcudiyeti tüm ders kitaplarında standarttır. MEB'in tüm ders kitaplarında uyguladığı düzen takip edilmiş, standart olan bölümlerde sayfa sıralaması değişikliği veya kaldırma uygulanmamıştır. Bu bölümlerde yalnızca yazı tipi, boyutu, düzeni değişikliği yapılmış, kullanımı şart olmayan çerçevelerin çıkarılması gibi ufak değişikliklere gidilmiştir.

Tasarım önerimizin aldığı bu son hâl ile gerek estetik gerek işlevsel olarak mevcut kitabın ilerisinde olduğu düşünülmektedir.

4.6. Ders Kitabı Tasarım Örneği

Bu bölümde uzman görüşleri ile son hâlini alan Hayat Bilgisi I ders kitabı tasarım örneği sayfaları sıralı hâlde verilmiştir.

Şekil 52: Ders Kitabı Tasarım Örneği Kapak Sayfası

ÖZEL EĞİTİM UYGULAMA MERKEZİ (OKULU)
HAYAT BİLGİSİ 1 KİTABI

MILLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI.....: 4962
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ.....: 363
12.06.Y.0002.4081

Her hakkı saklıdır. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

YAZARLAR

Avni AKDOĞAN
Kamil ŞEKER
Hürü KIZILGÜL
İsmet HAZANTEKİN
Elif Nur GÜNAYDIN
Fazilet A. Sonmez
Gülşay GÖÇER
Ahu KOYUNCU

EDİTÖR
Sevinç ÖZBEY

DİL UZMANI
Muhittin ÖNGÖT

GÖRSEL TASARIM
M. Emir FİDAN

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME UZMANI
İman DEMİRCİ

PROGRAM GELİŞTİRME UZMANI
Mustafa Galip DUZCU

REHBERLİK UZMANI
Mustafa SOYUTÜRK

Ankara, 2017

ISBN 978-975-11-3480-6

Şekil 53: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

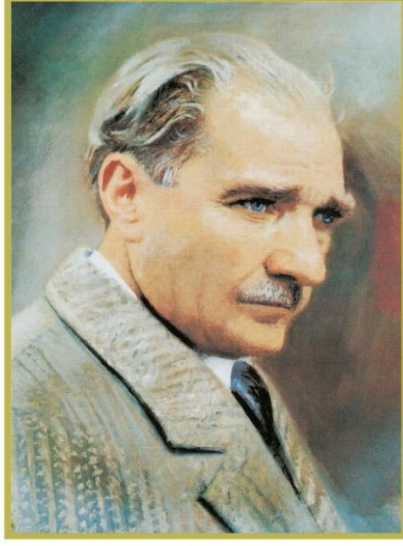
Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Mehmet Âkif ERSOY

ANDİMİZ

Türkün, doğruyum, çalışkanım,
İlkem: küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak,
yurdumu, milletimi özümde çok sevmektir.
Ülküm: yükselmek, ileri gitmektir.
Ey Büyük Atatürk!
Açtığın yolda, gösterdiğin hedefe durmadan yürüyeceğime
ant içerim.
Varlığım Türk varlığına armağan olsun.
Ne mutlu Türkün diyene!

Şekil 54: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

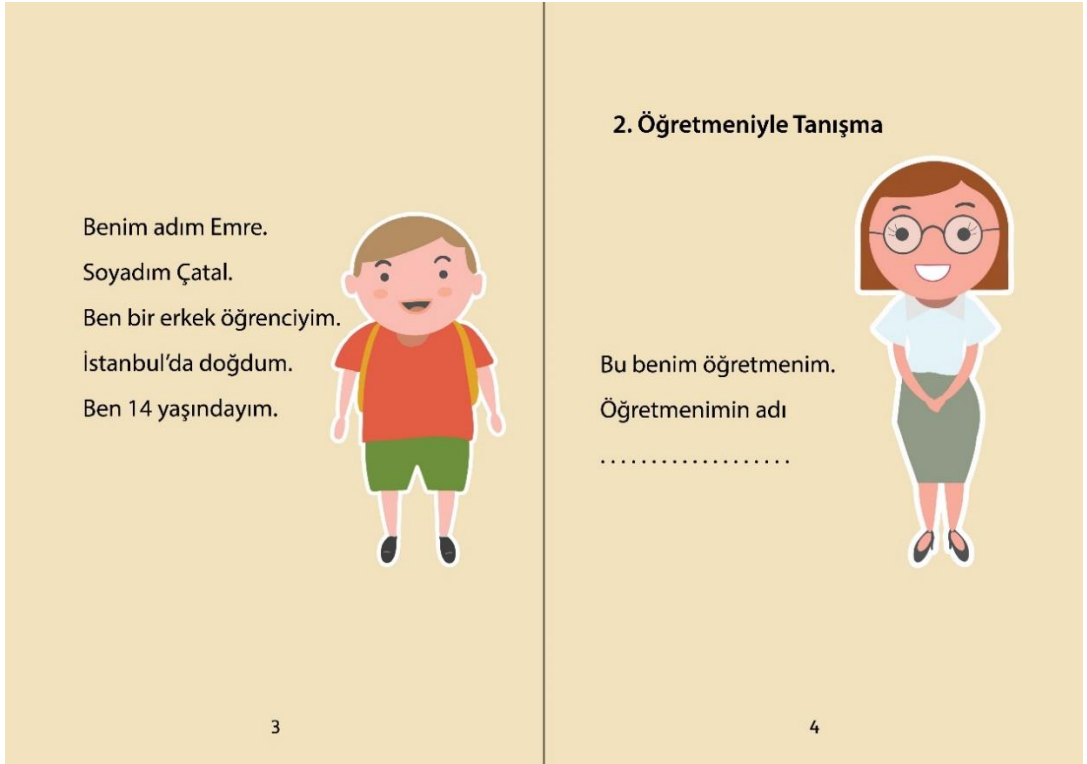
Şekil 55: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

İçindekiler	
1	2
Okulumuz	Evimiz ve Ailemiz
A. Okula Başlarken 2	A. Ailem 25
B. Sınıfimizi Tanıyalım 6	B. Evim 32
C. Okulumuzu Tanıyalım 13	C. Yakın Akrabalarımız 39
Ç. Yakın Çevremiz 21	Ç. Misafirlik Kuralları 41
3	4
Sağlıklı Yaşam	Giysilerimiz
A. Vücudumuzu Tanıyalım 51	A. Giysilerimizi Tanıyalım 90
B. Vücut Temizliği 58	B. Giysilerde Kullanılan Aksesuarlar 102
C. Sağlıklı Beslenme 64	
Ç. Hava Sıcaklığına Uygun Giyinme 70	
D. Çevremizin Temizliği 72	
E. Kaza Türleri ve Korunma Yolları 74	
F. Bulaşıcı Hastalığı Olanlardan Korunma 77	
G. Aşı 78	
Ğ. Hastalanınca Neler Yapanız? 78	
H. Sağlık Kurumları ve Çalışanları 79	

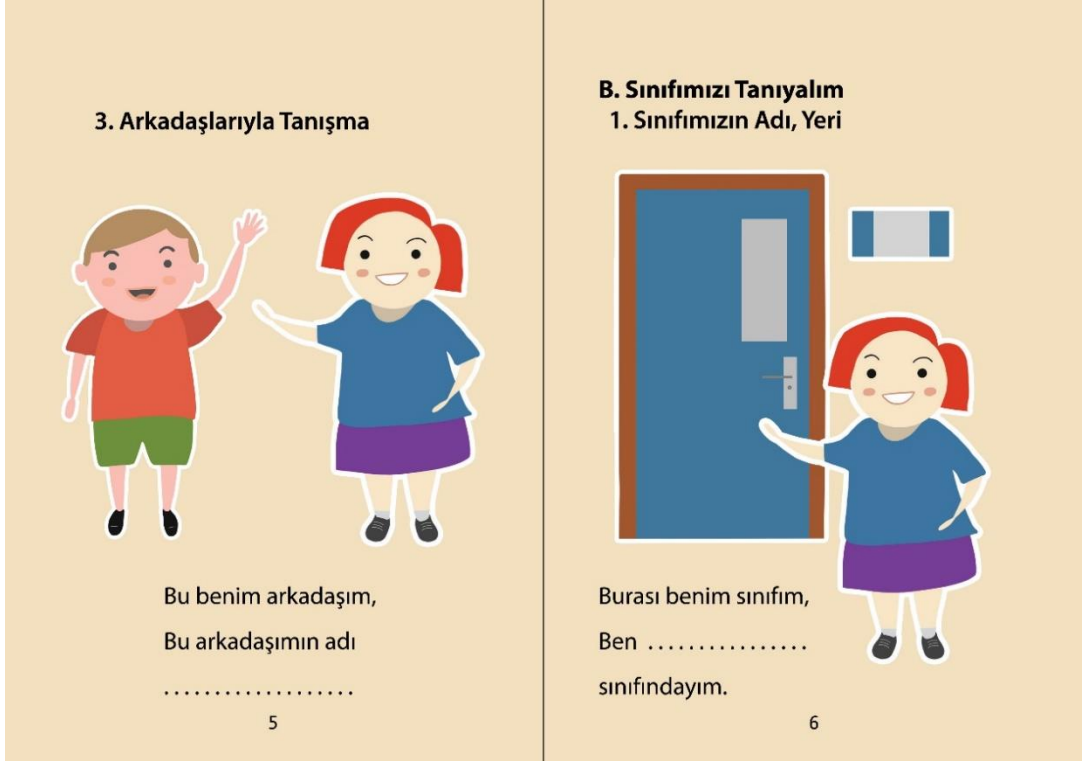
Şekil 56: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

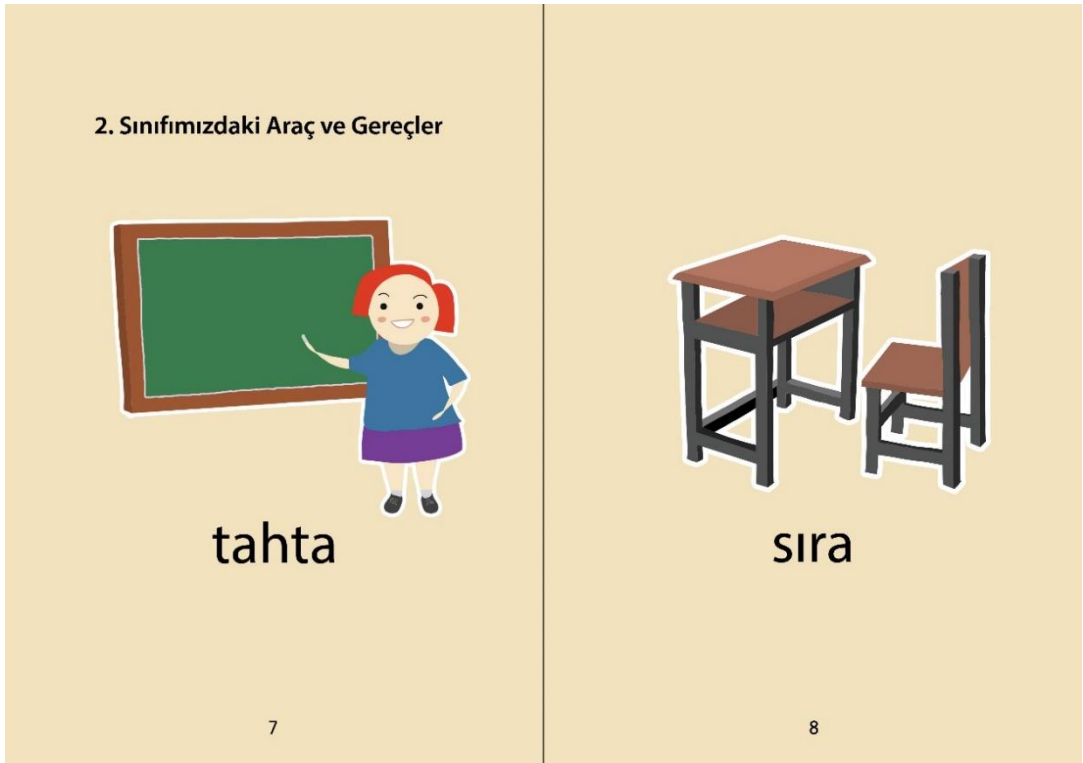
Şekil 57: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

Şekil 58: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

Şekil 59: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

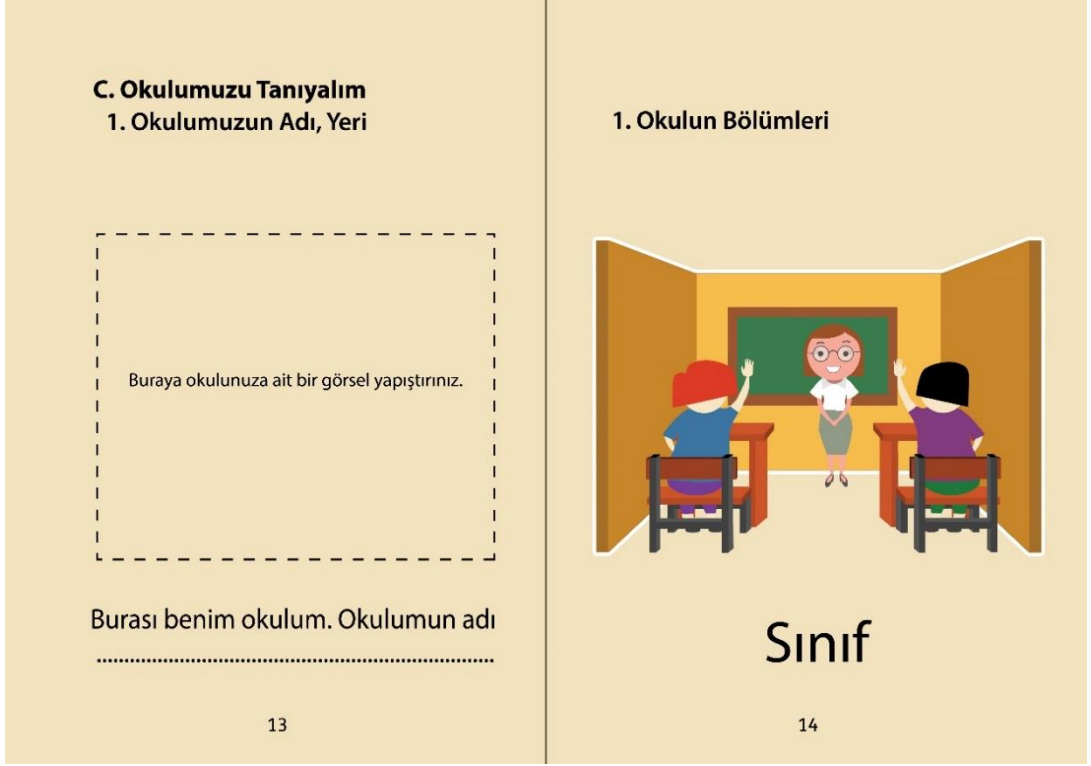
Şekil 60: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

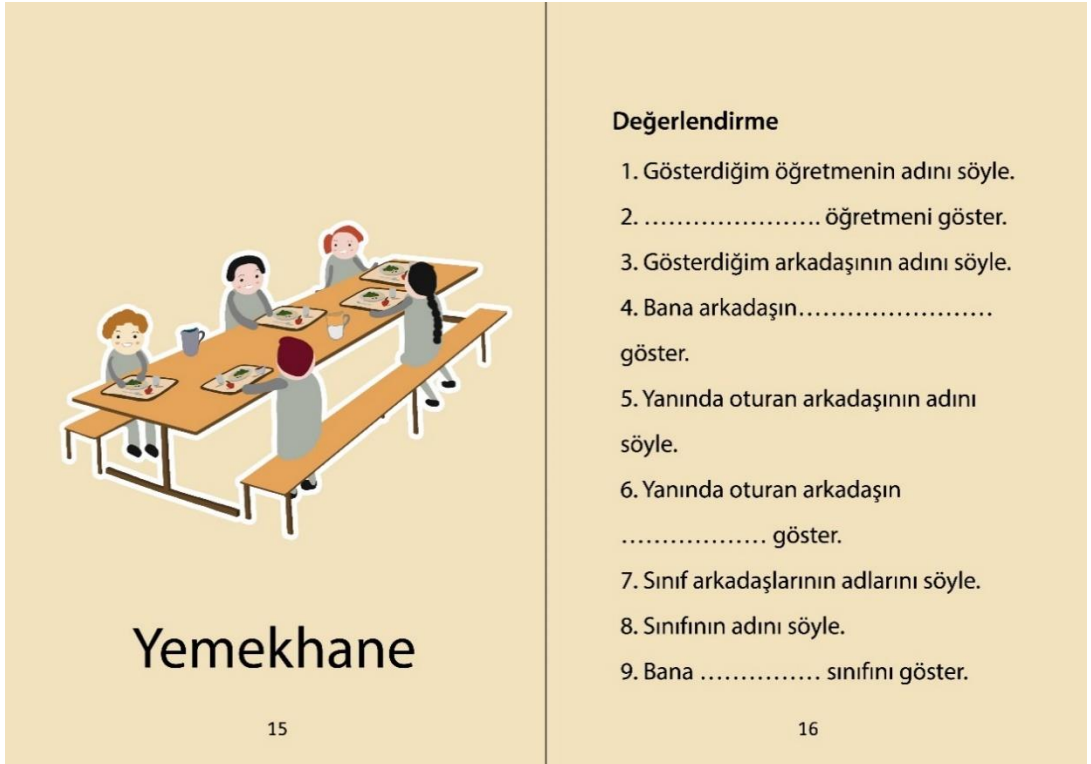
Şekil 61: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

Şekil 62: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

Şekil 63: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

Şekil 64: Ders Kitabı Tasarım Örneği İç Sayfalar

Şekil 65: Ders Kitabı Tasarım Örneği Arka Kapak

5. SONUÇ

Bu çalışma kapsamında özel eğitim, görsel iletişim tasarımı, kitap kritiği ve kitap tasarımı gibi farklı alanlara temas edilmiştir. Özel eğitim öğrencileri için tasarımın nasıl şekillendirilebileceği hakkında yorum yapabilmek adına literatür incelemesi yapılmış; görsel iletişim tasarımının konuya uygun geliştirebileceği ifade biçimleri araştırılmış; bir iletişim nesnesi olan kitabın okur ile kurduğu etkileşim ve deneyim üzerine eğinilmiş; elde edilen bulgular ışığında örnek bir tasarım gerçekleştirilmiştir.

Tasarım işlevsellik kaygısı taşıyan, etkileşim içinde olduğu kullanıcı ve çevrenin özelliklerine uyum zarurieti bulunan bir alandır ve daha çok görme duyusuna hitap eder. Görme duyusu ise algı veya algı süreçlerinden bağımsız düşünülemez. Farklı algı seviyelerindeki insanlar için mutlak bir ortak görme hâli söz konusu değildir. Gelişim düzeylerinde oluşan farklılıklar ise bu görsel iletişim süreci için bir başka değişkendir.

Zihinsel gelişimleri farklı olan öğrencilerin eğitiminde doğru bir görsel yapının ve grafik anlatının kurulması elzemdir. Zira farklı yorumlara açık ve net olmayan görsel anlatılar alıcıya ulaşmayacaktır. Bir başka ihtimalde ise görme duyusuyla desteklenen, doğru yapılandırılmış anlatımların daha iyi ve kalıcı bir öğrenmeye hizmet edeceği açıktır. Dolayısıyla görsel iletişim tasarımının öğrenme için önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. İçeriği mükemmel olan hiçbir kitap, salt içerikle bir başarının anahtarı olamaz. Görünen, gösteren ve iletişime geçen arayüz, tasarımıdır. Bir Milli Eğitim Bakanlığı yayını olan ve Özel Eğitim Uygulama Merkezlerinde okutulan Hayat Bilgisi I ders kitabının incelendiği bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak seçilen ankette ve yapılan görüşmelerin sonucunda bir takım sorunlar tespit edilmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere kitlesi için ilgi çekici olmayan, içeriği betimlemeye veya desteklemeye yardımcı olmayan görsel kimliğe sahip ders kitapları, eğitim süreçlerinde etkin bir şekilde kullanılamamaktadır. Bu da ders kitabının asıl mevcudiyet amacı olan öğretimin gerçekleştirilmesi durumuna engel olmaktadır.

Dikkat süresinin engel durumu bulunmayan bireylerden daha kısa olduğu bilinen, özel gereksinimi ve algılama farklılıkları olan öğrencilerin eğitiminde görselliğin doğru bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Görsel iletişim tasarımı alanından yapılacak bir

bakış açısıyla; bilginin tasarımı, sunumu, görselleştirilmesi gibi işlevler ile hedef kitleye ulaşan tasarımları gerçeğe çevirmek mümkündür.

Çalışmaya Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu), Hayat Bilgisi I ders kitabının mevcut tasarımının öğrencilere hitap etmediği varsayımıyla yola çıkılmış; araştırma sonuçları ile bu varsayımın büyük oranda doğru olduğu tespit edilmiştir. Anketlerle toplanan veriler büyük yüzdelerle bu ders kitabının kullanışlı olmadığını ortaya koymaktadır. Anket dışında görüş bildiren özel eğitim alanından öğretmenler bu verileri desteklemektedir. Anket ve görüşme, mevcut kitabın kullanışlılığını ölçmekle birlikte özel eğitim öğrencilerinin gereksinimlerini daha iyi anlama amacı da taşımaktadır. Araştırma sonuçları, mevcut ders kitabının öğrenci özelliklerine uygun olmadığını, hedef kitlenin gelişim özellikleri ve gereksinimlerinin dikkate alınması gerektiğini göstermektedir. Buna göre zihinsel manada özel durumu olan öğrenciler için yapılacak tasarımların yalın, kolay anlaşılabilir ve dikkat süresini uzatacak nitelikte ilgi çekici olması beklenmektedir. Tipografi, illüstrasyon ve benzeri araçların bu hassasiyet doğrultusunda şekillendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda illüstrasyon etkili bir anlatım aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tipografiye dair ise büyük punto değerleri ve yalın biçimlerin kullanımı, görsel algı ve dikkat için işlevsel bir çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu kitle için kolay algılanabilir, net, ilgi çekici, yalın görsel formların kullanılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu ders kitabı, mevcudiyeti ile bir ihtiyaç sahasına temas etmektedir. İyi tasarlanmış bir ders kitabının özel eğitim içerisinde somut bir ihtiyaca cevap vereceği açıktır. Bu çalışma kapsamında hazırlanan tasarım önerisi, araştırma sonuçlarının görsel bir örneği olarak varlık göstermektedir. Anket ve uzman görüşleri ile geliştirilen tasarım, şeklen ilgili kitap için bir alternatif yaklaşım sunmaktadır.

İncelenen ders kitabı ile ilgili alandan öğretmenlerin cevapladığı anketten yapılan genel bir çıkarıma göre görseller, metinler, renk, görsel hiyerarşi ve boşluk gibi unsurların ilgi üzerinde doğrudan bir etkisi söz konusudur. Soluk renklerin olduğu, bir tasarım bütünlüğünün bulunmadığı, metinlerin belirli bir düzen içerisinde yerleştirilmediği bir manzara karşısında ilgi süresi kısa olan çocukların etkili bir öğrenim performansı göstermesi beklenemez. Buna karşılık canlı renklerin kullanıldığı, işaret etmek, anlatmak veya kavratmak istenen görsellerin net seçildiği, dolaysız aktarıldığı ve yaş grubunun ilgi alanlarının dikkate alındığı tasarımların kullanıcıda karşılık bulduğu tespit edilmiştir.

Bu doğrultuda örnek olarak yapılan tasarım önerisinde canlı renkler, karmaşık olmayan bir tema, yaş ve gelişim grubunun ilgisini çekecek illüstratif bir görsel dil, metin değil görsel ağırlıklı bir sayfa düzeni, gereksiz kalabalık unsurlar yerine mümkün olduğunca az ve öz unsurla anlatım ve özgünlük gibi ilkeler gözetilmiştir.

Tespitler arasında doğru tasarımın doğru öğrenmeye hizmet edeceği ve kitap tasarımının yalnızca alan yetkinliğine sahip kişilere teslim edilmesi gerektiği sonuçları öne çıkmaktadır. En yaygın kullanılan eğitim araçlarından biri olan kitap, öğretim ve aktarım için yüzyıllardır hâkimiyet alanını korumaktadır. Gelecekte farklı araçların eğitimde yaygın hâle gelmesi mümkündür. Araçlar değişse de görsel algıya hitap edecek nesnelere için tasarım kriterleri varlığını sürdürecektir. Özel eğitim öğrencilerine hitap edecek bir tasarımla ilgili şu hususlardan bahsedilebilir:

- Bilgiler kolay algılanabilir bir düzende sunulmalıdır.
- Görseller net olmalı ve göstermek isteneni doğrudan işaret etmelidir.
- Algılamayı kolaylaştırma adına tasarımda boşluk unsuru muhakkak dikkate alınmalıdır.
- Metin ve görsel öğeler, gelişim özelliklerine uygun olarak yeterli büyüklükte sunulmalıdır.
- Öğrencilerin dikkat süresini artıracak görsel çözümler aranmalı; bunun için tasarımda çocukların ilgisini çekecek canlı renkler ve formlar tercih edilmelidir.
- Eğitim araçlarını üretenler ve eğitim politikalarını uygulayanlar açısından tasarım, öğrenme için kritik düzeyde öneme sahip bir etmen olarak ele alınmalıdır.
- Ders kitaplarının tasarımında mutlaka alan yeterliliği olan kişiler görev almalıdır.

6. KAYNAKÇA

- Akçamete, Gönül, Sema Kaner. 1999. Cumhuriyetin 75 yılında çocuğa yönelik özel eğitim çalışmaları. **2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri: Cumhuriyet ve Çocuk**, 4-6 Kasım 1998. Ankara: Ankara Üniversitesi: 395-405.
- Akçin, Nur. 1993. Okuma Becerisinin Kazandırılmasında Görsel Algı Gelişiminin Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
- Altay, Sadet, Nejat İra. 2016. Special Training in the First Years of the Republic: The School of the Deaf, the Dumb and the Blind in Izmir (1923–1938). **Research on Humanities and Social Sciences**, Peter Lang Edition: 131-145.
- Arslan, Ali. 2017. Eğitimin Felsefi Temelleri. **Eğitim Bilimine Giriş**. ed. Ali Arslan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 44-63.
- Arslan, Mehmet, Zehra Nur Ersözlü, İsmail Aydoğan, Murat İskender, Mehmet Akif Helvacı, Muhammed Turhan. 2009. **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Aydın, Elif. 2009. Ankara İli Kamu İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Görüşlerine Göre Haydi Kızlar Okula Projesi'nin Etkililiği. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Baldini, Massimo. 2000. **İletişim Tarihi**. çev. Gül Batuş. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Bangir Alpan, Gülgün. 2004. Ders Kitaplarındaki Grafik Tasarımın Öğrenci Başarısına ve Derse İlişkin Tutumlarına Etkisi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Barnlund, Dean C. 1968. **Interpersonal communication: Survey and studies**. Boston: Houghton Mifflin (Aktaran: Mutlu, Erol. 2012. **İletişim Sözlüğü**. Ankara: Sofos Yayınları.)
- Becer, Emre. 2015. **İletişim ve Grafik Tasarım**. 10. bs. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları
- Berelson, Bernard, George Steiner. 1964. **Human Behavior**. New York: Harcourt Brace Jovanovich (Aktaran: Mutlu, Erol. 2012. **İletişim Sözlüğü**. Ankara: Sofos Yayınları.)
- Carrión, Ulises, 1987. The New Art of Making Books. ed. Joan Lyons. New York: Visual Studies Workshop Press: 31-32 (Aktaran: Taşçıoğlu, Melike. 2013. **Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Kitap**. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.)
- Cavkaytar, Atilla. 2018. Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim. **Özel Eğitim**. ed. İbrahim H. Diken. Ankara: Pegem Akademi.

- Communication design: Visual design. [12.02.2019]. Wikipedia.
https://en.wikipedia.org/wiki/Communication_design
- Cowley, Des, Clare Williamson. 2007. **The World of the Book**. Carlton, Melbourne: The Miegunyah Press.
- Dewey, John. 1997. **Democracy And Education**. New York: The Free Press (Simon and Schuster).
- Dönmez, Necate B. 2017. Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim. **Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim**. ed. Necate Baykoç Dönmez. Ankara: Eğiten Kitap
- Durmaz, Ömer. [05.02.2019]. İletişim Tasarımı Nerede? Disiplinlerarası bir Uzmanlık Alanının Disiplinlerin Arasında Kalışı.
https://www.academia.edu/8711478/%C4%B0leti%C5%9Fim_Tasar%C4%B1m%C4%B1_Nerede_Disiplinleraras%C4%B1_bir_Uzmanl%C4%B1k_Alan%C4%B1n%C4%B1n_Disiplinlerin_Aras%C4%B1nda_Kal%C4%B1%C5%9F%C4%B1
- Eğitim. [31.01.2019]. Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
- Eripek, Süleyman, Elif Tekin İftar, Gönül Kırcaali İftar, Seyhun Topbaş, İbrahim Diken, Atilla Cavkaytar, Sema Batu, Oğuz Gürsel, Sezgin Vuran, Şerife Yücesoy Özkan. 2013. **Özel Eğitim** (Açıköğretim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı Ders Kitabı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Eripek, Süleyman. 2005. **Özel Eğitim**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Ertürk, Selâhattin. 1984. **Eğitimde Program Geliştirme**. 5. Bs. Ankara: Yelkentepe Yayınları.
- Eyuboğlu, İsmet Z. 1989. **Türkçe Kökler Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Fidan, Emir, Mehmet E. Kahraman. "Dergi Tasarımında Tipografi: Tse Öncü Çocuk Dergisi Örneği Üzerine Bir İnceleme" Akademik İncelemeler Dergisi. c.14 s.1 (2019): 117-150.
- Frascara, Jorge. 2004. **Communication Design : Principles, Methods, and Practice**. New York: Allworth Press.
- Gerbner, George. 1972. Mass Media and Human Communication Theory. Sociology of Mass Communication: Selected Readings. ed. Denis McQuail. London: Penguin: 35-58 (Aktaran: Mutlu, Erol. 2012. **İletişim Sözlüğü**. Ankara: Sofos Yayınları.)
- Gestalt Psikolojisi. [12.02.2019]. Wikipedia.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Gestalt_psikolojisi
- Good, Carter V. 1959. Dictionary of Education. New York: MacGraw-Hill. (Aktaran: Aydın, Elif. 2009. Ankara İli Kamu İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Görüşlerine Göre Haydi Kızlar Okula Projesi'nin Etkililiği. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.)
- Güngör, Hulusi. 2005. **Görsel Sanatlar ve Mimarlık İçin Temel Tasar**. İstanbul: Esen Ofset.

- Güvendi Kaptan, Serpil. 2006. Ders Kitaplarında Tasarım. **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**. ed. Özcan Demirel, Kasım Kıroğlu. Ankara: Pegem A Yayıncılık. 149-158
- Harika Çocuk Yasası. [04.02.2019]. Wikipedia.
https://tr.wikipedia.org/wiki/Harika_%C3%87ocuk_Yasas%C4%B1
- Heskett, John. 2013. **Tasarım**. çev. Erkan Uzun. Ankara: Dost Kitabevi.
- Heward, W. 2003. **Exceptional Children: An Introduction to Special Education**. 7. Bs. Upper Saddle River, NJ : Merrill/Pearson (Aktaran: Cavkaytar, Atilla. 2018. Özel Eğitime Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim. **Özel Eğitim**. ed. İbrahim H. Diken. Ankara: Pegem Akademi.)
- Icograda 2011 Tasarım Eğitimi Manifestosu. [05.02.2019]. Grafik Sanatlar Üzerine Yazılar. <http://gmk.org.tr/uploads/news/file-14572083921475065665.pdf>
- İletişim Süreci ve Türleri. [12.02.2019]. MEGEP Gazetecilik Alanı İletişim Süreci ve Türleri Modülü.
http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C4%B0letim%C5%9Fim%20S%C3%BCreci%20ve%20T%C3%BCrleri.pdf
- İletişim. [31.01.2019]. Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961.
- Juan Pablo Bonet. [02.02.2019]. Wikipedia.
https://en.wikipedia.org/wiki/Juan_Pablo_Bonet
- Kargın, Tevhide. 2003. Cumhuriyetin 80.Yılında Özel Eğitim. **Milli Eğitim Dergisi**. s. 160.
http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/160/kargin.htm
[02.02.2019]
- Kılıç, Abdurrahman, Serdal Seven. 2006. **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**. 6. bs. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kolstoe, Oliver, Roger M. Frey. 1965. **A High School Work-Study Program for Mentally Subnormal Students**. Illinois: Southern Illinois University Press.
- Köksal, Hüseyin. 2003. Ders Kitaplarında Görsel Materyaller. **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu**. ed. Leyla Küçükahmet. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 106-113
- Masterson, John, Steven A Beebe, Norman H Watson. 1983. **Speech communication: theory and practice**. New York: Holt, Rinehart and Winston. (Aktaran: Mutlu, Erol. 2012. **İletişim Sözlüğü**. Ankara: Sofos Yayınları.)
- Melekoğlu, Macid. Orhan Çakıroğlu, Kimber W. Malmgren. 2009. Special education in Turkey. **International Journal of Inclusive Education**, c. 13 s. 3: 287-298.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Genel Müdürlüğü. 2012. [Özel Eğitim Okulların 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Kapsamında Dönüşümleri] Sayı: B.08.0.ÖÖG.0.01/10/143107, 11 Şubat.
https://ookgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_11/02105931_zeleitimokularn12yillkzorunlueitimkapsamndadnmleri.pdf

- Milli Eğitim Bakanlığı, 1993. ["Ders Kitapları, Ansiklopedi ve Sözlükler" Standardı ile İlgili Tebliğ]. Resmi Gazete. Sayı: 21607, 14 Haziran. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21607.pdf> [15.02.2019]
- _____. 1995. [Ders Kitapları Yönetmeliği]. Resmi Gazete. Sayı: 22297, 29 Mayıs. <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22297.pdf> [02.02.2019]
- _____. 2004. [Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulacak Ders Kitaplarının Yarışma Yoluyla Hazırlanmasına İlişkin Şartname]. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi. Sayı: 2563, Ağustos. <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/finish/68-2004/183-2563-agustos-2004> [15.02.2019]
- _____. 2006. [Ders Kitapları ile Eğitim Araçlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönerge]. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi. Sayı: 2589, Ekim. <http://tebligler.meb.gov.tr/index.php/tuem-sayilar/finish/70-2006/211-2589-ekim-2006> [15.02.2019]
- _____. 2012. [Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği]. Resmi Gazete. Sayı: 28409, 12 Eylül. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/09/20120912-2.htm> [15.02.2019]
- _____. 2018. [Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği] Sayı: 30471, 7 Temmuz. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm> [02.02.2019]
- Mutlu, Erol. 2012. **İletişim Sözlüğü**. Ankara: Sofos Yayınları.
- Nişanyan, Sevan. [31.01.2019]. Nişanyan Sözlük: Çağdaş Türkçenin Etimolojisi. <https://www.nisanyansozluk.com/?k=e%C4%9Fitmek>
- _____. 2013. **Kelimebaz**. İstanbul: Propaganda Yayınları.
- Oskay, Ünsal. 2011. **İletişimin ABC'si**. 6. bs. İstanbul: Der Yayınları.
- Parsa, Alev Fatoş. 2007. İmgenin Gücü ve Görsel Kültürün Yükselişi. **Fotografya E-Dergi**. s.19. <http://fotografya.fotografya.gen.tr/cnd/index.php?id=226,329,0,0,1,0> [12.02.2019]
- Pedro Ponce de León. [02.02.2019]. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Pedro_Ponce_de_Le%C3%B3n
- Pektaş, Hasip. 2001. Ders Kitaplarında Tipografi ve Tasarım Sorunları. **Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yazıları Dergisi**. 77-82.
- Pektaş, Özden. 2016. Tasarım Tarihi Eğitiminde Yeni Yöntem ve Yaklaşımlar. **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**. c. 5 Özel Sayı: 204-211.
- Postman, Neil. 1994. **Televizyon: Öldüren Eğlence: Gösteri Çağında Kamusal Söylem**. çev. Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Rogers, Everett, Lawrence Kincaid. 1981. **Communication networks : toward a new paradigm for research**. London: Collier Macmillan. (Aktaran: Mutlu, Erol. 2012. **İletişim Sözlüğü**. Ankara: Sofos Yayınları.)
- Smith, Bunnie O., William Stanley, Harlan Shores. 1957. **Foundations of Curriculum Development**. New York: Harcourt Brace and World. (Aktaran: Aydın, Elif. 2009. Ankara İli Kamu İlköğretim Okulu Yöneticilerinin

- Görüşlerine Göre Haydi Kızlar Okula Projesi'nin Etkililiği. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.)
- Songür Dağ, Elif. 2015. **İllüstrasyonun İkinci Altın Çağı**. İstanbul: Grafik Tasarım Yayıncılık.
- Sönmez, Veysel. 1999. **Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı**. Ankara: Anı Yayıncılık (Aktaran: Arslan, Mehmet, Zehra Nur Ersözlü, İsmail Aydoğan, Murat İskender, Mehmet Akif Helvacı, Muhammed Turhan. 2009. **Eğitim Bilimine Giriş**. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.)
- Special education. [02.02.2019]. Encyclopaedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/special-education>
- Şenel, Hatice Günayer. 1998. Special education in Turkey. **European Journal of Special Needs Education**, c. 13 s. 3: 254-261.
- Tanyeri, Yücel. 2016. İzmir School for the Deaf. **Turkish Archives of Otorhinolaryngology**, 54: 1-4.
- Tarihçe 2012. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Internet Archive: Wayback Machine. https://web.archive.org/web/20120106162035/http://orgm.meb.gov.tr/tarihce_1.htm [05.02.2019]
- Tasarım. [31.01.2019]. Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts
- Taslak Ders Kitabı ve Eğitim Araçları ile Bunlara ait E-İçeriklerin İncelenmesinde Değerlendirmeye Esas Olacak Kriterler ve Açıklamaları. [15.02.2019]. MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/11161342_kurul_mu776talaasY.pdf
- Taşcıoğlu, Melike. 2013. **Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Kitap**. İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Theodorson, George A., Achilles G Theodorson. 1969. **A modern dictionary of sociology**. New York: Cassell Education Limited. (Aktaran: Mutlu, Erol. 2012. **İletişim Sözlüğü**. Ankara: Sofos Yayınları.)
- Tremblay, Philippe. [02.02.2019]. Special Needs Education Basis: Historical and Conceptual Approach. http://www.ibe.unesco.org/sites/default/files/History_Inclusive_Education.pdf
- Trenholm, Sarah, Arthur Jensen. 1988. **Interpersonal communication**. Belmont: Wadsworth Publishing. (Aktaran: Mutlu, Erol. 2012. **İletişim Sözlüğü**. Ankara: Sofos Yayınları.)
- Turgut, Erol. 2013. **Grafik Dil ve Anlatı Biçimleri**. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. 1961.
- Türkoğlu, Nurçay. 2004. **İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar**. İstanbul: Babil Yayınları.
- Universal design. [12.02.2019]. Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Universal_design

- Universal Design for Learning. [12.02.2019]. Wikipedia.
https://www.wikiwand.com/en/Universal_Design_for_Learning
- Visual communication. [12.02.2019]. Wikipedia.
https://en.wikipedia.org/wiki/Visual_communication
- Visual design elements and principles. [12.02.2019]. Wikipedia.
https://en.wikipedia.org/wiki/Visual_design_elements_and_principles
- Yel, Selma. 2003. Ders Kitabı İncelemesi: Örnek Bir Çalışma. **Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu.** ed. Leyla Küçükahmet. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 147-174

EKLER

Ek 1. Özel Eğitim Kurumlarında Okul, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2017-2018 Öğretim Yılı)

Okul Türü Type of school	Okul/ Sınıf/ Kurum School/ Class/ Institution	Öğrenci Sayısı Number of Students			Öğretmen Teacher			Derslik Classroom	
		Toplam Total	Erkek Male	Kadın Female	Toplam Total	Erkek Male	Kadın Female		
Özel Eğitim Örgün Eğitim Toplamı Total of Special Education, Formal Education		1 395	353.610	224.728	128.882	12 846	5 510	7 336	8 453
Özel Eğitim Okulu Bünyesindeki Anasınıfları Kindergartens within Special Education Schools	145	1 113	708	405	325	32	293	264	
Kaynaştırma Eğitimi (Okulöncesi) Inclusive Education (Pre- primary)	-	2 601	1 711	890	-	-	-	-	
İlkokul (İşitme Engelliler) Primary School (Hearing- Impaired)	35	674	425	249	174	65	109	292	
Ortaokul (İşitme Engelliler) Lower Secondary School (Hearing-Impaired)	35	1 193	699	494	501	278	223	234	
İlkokul (Görme Engelliler) Primary School (Visually- Impaired)	17	494	291	203	161	54	107	44	
Ortaokul (Görme Engelliler) Lower Secondary School (Visually-Impaired)	17	702	408	294	300	172	128	253	
İlkokul (Ortopedik Engelliler) Primary School (Orthopedic-Impaired)	3	313	159	154	49	8	41	58	
Ortaokul (Ortopedik Engelliler) Lower Secondary School (Orthopedic-Impaired)	3	393	229	164	59	16	43	75	
İlkokul (Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler) Primary School (Light Levels of Educable Mentally-Impaired)	33	790	501	289	171	49	122	236	
Ortaokul (Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler) Lower Secondary School (Light Levels of Educable Mentally-Impaired)	42	1 432	890	542	521	222	299	152	
Özel Eğitim Uygulama Okulu (1 Kademe)	306	9 313	6 108	3 205	2 047	844	1 203	2 460	

Training School of Special Education (1 Grade)									
Özel Eğitim Uygulama Okulu (II Kademe)									
Training School of Special Education (II Grade)	305	8 060	5 166	2 894	2 045	894	1 151	791	
Araştırma ve Geliştirme ve Uygulama Merkezi Ortaokulu-Özel Yetenek	1	29	16	13	2	2	-	3	
Özel (Özel) Eğitim İlkokulu Private Special Education Primary School	17	75	42	33	205	53	152	298	
Özel (Özel) Eğitim Ortaokulu Private Special Education Lower Secondary School	8	35	15	20	20	4	16	61	
Özel Eğitim Sınıfı (İlkokul) Special Education Class (Primary School)	-	23 305	15 065	8 240	-	-	-	-	
Özel Eğitim Sınıfı (Ortaokul) Special Education Class (Lower Secondary School)	-	22 510	13 948	8 562					
Kaynaştırma Eğitimi (İlkokul) Inclusive Education (Primary School)	-	105 098	67 544	37 554	-	-	-	-	
Kaynaştırma Eğitimi (Ortaokul) Inclusive Education (Lower Secondary School)	-	108 758	68 210	40 543	-	-	-	-	
Özel Eğitim Meslek Lisesi (Ortopedik Engelliler) Special Education Vocational Upper Secondary School (Orthopedic-Impaired)	2	42	28	14	37	19	18	14	
Özel Eğitim Meslek Lisesi (İşitme Engelliler) Special Education Vocational Upper Secondary School (Hearing-Impaired)	20	1 886	1 129	757	509	276	233	249	
Özel Eğitim Uygulama Okulu (III Kademe) Training School of Special Education (III Grade)	256	10 911	7 095	3 816	2 828	1 203	1 625	1 765	
Özel Eğitim Meslek Okulu (Görme Engelliler III Kademe) Special Education of Vocational High School (Visually-Impaired III Grade)	2	34	22	12	14	7	7	3	
Özel Eğitim Meslek Okulu (Zihinsel Engelliler III Kademe) Special Education of Vocational High School (Mentally-Impaired III Grade)	147	12 506	8 107	4 399	2 870	1 307	1 563	1 198	
Araştırma Geliştirme Eğitim ve Uygulama Merkezi Lisesi-Özel Yetenek	1	30	15	15	8	5	3	3	
Kaynaştırma Eğitimi (Ortaöğretim) Inclusive Education (Upper Secondary Education)	-	41 318	26 197	15 121	-	-	-	-	

Ek 2. Ders Kitabı Öğretmen Değerlendirme Formu

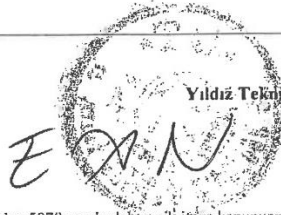
Evrak Tarih ve Sayısı :15.03.2019 - E.1903150242 Yazının Ekidir

Açıklama: “Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) Hayat Bilgisi I Ders Kitabının Görsel İletişim Tasarımı Açısından İncelenmesi” konulu yüksek lisans tezi için hazırlanan ders kitabı öğretmen değerlendirme formudur. Anket, ders kitaplarındaki tasarım problemlerini tespit etme ve daha iyi tasarımlar geliştirebilme amacı taşımaktadır.

Puanlardan “5” “Kesinlikle Katılıyorum”, “1” ise “Kesinlikle Katılmıyorum” anlamındadır. İlgili ifadelerin karşısındaki boşluklar, katılma derecesine göre X ile işaretlenecektir.

Ders Kitabı Öğretmen Değerlendirme Formu	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
	5	4	3	2	1
İfadeler					
1. Kitabın genel görünümü ve tasarımı öğrenciler için ilgi çekicidir.					
2. Kapak tasarımı, hitap ettiği kitle için ilgi çekici ve başarılıdır.					
3. Seçilen yazı karakterleri, okunurluğu olumlu yönde etkilemektedir.					
4. Kullanılan yazı boyutu, öğrencilerin gelişim ve algı özelliklerine uygundur.					
5. Metinler, önem derecesine göre (farklı renk veya boyut kullanılarak) vurgulanmıştır.					
6. Sayfa düzeninde boşluk-doluluk oranı dengelidir (Örneğin farklı öğeler, birbirinin alanını işgal etmemektedir).					
7. Satırlar arası boşluklar yeterli seviyededir.					
8. Her ünite, tasarımı itibariyle belirli bir bütünlük, uyum ve görsel devamlılığa sahiptir.					
9. Görsel unsurlar, metni desteklemektedir.					
10. Görseller, kitlenin algı düzeyi ve gelişim özelliklerine uygundur.					
11. Konuya örnek teşkil eden görseller başarıyla seçilmiştir.					
12. Tasarım öğeleri ve görsel unsurlar, öğrenmeyi destekleyici niteliktedir.					

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi
M. Emir Fidan

Bu belge 5070 sayılı elektronik imza kanununa göre güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
<http://www.ebys.yildiz.edu.tr/Dogrulama/Index?EvrakNo=E.1903150242&ErisimKodu=211df9f3>

Ek 3. Örnek Ders Kitabı Tasarımı Uzman Değerlendirme Formu

ÖRNEK DERS KİTABI TASARIMI UZMAN DEĞERLENDİRME FORMU	
Açıklama: "Özel Eğitim Uygulama Merkezi (Okulu) Hayat Bilgisi I Ders Kitabının Görsel İletişim Tasarımı Açısından İncelenmesi" konulu yüksek lisans tezi için hazırlanan örnek ders kitabı tasarımı uzman değerlendirme formudur.	Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi M. Emir Fidan
Soru ve Görüşler	
1. Örnek kitap çalışmasının kapak tasarımı hakkındaki düşünceniz nedir?	
2. Örnek kitap çalışmasının içindekiler sayfası hakkındaki düşünceniz nedir?	
3. Örnek kitap tasarımında yazı/tipografinin kullanımı hakkındaki düşünceniz nedir?	
4. Örnek kitap tasarımında kullanılan görseller hakkındaki düşünceniz nedir?	
5. Örnek kitap tasarımının genel görünüşü hakkında düşünceleriniz nelerdir?	

ÖZ GEÇMİŞ

Mayıs 1993'te İstanbul'da doğdu. 2015 yılında Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı bölümünden mezun oldu. 2016'da Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım ASD, İnteraktif Medya Tasarımı yüksek lisans programına başladı. Ekim 2015'ten beri Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İletişim Tasarımı Bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.